

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ЄВТУШЕНКО ОЛЕКСІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 343.1/.7:347.963(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ
В УКРАЇНІ**

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. І. Євтушенко

Науковий керівник: **Омельчук Любов Василівна**

кандидат юридичних наук, доцент

Ірпінь – 2025

АНОТАЦІЯ

Євтушенко О. І. Судове провадження щодо кримінальних проступків в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Державний податковий університет, Ірпінь, 2025.

Дисертація є монографічним дослідженням, у якому комплексно, з урахуванням сучасних методів пізнання, здобутків вітчизняної та зарубіжної правничої науки, а також чинного законодавства України, зарубіжних країн, розкрито судове провадження щодо кримінальних проступків в Україні.

В роботі проаналізовано стан наукової розробленості предмета дисертаційного дослідження через симбіоз матеріально-правових і процесуальних об'єктів: категорії «диференціація», правового інституту кримінального проступку, особливостей досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проступків. Аналіз наукових праць дозволив автору констатувати закономірність висловлених позицій вчених щодо використання категорії «спрощення»: у контексті диференціації процесуальної форми доцільність спрощеного провадження підтримується, а у контексті забезпечення прав суб'єктів кримінального процесу та здійснення доказової діяльності – розцінюється як порушення. Проведені дослідження кримінальних проступків у кримінально-правовому контексті зачіпають, насамперед, проблеми понятійного апарату, його правову природу і зміст. Найбільш цінним уявляється розгляд цього інституту у міжгалузевій проекції, у взаємозв'язку кримінального та кримінального процесуального права, що визнається сучасною дослідницькою тенденцією.

Спрощене судове провадження щодо кримінальних проступків розглядається автором як прояв диференціації правової процедури судового провадження.

Вивчення зарубіжного досвіду здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків дозволило виявити особливості, переваги і недоліки законів інших країн, можливості щодо запозичення апробованого досвіду під час «інституціоналізації» у національному праві, зокрема й кримінальному

процесуальному. При цьому, якщо у кримінальному законодавстві простежується імплементація європейського досвіду щодо поділу кримінальних правопорушень на злочини і проступки, то у кримінальному процесуальному законі України використано суто вітчизняну модель спрощення судового провадження саме відносно проступків. Встановлено, що спрощення як прояв диференціації процесуальної форми (з різними варіаціями: прискорення, скорочення) властиве більшості європейських країн. На противагу – більшість пострадянських країн не розділяє кримінальні правопорушення на злочини і проступки, не диференціює кримінальне провадження в бік «класичного» спрощення, запроваджує онтологічно різні форми прискорення такого провадження. Підставою спрощення, зазвичай, є очевидність злочину, його нетяжкий характер; належна доказова база, зібрана під час досудового розслідування. Спрощення, в основному, проявляється у скороченні строків розгляду справи.

Другий розділ дисертаційної роботи присвячений процедурі судового провадження щодо кримінальних проступків, в якому розглянуто підготовче судове провадження, судовий розгляд і оскарження рішень суду першої інстанції щодо кримінальних проступків.

Вказано на три теоретико-праксіологічні позиції стосовно притаманності підготовчого судового провадження справам про кримінальні проступки: (1) відсутність підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків; (2) наявність (беззаперечно, без виключень) підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків з подальшим судовим розглядом; (3) наявність підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків, залежно від дискреції суду, і вирішення справи саме у цій стадії, без судового розгляду.

Відмічено обов'язковість стадії судового розгляду в кримінальному провадженні, зокрема й щодо кримінальних проступків, та класичну форму розгляду кримінального провадження в суді – судові засідання. На переконання автора, виключення, що мають місце у судовому провадженні, повинні

стосуватися не судового засідання, а участі у ньому відповідних суб'єктів (учасників судового провадження).

Ураховуючи умови спрощення судового розгляду щодо кримінальних проступків, більшість загальних правил, вказаних у § 1, § 2 глави 28 КПК, об'єктивно у таких провадженнях не застосовуються. Разом із тим, окремі процедури стосуються і спрощеного судового провадження, хоча вони можуть мати особливості або потребувати законодавчих уточнень. Проведеним аналізом законодавчих можливостей та судової практики встановлено застосування у спрощених судових провадженнях таких загальних правил (положень) судового розгляду: дотримання розумних процесуальних строків; незмінність складу суду; безперервність судового розгляду; об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень; а також правил щодо меж судового розгляду.

Показано, що застосування інституту оскарження судових рішень у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків є розповсюдженим явищем. Суб'єктом апеляційного оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною судовою процедурою, зазвичай, виступає прокурор, а касаційного оскарження – захисник засудженого. Обов'язковою умовою подання скарг є неоспорюваність обставин, встановлених судом (на підставі матеріалів досудового розслідування) і викладених у вирокі. З метою уникнення спірних ситуацій щодо факту отримання копії вироку, запропоновано перебіг строку для апеляційного оскарження пов'язати не з моментом отримання копії судового рішення, а з моментом – надіслання такої копії, що засвідчується офіційно на пошті, в електронному документообігу та/або з моментом отримання копії судового рішення в суді (не пізніше 5-ти денного терміну після його ухвалення).

Підтверджено, що загальні підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, деталізовані в статтях 410–414 КПК, мають специфічні риси у провадженнях, судовий розгляд яких здійснювався за спрощеною правовою процедурою. При цьому, найрозповсюдженішою підставою для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної

інстанції є неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність (стаття 413 КПК) і зокрема незастосування судом закону, який підлягає застосуванню (пункт 1 статті 413 КПК).

Шляхами вирішення нормотворчих проблемних питань є авторські пропозиції щодо внесення змін до КПК України, зокрема до статей: 291, 302, 314, 318, 381, 382, 394; уточнення назви § 1 глави 30 «Процедура спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків».

Особливістю наукових (дослідницьких) поглядів на судове провадження щодо кримінальних проступків є поєднання підтримки спрощеного провадження в цілому, як диференціації процесуальної форми в кримінальному провадженні, і критичне ставлення до такого спрощення у контексті дотримання прав учасників кримінального провадження та неможливості повноцінної доказової діяльності.

Окрім наукових праць, в дисертації проаналізовано правові позиції Верховного Суду, практику ЄСПЛ, законотворчу діяльність вітчизняного парламенту – у контексті визначення проблемних питань судового провадження щодо кримінальних проступків.

Доведено, що думки, наведені у наукових доробках стосовно порушення спрощеним кримінальним провадженням, провадженням щодо кримінальних проступків ряду принципів: презумпції невинуватості та доведення вини особи, безпосередності дослідження доказів, змагальності сторін, забезпечення апеляційного оскарження, забезпечення права на захист, незалежності суду, рівності перед законом і судом тощо, – не мають належного підґрунтя, а лексеми «порушення» і «обмеження» (стосовно прав учасників судового провадження) не є тотожними.

Зауважено, що міжнародна судова практика (практика ЄСПЛ) вказує на послаблення процесуальних гарантій у справах, що розглядаються за спрощеною правовою процедурою, проте диференціація процесуальної форми і спрощений порядок сприймається позитивно, об'єктивно доцільно, як такий, що має значні переваги.

Підсумовано, що в цілому, чинний КПК України закріплює достатню концепцію гарантування прав осіб при здійсненні провадження щодо кримінальних проступків. Проте, окремі елементи цієї концепції доцільно уточнити шляхом внесення відповідних законодавчих змін, що сприятиме насамперед правовій визначеності і припиненню дискусії стосовно законодавчого порушення прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків.

Ключові слова: судове провадження, кримінальний процес, кримінальне процесуальне право, кримінальний проступок, спрощене судове провадження, підготовче судове провадження, судові рішення, судовий розгляд, зарубіжний досвід, оскарження судових рішень, гарантії прав учасників судового провадження, правозастосовна практика.

SUMMARY

Yevtyshenko O. I. Court proceedings on criminal misdemeanours in Ukraine. - Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law. –State Tax University, Irpin, 2025.

The dissertation is a monographic research which comprehensively with due regard for modern methods of cognition, achievements of national and foreign legal science, as well as current legislation of Ukraine and foreign countries describes the court proceedings on criminal misdemeanors in Ukraine.

The paper analyses the state of scientific development of the subject of the dissertation research through the symbiosis of substantive and procedural objects: the category «differentiation», the legal institute of criminal misdemeanor, the specifics of pre-trial investigation and trial of criminal misdemeanors. The analysis of scientific works has allowed the author to state the regularity of the positions expressed by scholars on the use of the category of «simplification»: in the context of differentiation of the procedural form the expediency of simplified proceedings is supported and in the context of ensuring the rights of subjects of criminal procedure and carrying out evidentiary activities it is considered as a violation. The conducted

studies of criminal misdemeanours in the criminal law context primarily address the issues of the conceptual apparatus, its legal nature and content. The most valuable is the consideration of this institute in an inter-branch projection, in the interrelation of criminal law and criminal procedure law which is recognised as a modern research tendency.

The author considers the simplified court proceedings for criminal misdemeanours as a manifestation of differentiation of the legal procedure of court proceedings.

The study of foreign experience in conducting court proceedings on criminal misdemeanours allowed to identify the peculiarities, advantages and disadvantages of laws of other countries, the opportunities for borrowing the proven experience during «institutionalisation» in national law, including criminal procedure law. At the same time, when the implementation of the European experience regarding the division of criminal offenses into crimes and misdemeanors can be traced in the criminal legislation, the criminal procedure law of Ukraine uses a purely domestic model of simplifying court proceedings precisely in relation to misdemeanours. It is established that simplification as a manifestation of differentiation of the procedural form (with various variations: acceleration, reduction) is inherent in most European countries. In contrast, most post-Soviet countries do not divide criminal offences into crimes and misdemeanours, do not differentiate criminal proceedings in the direction of «classical» simplification, and introduce ontologically different forms of acceleration of such proceedings. The grounds for simplification are usually the obviousness of a crime, its minor nature; the adequate evidential basis collected during the pre-trial investigation. The simplification is mainly evident in a reduction of the terms for case consideration.

The second section of the dissertation work is devoted to the procedure of court proceedings on criminal misdemeanours which deals with the preparatory court proceedings, trial and appeal against the first instance court decisions on criminal misdemeanours.

The three theoretical and praxeological positions are indicated regarding the inherency of the preparatory court proceedings to the cases on criminal

misdemeanours: (1) the absence of preparatory court proceedings in cases on criminal misdemeanours; (2) the presence (undisputed, without exceptions) of preparatory court proceedings in cases on criminal misdemeanours with subsequent trial; (3) the presence of preparatory court proceedings in cases on criminal misdemeanours depending on the discretion of the court and resolution of the case precisely at this stage without trial.

The obligatoriness of the trial stage in criminal proceedings, including criminal misdemeanours, and the classical form of trial of criminal proceedings in court – court hearings is noted. In the author's opinion, the exceptions that occur in court proceedings shall not relate to the court hearing, but to the participation of the relevant subjects (participants in court proceedings) in it.

Taking into account the conditions of trial simplification in respect of criminal misdemeanours most of the general rules specified in § 1, § 2 of chapter 28 of the CPC are not objectively applicable in such proceedings. At the same time, certain procedures are also applicable to simplified court proceedings, although they may have peculiarities or require legislative clarification. The conducted analysis of legislative capabilities and court practice has established that the following general rules (provisions) of trial are applied in simplified court proceedings: observance of reasonable procedural terms; immutability of court composition; continuity of trial; joining or disjoining the materials of criminal proceedings; and also rules on the boundaries of trial.

It is shown that the use of the institute of the appeal against court decisions in criminal proceedings on criminal misdemeanours is a widespread phenomenon. A prosecutor is usually the subject of appeal against court decisions adopted under the simplified court procedure, and a defence counsel of the convicted person is the subject of a cassation appeal. A prerequisite for filing complaints is that the circumstances established by the court (based on the pre-trial investigation materials) and set out in the verdict are indisputable. In order to avoid disputable situations over the fact of receipt of a copy of the judgement, it is proposed that the time limit for appeal shall be linked not to the moment of receipt of a copy of the judgement, but to the moment of sending such a copy which is officially certified by mail in electronic

document management and/or the moment of receipt of a copy of the judgement in court (no later than 5 days after its adoption).

It is confirmed that the general grounds for cancelling or amendment of a court decision by a court of appeal detailed in articles 410-414 of the CPC have specific features in proceedings the trial of which was conducted under the simplified legal procedure. At the same time, the most common grounds for cancellation or amendment of a court decision by the court of appeal are incorrect application of the law of Ukraine on criminal liability (article 413 of the CPC) and, in particular, failure of the court to apply the law to be applied (clause 1 of article 413 of the CPC).

The author's proposals for amendments to the CPC of Ukraine, in particular, to the articles: 291, 302, 314, 318, 381, 382, 394; clarification of the title of § 1 of chapter 30 «Procedure for simplified court proceedings on criminal misdemeanors» are the ways of solving problematic rulemaking issues.

The peculiarity of scientific (research) views on court proceedings on criminal misdemeanours are a combination of support for simplified proceedings in general as a differentiation of the procedural form in criminal proceedings and a critical attitude to such simplification in the context of observance of the rights of participants in criminal proceedings and the impossibility of full evidentiary activities.

In addition to scientific works, the dissertation analyses the legal positions of the Supreme Court, the case law of the ECHR, and the legislative activity of the national parliament in the context of identifying problematic issues of court proceedings on criminal misdemeanours.

It has been proven that the opinions presented in scientific works regarding the violation by simplified criminal proceedings, proceedings on criminal misdemeanors of a number of principles: the presumption of innocence and proof of guilt, direct examination of evidence, competitiveness of the parties, provision of appeal, provision of the right to defence, independence of the court, equality before the law and the court, etc. do not have proper basis, and the lexemes «violation» and «restriction» (in relation to the rights of participants in court proceedings) are not identical.

It is noted that international court practice (ECHR practice) indicates a weakening of procedural guarantees in cases considered under the simplified legal procedure, but the differentiation of the procedural form and the simplified procedure are perceived positively, objectively expediently, as having significant advantages.

It is concluded that, in general, the current CPC of Ukraine establishes a sufficient concept of guaranteeing the rights of individuals in criminal misdemeanour proceedings. However, it is expedient to clarify certain elements of this concept by introducing appropriate legislative changes which will contribute primarily to legal certainty and ending the discussion on legislative violation of the rights of participants in court proceedings on criminal misdemeanours.

Keywords: judicial proceedings, criminal trial, criminal procedural law, criminal misdemeanor, summary judicial proceedings, preparatory judicial proceedings, judicial decision, judicial review, foreign experience, appeal of judicial decisions, guarantees of the rights of participants in judicial proceedings, law enforcement practice.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Євтушенко О. І. Місце спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків у кримінальному провадженні України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 29–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2022_1_6.

2. Євтушенко О. І. Моніторинг проблемних питань судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 3. 2024. С. 72–77. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/11-2.pdf>.

3. Євтушенко О. І., Мілевський О.П. Право на захист у системі гарантій прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. № 2(15). С. 243–251. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/217/217>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Євтушенко О. І. Інститут кримінального проступку в кримінальному процесуальному праві України. *Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), December 17, 2021. Sydney, Australia: European Scientific Platform*. Р. 97-99 URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/issue/view/17.12.2021/697>.

5. Євтушенко О. І. Судове засідання як форма розгляду в суді кримінального провадження щодо проступку: *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: збірник матеріалів Всеукраїнської науковопрактичної конференції до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18 травня 2023 р.)*. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 937–941. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf-Aktualni-pytannya_traven_2023.pdf.

які додатково відображають наукові результати дисертації

6. Євтушенко О. Законодавче врегулювання судового провадження щодо кримінальних проступків: досвід країн континентальної системи права. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 4 (48). С. 331–337. (Польща). URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/jornal/74>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	16
1.1. Стан наукової розробленості питань судового провадження щодо кримінальних проступків	16
1.2. Спрощене судове провадження щодо кримінальних проступків як прояв диференціації, співвідношення з іншими категоріями кримінального процесуального права	33
1.3. Зарубіжний досвід здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків	51
Висновки до розділу 1.....	69
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕДУРА СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УКРАЇНІ	74
2.1. Підготовчі дії до судового розгляду кримінального проступку.....	74
2.2. Судовий розгляд кримінальних проступків	91
2.3. Оскарження рішень суду першої інстанції щодо кримінальних проступків	107
Висновки до розділу 2.....	123
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УКРАЇНІ	133
3.1. Моніторинг проблемних питань здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків та напрями їх вирішення	133
3.2. Гарантії прав учасників судового провадження у справах щодо кримінальних проступків	150
Висновки до Розділу 3	166
ВИСНОВКИ.....	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	183
ДОДАТКИ	206

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

р.	— рік
рр.	— роки
с.	— сторінка (сторінки)
ВС	— Верховний Суд
ВССУ	— Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ
ЄС	— Європейський Союз
ЄКПЛ	— Європейська Конвенція з прав людини
ЄСПЛ	— Європейський суд з прав людини
КК	— Кримінальний кодекс України
ККС ВС	— Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду
КПК	— Кримінальний процесуальний кодекс України
ООН	— Організація Об'єднаних Націй
ФРН	— Федеративна Республіка Німеччина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституційна засада про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (стаття 3) знаходить своє підтвердження і гарантування охорони й захисту у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві. З огляду на те, що ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення (частина друга статті 58 Конституції України), законодавством України встановлено вичерпний перелік діянь, що визнаються правопорушеннями, зокрема й кримінально караних. До таких діянь належать і кримінальні проступки, провадження щодо яких віднесено до особливих (спрощених) порядків провадження в суді першої інстанції (§ 1 глави 30 КПК України).

Цим особливостям на законодавчому рівні приділено лише дві статті КПК України, а сам інститут кримінального проступку залишається доволі дискусійним у кримінальному праві, попри досить вагомий статистику щодо його правозастосування: за статистичними даними Офісу Генерального прокурора, у середньому 20% від усіх вчинюваних кримінально караних діянь, щодо яких розпочинається кримінальне провадження, становлять кримінальні проступки (у 2022 році кількість зареєстрованих кримінальних проступків становила 73 543, у 2023 році – 95 238, лише за два місяці 2024 року – понад 20 тис.), при цьому 49% – 51% проваджень щодо кримінальних проступків завершуються складанням обвинувального акта і надходженням матеріалів до суду. Попри відсутність офіційної судової статистики щодо спрощеного порядку розгляду кримінальних проступків в суді першої інстанції, можна констатувати розповсюдженість такої форми провадження, з огляду на судові рішення з Єдиного державного реєстру судових рішень та ряд правових позицій Верховного Суду стосовно тих чи інших аспектів проваджень, зокрема й судових, щодо кримінальних проступків.

Особливості провадження щодо кримінальних проступків пов'язані з такою правовою категорією як диференціація кримінального провадження

(кримінальної процесуальної форми), змістовне наповнення якої постійно становить дослідницький інтерес. Диференціація традиційно зводиться до спрощення або ускладнення процесуальної форми (правової процедури) визначеного як загальне кримінального провадження – в результаті формується інша, відмінна від загальної, форма провадження, що має специфічні риси розв'язання суспільно-правового конфлікту, зумовленого саме кримінальним проступком.

Наявність спрощеного судочинства (summary proceedings), що за міжнародними стандартами означає спрощений порядок, який прискорює судовий розгляд з метою забезпечення більш високої ефективності системи кримінального правосуддя і зведення до мінімуму витрат на нього, підтримується європейською правовою системою і розвивається у кримінальному процесуальному законодавстві більшості європейських держав (Рекомендація № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя). Такий підхід справедливо спрямований на розв'язання проблеми перевантаженості систем кримінального судочинства.

Інститут кримінального проступку теж розглядається як прояв диференціації кримінальних правопорушень із притаманними йому матеріально-правовими ознаками. Виокремлений (диференційований) із кримінальних правопорушень кримінальний проступок зумовлює диференціацію кримінального провадження у бік спрощення. Проте, аксіоматичне сприйняття спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків як диференціації кримінального провадження (кримінальної процесуальної форми) видається хибним, з огляду на рівні і межі диференціації, як системного утворення, та нетотожність процесуальної форми і правової процедури в кримінальному провадженні.

У системному, міжгалузевому зв'язку кримінального і кримінального процесуального права диференціація щодо кримінальних проступків представлена фрагментарно у дослідницькій площині, що свідчить про доцільність подальших наукових пошуків у цьому напрямку.

Окрім теоретико-методологічного підґрунтя проведення дослідження судового провадження щодо кримінальних проступків, має місце неоднозначна судова практика, зумовлена правовою невизначеністю процедури такого судового провадження (загального (з об'єктивними особливостями) і спрощеного), що порушує логікосемантичну організацію діяльності суду та упорядкування використовуваних понять і категорій у побудові належної моделі. Тому, сформовані теоретико-методологічні конструкції та узагальнені процедурні здобутки прикладного характеру сприятимуть забезпеченню реалізації завдань кримінального процесу при балансі спрощеного судового провадження і дотримання прав його учасників, характерному при такій диференціації.

Наведене засвідчує *актуальність* обраного напрямку наукової розвідки, дозволяє концептуально, з урахуванням здобутків матеріального і процесуального права, осмислити судове провадження щодо кримінальних проступків, його зв'язок із диференціацією та понятійним апаратом цієї категорії, вектори діяльності суду першої інстанції з розв'язання суспільно-правового конфлікту, зумовленого кримінальним проступком, та, вивчивши наукові думки, проблеми правозастосування, зарубіжний досвід, запропонувати авторське бачення теоретико-методологічного розуміння та напрямів удосконалення законодавчого і праксіологічного забезпечення реалізації завдань судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. В основу обраного дослідження покладено наукові доробки вчених із вивчення судового провадження в кримінальному процесі (його окремих стадій, етапів), диференціації кримінального провадження (процесуальної форми), інституту кримінального проступку: Бабаєвої О.В., Барабаш Т.М., Божи́ка В.І., Великодного Д.В., Власової Г.П., Гловюк І.В., Дідківської Г.В., Дрозд В.Г., Ігнатюка О.В., Капліної О.В., Мілевського О.П., Оборонної О.І., Погорецького М.А., Попелюшка В.О., Слінька Д.С., Тація В.Я., Топчія В.В., Трофименка В.М., Хавронюка М.І., Харковця Ю.М., Шепітько І.І., Шумила М.Є., Feld F., Smith B.P. та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2021–2025 рр., затверджених загальними зборами НАПрН України 26 березня 2021 року, протокол № 12-21, у межах Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Університету державної фіскальної служби України (протокол № 14 від 23 листопада 2021 року).

Мета і завдання дослідження. У дисертаційній роботі поставлено за мету на підставі вивчення, аналізу та узагальнення наукових досягнень, правозастосовчої практики, законотворення, зарубіжного досвіду дослідити судове провадження щодо кримінальних проступків, його зв'язок із диференціацією кримінального провадження, сутність особливостей спрощеного і загального судового провадження щодо кримінальних проступків, виявити проблемні правозастосовні питання та окреслити шляхи їх вирішення.

Визначена мета наукового дослідження зумовила необхідність розв'язання таких завдань:

- проаналізувати стан наукової розробленості питань судового провадження щодо кримінальних проступків;
- визначити сутність спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків та з'ясувати його зв'язок з диференціацією кримінального провадження, співвідношення з іншими категоріями кримінального процесуального права;
- вивчити зарубіжний досвід здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків;
- розглянути підготовчі дії до судового розгляду кримінального проступку;
- охарактеризувати загальну і спрощену процедуру судового розгляду кримінальних проступків;

- виявити підстави оскарження рішень суду першої інстанції щодо кримінальних проступків;
- провести моніторинг проблемних питань здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків та окреслити шляхи їх вирішення;
- дослідити законодавче забезпечення гарантій прав учасників судового провадження у справах щодо кримінальних проступків;
- запропонувати напрями удосконалення кримінального процесуального закону у досягненні завдань судового провадження щодо кримінальних проступків.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при здійсненні судового провадження щодо кримінальних проступків.

Предметом дослідження є судове провадження щодо кримінальних проступків в Україні.

Методи дослідження. Методологічну базу дослідження складає комплекс методів і прийомів наукового пізнання, що включає як загальнонаукові підходи (зокрема, діалектичний, історичний, логічний, системний аналіз), так і спеціальні методи (зокрема, документальний аналіз, порівняльно-правовий метод). Застосування *діалектичного* підходу до вивчення процесів, які супроводжують формування теоретико-правових основ регулювання кримінального провадження, судової процедури, інституту кримінального проступку та диференціації кримінально-процесуальних форм, надало змогу розглянути ключові поняття та категорії цих процесів у їхньому розвитку та взаємозв'язках, а також визначити стійкі тенденції і закономірності у загальному контексті (розділи 1-2). *Системний аналіз* сприяв визначенню правової природи кримінальних проступків, диференціації кримінального провадження, його спрощення, процедур підготовчого судового провадження, судового розгляду, оскарження судових рішень та сприйняттю судового провадження як системного явища, а також узагальненню пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального закону (підрозділи 1.2, 2.1–2.3, 3.1–3.2). Застосування *історико-правового* методу передбачало вивчення стану наукової розробленості питань судового провадження щодо кримінальних

проступків та генезису понятійного апарату категорії «диференціація кримінального провадження», етапів упровадження інституту кримінального проступку у кримінальну та кримінальну процесуальну законодавчу площину (підрозділи 1.1, 1.2). *Формально-логічний* метод застосовувався при: аналізі змісту судового провадження щодо кримінальних проступків, його спрощення і процедури здійснення; визначенні понять: «рівні диференціації», «спрощене провадження», «процесуальна форма», «судова процедура», «особливі порядки», «особливі провадження», «заочний розгляд», «судове провадження щодо кримінальних проступків», «підготовче судове провадження», «підготовче судове засідання», «гарантії прав учасників судового провадження» та ін.; характеристиці вітчизняного і зарубіжних законів у кримінальній процесуальній сферах щодо судового провадження відносно кримінальних проступків; проведенні моніторингу судових рішень у справах щодо кримінальних проступків та проблемних питань у здійсненні судового провадження щодо кримінальних проступків (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1–2.3, 3.1–3.2). Для тлумачення юридичних категорій, уточнення та деталізації термінології, а також аналізу судової практики, зокрема рішень Верховного Суду та ЄСПЛ (підрозділи 1.2, 2.1–2.3, 3.1–3.2), у дослідженні використовувався *догматичний метод*. Опрацювання нормативно-правових актів здійснювалося за допомогою *документального аналізу* (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1–2.3, 3.1–3.2). *Порівняльно-правовий* підхід застосовувався для аналітичного огляду законодавства щодо диференціації кримінального провадження у справах про кримінальні проступки (підрозділ 1.2); зарубіжного досвіду (підрозділ 1.3); вивчення науково-праксіологічних і законотворчих пропозицій щодо удосконалення судового провадження щодо кримінальних проступків (підрозділи 1.1, 3.1); *статистичний* – при опрацюванні змін до КПК України, матеріалів судової практики, моніторингу судових рішень (підрозділи 1.2, 2.1–2.3, 3.1–3.2).

Науково-теоретичну основу для проведення дисертаційного дослідження становили праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузях загальної теорії держави і права, кримінального права та кримінального процесуального права.

Нормативну базу дослідження складають положення Конституції України, чинні нормативно-правові акти, а також міжнародно-правові документи, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з кримінальним провадженням та спрощенням кримінального судочинства.

Інформаційно-емпіричну базу дослідження склали: результати раніше виконаних дисертаційних робіт; законодавчі ініціативи щодо вдосконалення Кримінального процесуального кодексу України; правові позиції вищих судових органів, практика Європейського суду з прав людини та національна судова практика.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що за характером розглянутих питань дисертація є новим за змістом комплексним теоретико-праксіологічним дослідженням судового провадження щодо кримінальних проступків. До положень, які мають ступінь наукової новизни, відносяться:

вперше:

– предметом комплексного наукового пошуку, у системному, міжгалузевому зв'язку кримінального і кримінального процесуального права, обрано судове провадження щодо кримінальних проступків, спрощена форма здійснення якого оцінена не як окрема диференційована форма кримінального провадження, а як прояв диференціації правової процедури судового провадження;

– обґрунтовано, що судове провадження щодо кримінальних проступків – це частина особливого кримінального провадження щодо вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого вчиненням кримінального проступку, з розгляду його судом, зокрема й за спрощеною правовою процедурою, при наявності законодавчо визначених умов, яка проявляється у скороченні процесуальних строків і прискоренні провадження (вирішення його завдань, досягнення мети) за рахунок відсутності окремих процесуальних дій, та характеризується ознаками документарності, з метою економії процесуальних ресурсів й підвищення ефективності системи правосуддя;

– розглянуто зарубіжний досвід країн континентальної системи права щодо законодавчого закріплення особливостей кримінального провадження відносно кримінальних проступків (нетяжких злочинів) та зв'язку такого провадження із спрощеною процедурою, із окресленням спільних і відмінних рис кримінальних процесуальних законів у цьому напрямі та визнанням доцільності запозичення європейської концепції «явка обвинуваченого в суд – це його право» і механізму захисту обвинуваченого при розгляді справи за його відсутності;

– проаналізовано і оцінено: (1) застосування до спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків загальних правил (положень) судового розгляду, зокрема таких як: дотримання розумних процесуальних строків; незмінність складу суду; безперервність судового розгляду; об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень; (2) оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною судовою процедурою;

удосконалено:

– теоретико-методологічні підходи до розуміння рівнів диференціації в кримінальному провадженні і віднесення провадження щодо кримінальних проступків, яке включає досудове розслідування й судове провадження, до диференційованих форм кримінального провадження, у якому можуть поєднуватися (відображатися) інші диференційовані форми (провадження на підставі угод, справи приватного обвинувачення); системність окреслення векторів правової невизначеності на стадії підготовчого судового провадження щодо справ про кримінальні проступки і, як наслідок неоднакового правозастосування щодо: (1) звернення до суду з усіма процесуальними рішеннями, якими завершується досудове розслідування; (2) проведення підготовчого судового провадження (підготовчого судового засідання) як підготовки до судового розгляду; (3) вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого кримінальним проступком, безпосередньо у підготовчому судовому провадженні, без судового розгляду; (4) залежності спрощення судового провадження від внесення відповідного клопотання прокурора;

– правову процедуру спрощеного судового розгляду, яка повинна включати правила щодо: відкриття судового засідання і оформлення цієї дії у журналі судового засідання, з підтвердженням того, що є усі підстави для розгляду матеріалів провадження щодо кримінального проступку за спрощеною процедурою; дослідження судом наявних доказів із вказівкою на особливості такої діяльності; ухвалення рішення судом (уточнено назву § 1 глави 30 КПК: «Процедура спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків»);

– унормування: особливостей апеляційного оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною правовою процедурою; питань, пов'язаних із обчисленням строків подання апеляційної скарги у таких провадженнях, а також порядку оскарження;

– підходи до гарантування прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків, з огляду на нетотожність лексем «порушення» і «обмеження»;

– законодавчі положення КПК України в частині правового регулювання: безпосередності дослідження показань, речей і документів (частина друга статті 23); подання обвинувального акта (частина п'ята статті 291); клопотання прокурора про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні (стаття 302); підготовчого судового засідання (стаття 314); строків і загального порядку судового розгляду (стаття 318); загальних положень провадження щодо кримінальних проступків (стаття 381); розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні (стаття 382); особливостей апеляційного оскарження окремих судових рішень (стаття 394); виокремлення процедури відібрання пояснень у провадженнях щодо кримінальних проступків та ін.;

дістали подальшого розвитку:

– стан наукової розробленості судового провадження щодо кримінальних проступків, який відображається у наукових доробках за трьома напрямками: інституційне (матеріально-правове) значення інституту кримінальних проступків; досудове розслідування кримінальних проступків; судове

провадження щодо кримінальних проступків – з особливою увагою до категорії «диференціація» в кримінальній і кримінальній процесуальній науці;

– з’ясування місця спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків в системі кримінального процесуального права та його зв’язку з такими категоріями як: «диференціація», «процесуальна форма», «судова процедура», «особливі порядки», «особливі провадження», «заочний розгляд»;

– переконання у нетотожності понять «підготовче судове провадження» і «підготовче судове засідання» та віднесення останнього до дискреції суду, яка не повинна впливати на загальний спрощений порядок здійснення провадження щодо кримінальних проступків; визнання судового засідання обов’язковою формою спрощеного судового провадження, що забезпечує таку ознаку судового розгляду – відповідного системного утворення, як емерджентність; відмежування диференціації процесуальної форми в кримінальному провадженні і диференціації правової процедури, зокрема й у судовому провадженні у бік її спрощення;

– уточнення назви першої стадії судового провадження як «попередній судовий розгляд» або «попереднє провадження в суді/попереднє судове провадження»;

– умови подання скарг на судові рішення, ухвалені у спрощеному судовому провадженні; підстави оскарження; узагальнення помилок судового провадження;

– окреслення проблемних питань здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків теоретико-методологічного, нормотворчого, правозастосовчого характеру та шляхи їх вирішення;

– розуміння забезпечення прав особи у судовому провадженні щодо кримінальних проступків, як правового механізму законодавчого гарантування (забезпечення державою) прав учасників судового провадження та можливостей їх реалізації, правомірного обмеження таких гарантій у справах щодо кримінальних проступків, які зокрема розглядаються й за спрощеною процедурою.

Практичне значення отриманих результатів визначається можливістю їх використання у:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для подальшої розробки понятійного апарату кримінального провадження, удосконалення процедури здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків;

– *освітньому процесі* – матеріали дисертації можуть бути використані у процесі викладання курсу «Кримінальне процесуальне право», та окремих спецкурсів, пов'язаних із питаннями судового провадження, особливостями кримінального провадження щодо кримінальних проступків (акт впровадження Державного податкового університету від 02 березня 2024 року);

– *у правозастосовчій сфері* – як рекомендації для удосконалення методики судового провадження щодо кримінальних проступків (довідки Ірпінського міського суду Київської області №8318 від 16 лютого 2024 року та Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області №624/25 від 21 січня 2025 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті «Право на захист у системі гарантій прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків», опублікованій спільно з О. П. Мілевським, автором самостійно досліджено дискусійні питання реалізації права на захист як гарантії прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків та напрацювання напрямів їх вирішення.

Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінального права та процесу Державного податкового університету. Результати дослідження були оприлюднені на

міжнародній та всеукраїнській науково-практичних конференціях, зокрема: «Current issues of science, prospects and challenges» (Sydney, Australia 17 грудня 2021 року), «Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених» (м. Київ, 18 травня 2023 року).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (224 найменування на 23 сторінках) і 4 додатків на 6 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 182 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

1.1. Стан наукової розробленості питань судового провадження щодо кримінальних проступків

Дослідження будь-якої правової категорії, поняття, інституту, терміну неможливе без вивчення наукової розробленості їх сутності. Усі явища об'єктивного світу розглядаються у проекції наукових поглядів, роздумів, дискусій щодо їх змісту, ознак, специфічних рис, співвідношення і взаємодії з іншими явищами, у статиці і динаміці. Накопичені наукові знання, досягнення, здобутки дозволяють пізнати, глибше усвідомити сутність проблемних питань, окреслити їх невирішене коло та сформулювати напрями їх розв'язання, перспективи удосконалення нормотворчих приписів і правозастосовчої практики. Тому, з'ясування стану наукового пошуку і його результатів щодо обраного предмета дослідження уявляється вкрай важливим.

Терміносполука «кримінальний проступок», покладена в основу даної кваліфікаційної праці, має матеріально-правове коріння та інституційну сутність кримінального права. Виникнення кримінальних процесуальних правовідносин напряду пов'язано із кримінальним проступком. Терміносистема «інститут кримінальних проступків» вживається дослідниками, зазвичай, на аксіоматичному рівні (хоча, на нашу думку, це твердження може викликати дискусію), поряд із такими складовими понятійно-категоріального апарату як кримінальні правопорушення та диференціація.

Судове провадження, будучи міжгалузевою правовою категорією, розцінюється як інститут кримінального процесуального права. При «потраплянні» кримінального проступку у проекцію кримінальних процесуальних правовідносин судове провадження охоплює лише частину процесуальної діяльності щодо цього різновиду кримінальних правопорушень, адже йому передуює досудове розслідування. Тобто, кримінальний проступок у

кримінальному процесі, зважаючи на особливості кримінальної процесуальної діяльності щодо його розслідування і судового розгляду, розглядається у контексті диференціації процесуальної форми.

Таким чином, дослідницький інтерес представляють наукові доробки у трьох сферах: інституційного (матеріально-правового) значення інституту кримінальних проступків; досудового розслідування кримінальних проступків; судового провадження щодо кримінальних проступків. Особливу роль у виробленні концепції стану наукової розробленості обраного предмета наукового пошуку відіграє категорія «диференціація» в кримінальній і кримінальній процесуальній науці. Розгляд окреслених питань саме у такому симбіозі матеріально-правових і процесуальних об'єктів дозволить, на нашу думку, визначити сутність і правову природу судового провадження щодо кримінальних проступків.

Отже, проведений аналіз дисертаційних робіт, монографічних праць і публікацій засвідчив наступне.

Питання диференціації процесуальної форми в кримінальному судочинстві, зокрема, у напрямі її спрощення розглядаються такими вченими як: Власова Г.П. [28], Оборонова І.В. [117], Сімонович Д.В. [150], Трофименко В.М. [170] та ін.

Так, у монографічній праці Г.П. Власової розкрито питання історії, теорії і практики спрощення кримінального судочинства (2014 р.) [28]. До форм спрощення автором віднесено: провадження щодо кримінальних проступків; спрощеного провадження на підставі угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим; спрощеного провадження на підставі угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості; спрощеного провадження у формі приватного обвинувачення. Провадження щодо проступків розглянуто як одну із теоретико-правових моделей спрощення.

Авторка вважає за доцільне не застосовувати спрощений порядок судового розгляду у випадках, коли: по-перше, обвинувачений підозрюється у скоєнні тяжких злочинів; по-друге, матеріали справи щодо однієї або кількох осіб, які не визнають своєї вини, виділені в окреме провадження; по-третє,

справа стосується неповнолітніх обвинувачених або осіб із фізичними обмеженнями, що обмежують їхню здатність повною мірою реалізовувати процесуальні права; і, по-четверте, у всіх інших обставинах, коли виникають сумніви щодо добровільності або достовірності визнання вини обвинуваченого [28, с. 235].

Дисертацію «Доктринальні засади структури та системності кримінального процесу України: стадії та окремі провадження» [150] присвячено комплексному аналізу структури та системності кримінального процесу України. Зокреми, в ній визначено роль та значення кримінальної процесуальної форми, її диференціації; охарактеризовано досудове слідство та дізнання як форми досудового розслідування; встановлено місце та значення підготовчого провадження в системі кримінального процесу; розкрито специфіку особливих порядків провадження в суді першої інстанції. Метою спрощеного провадження щодо кримінальних проступків автором визначено «прискорення судового розгляду нескладних кримінальних проваджень та забезпечення швидкого й повного поновлення прав і законних інтересів осіб» [150, с. 18]. Акцентовано увагу на згоді обвинуваченого і потерпілого як передумові розгляду обвинувального акта в спрощеному провадженні.

Кваліфікована наукова праця «Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України» (Трофименко В.М. [170]) ґрунтується на формально-структурному аспекті диференціації. У ній стверджується, що концепція належної правової процедури, яка знайшла своє нормативне закріплення у статті 2 КПК України, є більш широкою за змістом, ніж категорія кримінальної процесуальної форми, оскільки вона охоплює дві компоненти, які в сукупності утворюють її змістовну характеристику, а саме: процесуальну складову (наявність гарантій забезпечення прав людини при здійсненні кримінального провадження) і матеріальну складову (забезпечення якості закону, що регулює відповідні суспільні відносини). Метою диференціації визнається створення оптимальної моделі кримінальної процесуальної форми, досягнення її гнучкості, унормування різноманіття

суспільних відносин – задля вирішення завдань кримінального провадження [170, с. 26]. Судове провадження щодо проступків, на думку автора, є проявом структурної диференціації (за матеріально-правовим критерієм) [170, с. 29]. На підставі проведеного дослідження обґрунтовано доцільність внесення низки змін та доповнень до КПК України. Зокрема, передбачити в структурі розділу VI КПК окрему главу під назвою «Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого (*in absentia*), який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності», у якій мають бути викладені всі положення, що визначають особливості порядку здійснення досудового розслідування цієї категорії кримінальних проваджень та судового провадження; доповнити частину другу статті 314 КПК України положенням, що передбачає виняток із загального порядку підготовчого провадження щодо участі в ньому обвинуваченого, і стосується кримінального провадження (*in absentia*), а також положенням стосовно публікації вироку, ухваленого у кримінальному провадженні (*in absentia*) у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, що є гарантією реалізації права засудженого на його оскарження та ін.

В цілому, у вказаних дисертаційних роботах на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук питання судового провадження щодо кримінальних проступків, за об'єктивних причин (періоду підготовки робіт (відсутність правореалізації на той момент) та їх обширної тематики), висвітлені дещо фрагментарно.

У 2023 році захищено дисертаційну роботу «Диференціація кримінального провадження в суді першої інстанції» [117], в якій під поняттям диференціації кримінального провадження в суді першої інстанції пропонується розуміти «спосіб процесуальної організації провадження в суді першої інстанції, відповідно до якого з урахуванням низки матеріально-правових і процесуальних чинників у межах цього провадження встановлюються загальний та диференційовані процесуальні порядки його здійснення, а також передбачається можливість різностадійного розгляду провадження по суті, що здійснюється з метою оптимізації кримінальної

процесуальної діяльності та найбільш ефективного виконання завдань кримінального провадження» [117, с. 2]. На диференціацію кримінального провадження в суді першої інстанції, на авторську думку, впливають такі матеріально-правові критерії: 1) характер вчиненого діяння, вид та ступінь тяжкості кримінального правопорушення; 2) вид та розмір заходу кримінально-правового характеру, що може бути застосований за вчинення відповідного діяння [117, с. 3].

Отже, диференціації процесуальної форми в кримінальному провадженні, хоча і приділена дослідницька увага, провадження щодо кримінальних проступків, як прояв такої диференціації, не втрачають актуальності. Це зумовлено такими чинниками як: різні законодавчі критерії віднесення відповідних кримінальних проваджень до особливих; початок правореалізації інституту кримінальних проступків в кримінальному провадженні (набуття чинності відповідними нормами щодо кримінальних проступків); колізійність оперування категорією «спрощення» в кримінальному провадженні; недостатній рівень теоретико-методологічних розробок понятійно-категоріального апарату судового провадження щодо кримінальних проступків [45, с. 29].

Місце спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків в кримінальному процесі України розглянуто в дисертації О.В. Ігнатюка (2013 р.) (п. 3.1) [57]. На переконання вченого, при прийнятті нового КПК України, законодавцем у повній мірі виконані основні умови запровадження спрощеного провадження в суді першої інстанції [57, с. 153]. Вказано на те, що спрощене (прискорене) провадження завжди розглядалося як провадження по окремим категоріям кримінальних справ, яке полягало у вилученні або скороченні окремих стадій кримінального процесу, чи кримінально-процесуальних інститутів, при реалізації, разом з цим, інституційних принципів судочинства та забезпеченні гарантій прав і законних інтересів його учасників [57, с. 155]. Констатовано, що «диференціація кримінального провадження з виділенням спрощеного порядку щодо кримінальних проступків надає можливість

використати заочний спосіб судового розгляду, але останній не визнається самостійним різновидом кримінального провадження» [57, с. 159].

Окремо доцільно виділити праці, присвячені забезпеченню прав особи під час кримінального провадження щодо кримінальних проступків [17], верховенству права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження [148], принципу процесуальної економії [62; 152].

Так, в дисертації В.І. Божик представлений «авторський підхід до розуміння правової природи забезпечення прав особи під час досудового розслідування кримінальних проступків, як багаторівневого правового механізму, який забезпечується державою та передбачає наявність дієвих гарантій реального захисту і відстоювання невід'ємних прав людини та їх виняткового правомірного обмеження при здійсненні спеціальної процедури розслідування кримінальних проступків» [17, с. 22], а також «теоретичні засади диференціації кримінального провадження в частині встановлення спеціальної процедури розслідування кримінальних проступків з додержанням гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження» [17, с. 24]. Автор відзначає, що «процесуальна необхідність диференціації кримінального провадження шляхом встановлення спеціальної процедури розслідування кримінальних проступків, обумовлена, насамперед, завданнями кримінального провадження щодо охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [17, с. 54].

Аналогічно, на рівні досудового розслідування (дізнання), розглянуто провадження щодо кримінальних проступків, зокрема, забезпечення верховенства права, в роботі О.В. Сачка [148]. Автор зазначає: «Комплексний характер проблеми забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження пов'язаний із становленням та удосконаленням єдиної процесуальної форми кримінального провадження як базових положень кримінальної процесуальної доктрини та

запроваджуваними заходами її диференціації при особливих умовах її застосування, що впливають на функціонування відповідного правозастосовного механізму і виникаючої при цьому системи правовідносин» [148, с. 6]. При цьому, до особливих (спрощених) режимів кримінального провадження віднесено провадження лише дізнання щодо кримінальних проступків [148, с. 67]. Тобто, диференціація, на думку автора, зачіпає процесуальну форму досудового розслідування (хоча в роботі вказується на диференціацію в межах усього кримінального провадження). В дисертації піднімається питання доцільності об'єднання глав 25 та 30 КПК України, системного викладення особливої форми кримінального провадження щодо кримінальних проступків [148, с. 68].

Дослідження спрощеного судового провадження відображає принцип процесуальної економії.

На переконання І.М. Канюки: «Майбутнє за оптимізацією кримінального судочинства, а саме – пришвидшення, спрощення та здешевлення кримінального процесу шляхом відмови від не виправданих ускладнень і процедурних рудиментів, ширше використання досягнень науки та техніки, запровадження диференціації кримінально-процесуальної форми, але за умови дотримання при цьому гарантій прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження» [62, с. 1]. Дослідниця наголошує, що «удосконалення кримінально-процесуального законодавства є перманентним процесом, що викликається змінами соціально-економічних умов у державі, розвитком науково-технічного прогресу, змінами в стані злочинності та іншими факторами, а тому потреба у реалізації ідеї процесуальної економії буде завжди актуальною» [62, с. 8]. Окремий підрозділ в роботі розкриває поняття і значення диференціації процесуальної форми, яка розцінюється як вищий прояв процесуальної економії [62, с. 11]. Інститут спрощеного провадження стосовно кримінальних проступків визнається позитивним явищем з точки зору втілення вимог процесуальної економії у кримінальне судочинство [62, с. 13].

Окремі питання спрощення кримінального провадження згадуються Д.С. Сліньком [152]. Спрощення судового розгляду уявляється як відмінна від

уніфікованої форма його здійснення. Таке спрощення впливає на концепцію процесуальної економії, спрямованої на оптимізацію кримінальної процесуальної форми, раціоналізацію кримінальної процесуальної діяльності.

Із скороченим/спрощеним провадженням певною мірою (за формою відсутності обвинуваченого) пов'язане заочне провадження в кримінальному судочинстві [101, 107; 126].

Так, О. Маленко, розмірковуючи над віднесенням заочного провадження до спрощеної процесуальної форми, відзначаючи, що воно «відрізняється від загального порядку здійснення провадження істотним спрощенням у застосуванні кримінальних процесуальних категорій, визначених КПК України», робить висновок про відсутність підстав для віднесення заочного кримінального провадження до спрощеної кримінальної процесуальної форми. Проте, автор переконаний, що «складність та багатоманітність досліджуваної категорії, а також аналіз її процесуально-правової природи, дає підстави однозначно стверджувати про наявність у межах заочного кримінального провадження окремих елементів спрощення кримінальної процесуальної форми, але їх обсяг не є настільки суттєвим, щоб вести мову про істотну спрощеність такої процесуальної форми» [101, с. 14]. Також дослідник не відносить заочне провадження до целерантних форм кримінального судочинства, оскільки «за темпоральними характеристиками воно не поступається загальному порядку здійснення кримінального провадження, окрім того, досудове розслідування та судовий розгляд є навіть більш ускладненими, ніж загальна процедура» [101]. Заочне провадження, на авторську думку, належить до особливої процесуальної форми, яка характеризується поєднанням спрощення та ускладнення кримінальної процесуальної форми з застосуванням компенсаторних механізмів, які покликані компенсувати (замінити) за допомогою процесуальних засобів, передбачених кримінальним процесуальним законом, фактичну відсутність підозрюваного (обвинуваченого) під час здійснення заочного провадження максимально можливими та ефективними способами для дотримання засад кримінального судочинства та виконання завдань кримінального провадження»

[101]. Цікавими є і роздуми щодо відмежування заочної кримінальної процесуальної форми від суміжних категорій [102, с. 202]. Критеріями, які дозволяють розмежувати заочне і спрощене провадження щодо проступків, називаються такі категорії, як: мета, завдання, підстави, умови та специфічні ознаки процесуальних форм кримінального судочинства [102, с. 202].

Існує й протилежне твердження: спрощене провадження щодо проступків дослідниця Матвієвська Г.В. розглядає як вид заочного провадження (п. 2.2 дисертації, 2013 р.), стверджуючи, що «як і інші види заочного провадження, воно здійснюється за дискреційним рішенням суду та за своїми ознаками цілком відповідає ознакам заочного» [107, с. 11]. Проте, вже у наступних висновках авторка наголошує на необхідності розмежування понять «спрощене провадження» та «заочне провадження» [107, с. 12]. Не повною мірою зрозумілим є і види форм заочного провадження: «(1) заочне провадження у відсутності обвинуваченого (підсудного) і (2) заочне провадження у відсутності сторін (спрощене провадження)» [107, с. 16].

«Заочний розгляд кримінальних справ слід розглядати як спосіб прискорення судочинства за відсутності підсудного, а також як можливість підвищення ефективності правосуддя з метою ефективнішого захисту інтересів потерпілого від злочину та зменшення зловживання підсудним своїми процесуальними правами», – вважає Р.Г. Песцов [126, с. 2]. Питанням судового провадження щодо проступків окрема увага в дисертації не приділена.

Обравши предметом наукового пошуку вирок суду при спрощеній формі судового розгляду кримінальних справ, Шумов В.В. ще до прийняття нового КПК України вказував на неоднозначність сприйняття спрощеної форми судового розгляду із постановленням вироку, який не ґрунтується на доказах, що були досліджені у судовому засіданні [200, с. 4]. Запропонована автором модель спрощеного судового розгляду базується на визнанні підсудним своєї вини, характері і розмірі цивільного позову [200, с. 12]. На переконання дослідника, в КПК доцільно передбачити вичерпний перелік випадків, коли така форма судового розгляду не може бути застосована [200, с. 14].

Досліджуваній тематиці присвячено ряд наукових статей.

Ще у 2002 році Л.М. Лобойко аналізував допустимість спрощення порядку судового розгляду справи у кримінальному процесі змішаної форми [99]. Інший вчений (В.О. Попелюшко) у тому ж 2002 році наголошує на тому, що спрощена «форма правосуддя практично виключає такий його компонент, як доказування дійсних фактичних обставин справи, оскільки вирок тут ґрунтується лише на одному «голому» визнанні підсудним своєї вини. Звідси, якщо суд обмежується дослідженням доказів у неповному їх обсязі, він, по-перше, проявляє необ'єктивність та неупередженість (а об'єктивність і неупередженість судді є головними умовами справедливого процесу), а по-друге, відступає від такого наріжного принципу демократичного правосуддя, як презумпція невинуватості...» [131, с. 50].

Прискорені та спрощені провадження в кримінальному судочинстві України розглядаються у статті Сливича І.І. [151]. У 2015 р. автор стверджує, що науковці одностайні у доцільності орієнтації кримінального процесуального законодавства на скорочені і спрощені процедури [151, с. 98]. При цьому, вказується на нетотожність цих процедур. Але наголошується не лише на можливості, а й необхідності застосування спрощених і прискорених судових проваджень [151, с. 100].

Поставивши за мету визначення видів судових проваджень щодо проступків у суді першої інстанції; виявлення змістовних і техніко-юридичних неузгодженостей нормативної регламентації судового провадження у суді першої інстанції щодо кримінальних проступків, формування пропозицій щодо їх усунення, Ірина Гловюк у своїй публікації (2021 р.) [35] серед проблем застосування норм КПК України щодо провадження у суді першої інстанції кримінальних проступків називає: «умови ініціювання розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні; дії суду при отриманні обвинувального акта у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку; призначення підготовчого судового засідання; обвинувальний акт щодо кримінального проступку поза межами судового засідання; дослідження доказів у судовому розгляді у разі призначення розгляду у судовому засіданні з викликом учасників кримінального провадження» [35, с. 61]. Авторка

стверджує, що існуючий традиційний підхід до визнання спрощеності судового провадження щодо кримінальних проступків є «спрощеним», зважаючи на необхідність дотримання ряду умов проведення такого провадження [35, с. 62]. Наведені аргументи на користь такого твердження дозволяють зробити висновок про юридичну невизначеність низки положень КПК України, що впливає на практику його застосування. У публікації представлено авторське бачення оновлення редакції статті 381 КПК України.

Олег Баулін зазначає, що згідно із західноєвропейською правовою доктриною для позначення заочного судочинства застосовується юридична формула «*in contumaciam*», що з латини перекладається як «у відповідь на впертість». За англосаксонською – «*in absentia*», з латини – «за відсутності». Етимологія цих категорій вказує, що заочне кримінальне провадження здійснюється внаслідок протидії правосуддю шляхом невиконання обвинуваченим обов'язку особисто бути присутнім у суді або через використання ним права на розгляд судом обвинувачення за його відсутності [11]. Існування заочного провадження (у широкому розумінні) цілком відповідає, на думку автора, принципу верховенства права.

Відмінною є позиція деяких дослідників щодо доцільності спрощеного/скороченого судового розгляду в кримінальному процесі. Така позиція обґрунтовується, здебільшого, порушенням нормою частини третьої статті 349 КПК презумпції невинуватості та доведення вини особи, безпосередності дослідження доказів, змагальності сторін, забезпечення апеляційного оскарження [66, с. 106; 178, с. 66]. Наприклад, Лепей О.В. підтримує скасування спрощеного судового розгляду у кримінальному провадженні, як інституту, що суперечить деяким засадам кримінального судочинства [97, с. 153]. На переконання автора, за такого розгляду «виключається доказування фактичних обставин провадження, оскільки обвинувальний вирок ґрунтується лише на визнанні обвинуваченим своєї вини» [97, с. 159].

Аналогічної думки такі вчені як В.М. Тертишник і О.І. Тертишник: «частина 3 статті 349 КПК суперечить принципу презумпції невинуватості,

статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, частині 5 статті 365 КПК, частині 4 статті 95 КПК і частині 3 статті 370 КПК» [165, с. 23].

Визнаючи скорочений судовий розгляд особливою формою кримінального судочинства, Великодний Д. зазначає: «позиція суду щодо можливості застосування спрощеного судового розгляду наділяє суд ознаками посередника, а згодом і учасника такої угоди та порушує принцип незалежності суду, його ролі як неупередженого арбітра судового процесу» [23, с. 131].

Таким чином, у науковому середовищі існують протилежні думки щодо законності здійснення кримінального провадження за відсутності обвинуваченого та відповідності такої процедури засадам кримінального судочинства. Проведений аналіз наукових праць за обраним предметом дослідження дозволяє констатувати закономірність висловлених позицій вчених щодо використання категорії «спрощення»: у контексті диференціації процесуальної форми доцільність спрощеного провадження підтримується, а у контексті забезпечення прав суб'єктів кримінального процесу та здійснення доказової діяльності – розцінюється як порушення.

Окрему увагу необхідно звернути і на розробку інституту кримінального проступку. Запровадження у вітчизняне законодавство інституту кримінального проступку є одним із напрямків реформування кримінального законодавства, визначений у Концепції реформування кримінальної юстиції (2008 р.) [74].

Хоча кримінальний проступок має матеріально-правовий характер, саме існування суспільно-правового конфлікту, що виникає внаслідок його вчинення, стає підставою для формування кримінальних процесуальних правовідносин, які регулюють його розгляд у суді. Закон про кримінальну відповідальність визначає підстави, межі та види кримінальної відповідальності, тоді як процесуальний закон встановлює порядок, правила та процедури притягнення до цієї відповідальності, а також регламентує форми державної діяльності з розслідування кримінальних правопорушень і здійснення правосуддя. Таким чином, кримінальне процесуальне законодавство забезпечує правильне застосування норм Кримінального кодексу України [140, с. 364]. Тобто, за загальним правилом, першоосновою для правореалізації кримінального

процесуального закону мають бути матеріально-правові норми, закріплені у законі про кримінальну відповідальність. Проте, унормування інституту кримінального проступку у вітчизняному законодавстві відбувалося усупереч такій логіці [45, с. 97].

КПК України ще з 2012 року передбачив спрощену форму досудового розслідування (глава 25 КПК України) і судового провадження щодо кримінальних проступків (§ 1 глави 30 КПК України). При цьому, введення в дію відповідних норм КПК України поставлено в пряму залежність від прийняття відповідного закону про кримінальні проступки (пункт 1 Прикінцевих положень КПК України). Вирішення цього питання розтягнулося на роки, на розгляді парламенту перебувало декілька законопроектів і у 2018 році відбулися кардинальні зміни до кримінального та кримінального процесуального законів в частині запровадження кримінальних проступків (стаття 12 КК України), їх розслідування (статті 298–302 КПК України) та судового провадження щодо них (статті 381, 382 КПК України). Причому, відповідні норми кримінального процесуального закону викладені у новій або уточненій редакції.

Впровадження кримінальних проступків у вітчизняну правову систему має на меті гуманізацію законодавства шляхом декриміналізації певних злочинів, їх переведення до категорії проступків, забезпечення невідворотності покарання (стягнення), адекватного ступеню суспільної небезпеки вчиненого діяння.

Інститут кримінального проступку є одним із найбільш обговорюваних у наукових колах представників кримінально-правової науки. Концепції і шляхи виокремлення проступків дискутувалися на різних рівнях і пропонувалися такими відомими вченими як В.І. Борисов [19], Л.М. Демидова [40], Тацій В.Я. [163], Хавронюк М.І. [182; 183] та ін. Наукові зусилля з цих питань представлені багатьма науковими школами у сфері кримінального права. При цьому, вирішувалися, в основному, такі питання: 1) установлення сутності кримінального правопорушення та його місця серед інших правопорушень; 2) з'ясування сутності кримінального проступку та його співвідношення зі

злочином та адміністративним (неуправлінським) правопорушенням, тобто визначення та обґрунтування місця кримінального проступку у правовій системі; 3) визначення співвідношення інститутів кримінального правопорушення та кримінального проступку з іншими інститутами, у першу чергу співучастю у злочині, множинністю злочинів, стадіями вчинення злочину, покаранням, звільненням від кримінальної відповідальності та покарання; 4) вирішення питання про форму запровадження кримінального правопорушення та кримінального проступку [40, с. 1073]. Акцент зроблено на ідею гуманізації кримінальної відповідальності. Дискусію викликає доцільність відділення в КК України кримінальних проступків чи згрупування їх в окремому законодавчому акті (наприклад, Законі про проступки), віднесення до кримінальних проступків деяких адміністративних правопорушень.

Наприклад, у монографії «Кримінальний проступок: правова природа та ознаки» (виконана в рамках науково-дослідницької роботи за фундаментальною науковою темою «Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків в кримінальному праві України», на замовлення МОН України, 2014 р., містить в основі дисертаційне дослідження «Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині» (2012 р.) [41; 42]) розглянуто ознаки та правову природу кримінального проступку, історичний аспект та зарубіжний досвід диференціації кримінального діяння на проступки та злочини. На підставі аналізу відмінностей злочину від інших видів правопорушень за об'єктивно-суб'єктивними ознаками обґрунтовано правову природу та ознаки кримінального проступку як одного із видів кримінального діяння, що пропонується виокремити поряд із злочином у КК України, а вказані види кримінальних діянь об'єднати таким поняттям, як «кримінальне правопорушення» [41].

Законодавчі зміни щодо класифікації кримінальних правопорушень, досвід інших держав романо-германської правової сім'ї щодо диференціації кримінально протиправного діяння і потреба адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС свідчать про актуальність питань визначення кримінальних проступків і у сучасних реаліях. На цьому наголошує

В.І. Лутчин, досліджуючи класифікацію кримінальних правопорушень у порівняльному аспекті з кримінальним законодавством Польщі (2021 р.) [100]. Зокрема, в дисертації визначені критерії класифікації кримінальних правопорушень на злочини і кримінальні проступки (п. 3.1). Акцент зроблено на формальному критерії, який, на думку автора, обумовлюється такими елементами, як юридичний наслідок і умова. Запропоновано авторську редакцію ч. 2 ст. 12 КК України – поняття кримінального проступку [100, с. 175].

Визнання прикладом виконання типового соціального замовлення на сучасному етапі наукової розробки законодавчих положень про кримінальні проступки пропонує вважати і В.М. Бережнюк (2021 р.) [13].

Монографічним дослідженням, у якому запропоновано розв'язання наукової проблеми, що полягає в розробленні концептуальних засад комплексної моделі механізму створення та реалізації кримінального законодавства України є «докторська» робота В.В. Бабаніної [8]. Кримінальний проступок розглянуто як юридичний факт (п. 4.5), в еволюції його законодавчого закріплення [8, с. 342–343]. Вказано, що закон України про кримінальну відповідальність впливає на порядок кримінального провадження, зокрема, диференційовану його форму – розслідування (лише? – автор.) кримінальних проступків [8, с. 364].

Отже, дослідження кримінальних проступків зачіпають, насамперед, проблеми понятійного апарату, його правову природу і зміст (кримінальне правопорушення, кримінальний проступок, критерії відмежування, покарання, історія походження, нормативного закріплення, зарубіжний досвід законодавчого врегулювання проступків). При цьому, дослідники єдині у думці, що відсутність термінологічного закріплення кримінального проступку у відповідних положеннях Конституції України гальмує запровадження інституту кримінального проступку у повному обсязі.

Цей правовий інститут кримінального права має безпосередній вплив на диференціацію процесуальної форми кримінального провадження, адже він є підставою для його спрощення. Саме вчинення кримінального проступку

породжує особливі кримінальні процесуальні правовідносини. Тому, найбільш цінним уявляється розгляд цього інституту у міжгалузевій проєкції, у взаємозв'язку кримінального і кримінального процесуального права.

Зазначеним питанням присвячені деякі наукові публікації. Так, Л.М. Демидова у статті «Кримінальний проступок як кримінально-процесуальна новела і кримінально-правова проблема» [40], розмірковуючи над концепцією впровадження у вітчизняну правову систему кримінальних проступків, пропонує комплексні внесення змін до КК, КПК і КУпАП, а також розробку Кодексу про проступки. Зокрема, у контексті КПК, автором пропонувалося (до внесення змін до КПК від 22.11.2018 р. [40]) «вилучити з п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК положення щодо закону України про кримінальні проступки, вказавши, що джерелом кримінального законодавства є лише КК України. Крім того, доцільно встановити, що судове провадження стосовно кримінальних проступків має здійснюватися за спрощеною процедурою спеціально виділеними для цього суддями місцевих судів, які в подальшому можуть скласти інститут мирових суддів» [40, с. 1087]. Проте, законодавець пішов іншим шляхом (юридично не визначеним, на нашу думку, не узгодженим із частиною першою статті 3 КК), визначивши, що закон України про кримінальну відповідальність – це законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (пункт 7 частини першої статті 3 КПК).

У схожій за назвою колективній науковій статті (2020 р.) [12], окрім традиційного розгляду понять «кримінальний проступок», «злочин», «кримінальне правопорушення», приділено увагу досудовому розслідуванню проступків і, зокрема, питанню доказів, які використовуються при розслідуванні кримінальних проступків та доказів – при розслідуванні злочинів [12, с. 365]. Авторами підсумовано, що прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» зумовило новий етап у реформуванні кримінального та кримінального процесуального законодавства. Вказано на те, що «деякою мірою вирішено питання щодо розмежування кримінальних проступків та злочинів, відповідно,

виокремлено процес розслідування кримінальних проступків та злочинів; при цьому поняття й ознаки кримінальних проступків та злочинів прописані формально, а питання щодо доказів в цих кримінальних правопорушеннях і зовсім не врегульовано» [12, с. 367].

У публікації «Правова визначеність щодо інституту кримінальних проступків та процесуальної форми дізнання» (О.В. Сачко) [147] розкриваються основні проблеми забезпечення юридичної визначеності під час запровадження новітнього інституту кримінальних проступків та процесуальної форми досудового провадження в порядку дізнання; аналізуються концепти й новації кримінального та доказового права, особливості процесуальної форми діяльності дізнавачів щодо збирання й дослідження доказів; досліджуються виникаючі колізії правових норм, проблеми та шляхи їх усунення. Автором висловлюється думка, що законодавець не сформулював суттєві ознаки відмінності злочинів від проступків, а лише формально їх розмежував; не сформульовано різницю між злочином та проступком, а визначення залишилось майже ідентичним; формування інституту кримінальних проступків здійснено без належної доктринальної цілісності та забезпечення гармонізації конституційних норм, норм кримінального та адміністративного права [147, с. 130]. На авторське переконання формування інституту кримінальних проступків вимагає чіткої правової визначеності вживаних концептів і процедур. Слушно зауважено на тому, що «у доктринальному та правозастосовному аспектах у разі виведення низки кримінально карних діянь із концепту «злочин» та водночас залишення їх у правовому полі кримінального права залишаються питання щодо забезпечення існуючих гарантій прав і свобод людини під час запроваджуваної процедури дізнання» (зокрема, забезпечення правової визначеності та верховенства права) [147, с. 130].

Наукові доробки останніх років присвячені аналізу законодавчого урегулювання інституту кримінальних проступків в КК і КПК України та відповідних законотворчих ініціатив. Наприклад, Тетяна Михайліченко критично оцінила положення Закону України «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (у порівняльному аспекті редакцій відповідних статей КК) і констатувала їх несистемний характер, наявність порушень основоположних правових принципів [109]. А Н.А. Орловська – піддала сумніву класифікацію кримінальних правопорушень, наведену ще у проекті прийнятого у подальшому закону (реєстр. № 7279-д) [121].

Отже, інститут кримінальних проступків, попри проведені комплексні дослідження, не має одностайного наукового бачення щодо його змісту і критеріїв віднесення того чи іншого діяння до таких проступків. В усіх монографічних працях цей інститут розглядається як прояв диференціації кримінальних правопорушень із притаманними йому матеріально-правовими ознаками. У системному, міжгалузевому зв'язку кримінального і кримінального процесуального права диференціація щодо кримінальних проступків представлена фрагментарно, що вказує на доцільність подальших наукових пошуків у цьому напрямку.

1.2. Спрощене судове провадження щодо кримінальних проступків як прояв диференціації, співвідношення з іншими категоріями кримінального процесуального права

Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (стаття 2 КПК України [81]). Задля виконання цих завдань об'єктивно запроваджуються

оптимальні форми кримінального провадження, здатні ефективно і оперативно їх здійснити при дотриманні прав і свобод осіб. Отже, диференціація процесуальної форми в кримінальному провадженні викликана практичною доцільністю.

Диференціація кримінальних правопорушень, передбачена кримінальним законом (стаття 12 КК України [79]), зумовлює і особливості кримінального провадження щодо злочинів та кримінальних проступків. Зокрема, законодавець виділяє особливості досудового розслідування кримінальних проступків (глава 25 КПК України) і спрощене провадження щодо кримінальних проступків в межах особливих порядків провадження в суді першої інстанції (§ 1 глави 30 КПК України). Провадження щодо кримінальних проступків віднесено до категорії «спрощене» (за характером його процедурного здійснення), а провадження в суді присяжних вирізняється участю у ньому присяжних. Тобто, на законодавчому рівні обрані різні критерії віднесення цих проваджень до особливих. Також КПК України встановлює особливі порядки кримінального провадження: на підставі угод, у формі приватного обвинувачення, щодо окремої категорії осіб і т.д. (Розділ VI). Тож, виникає питання щодо взаємозв'язку означених особливих порядків, приналежності їх до диференційованих форм кримінального провадження.

Окрім того, інститут кримінальних проступків «запрацював» лише з 01.07.2020 р., а вже, згідно із статистичними даними Генеральної прокуратури України упродовж цього року в Україні було зареєстровано 98 тис. кримінальних проступків, що становить 27% від загальної кількості кримінальних правопорушень [159]. У суддів же, як показує практика [160], виникають питання щодо його застосування. Як зазначає І. Гловюк: «Аналіз судових рішень щодо кримінальних проступків показує неуніфікованість практики з питань призначення підготовчого засідання; повноважень судді при отриманні обвинувального акта з клопотанням прокурора про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні; об'єднання матеріалів кримінальних проваджень щодо проступку та злочину;

формулювання ухвал суду, зокрема резолютивних частин; викладення вироків тощо» [35, с. 62].

Мінімізація прогалин і колізій у законодавчому регулюванні сфери кримінальних процесуальних відносин сприяє ефективній реалізації закону, однаковому розумінню його приписів і, відповідно, формуванню єдиної правозастосовчої практики й оптимізації досягнення мети кримінального провадження та функціонування кримінально-правової політики держави в цілому [10, с. 23].

Правосуддя, як комплексна категорія, залежить від таких факторів як: якість законодавчої діяльності, відповідність потребам часу, прискорення і спрощення судочинства [151, с. 98].

Кримінальний процесуальний закон називає провадження щодо кримінальних проступків в суді першої інстанції спрощеним. Такому провадженню приділено лише дві статті: 381 «Загальні положення провадження щодо кримінальних проступків» і 382 «Розгляд обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні». У статті 302 КПК закріплюються вимоги до клопотання прокурора про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні, а саме, без проведення судового розгляду в судовому засіданні. І хоча ця норма перебуває структурно в главі 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків», кримінальні проступки у її тексті не згадуються.

Проведений аналіз змісту вказаних статей дозволяє констатувати, що особливостями судового провадження щодо кримінальних проступків, яке визначено спрощеним, є: (1) судовий розгляд без проведення судового засідання (до речі, виклад частини другої статті 381 КПК видається дещо алогічним, адже йдеться про те, що суд розглядає обвинувальний акт без проведення судового розгляду в судовому засіданні ... тобто судовий розгляд все ж таки є); (2) за відсутності учасників судового провадження (якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта); (3) строки призначення судового розгляду: 5 днів або невідкладно (у разі затримання особи); (4) алгоритм дій суду: вивчення

обвинувального акта та доданих до нього матеріалів і ухвалення вироку; (5) виклад у вирокі встановлених органом досудового розслідування обставин, які не оспорується учасниками судового провадження, замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин; (6) можливість призначення розгляду у судовому засіданні обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку та виклику для участі у ньому учасників кримінального провадження – на розсуд суду; (7) неможливість оскарження вироку в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини.

Перелік цих особливостей є вичерпним. В іншому – передбачається застосування загальних правил судового провадження та постановлення вироку. Тобто, застосування до судового провадження щодо кримінальних проступків спрощеної процедури не є беззаперечним. Воно потребує наявності ряду умов-вимог. Тут має місце комплексне рішення таких суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин як: підозрюваний (обвинувачений), потерпілий (представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження), прокурор, суддя, а також присутність захисника при складанні письмової заяви підозрюваного.

Також варто звернути увагу на використаний термінологічний апарат і структурне розташування норм в кримінальному процесуальному законі, об'єднаних одним інститутом. Як слушно зауважує О.В. Ігнатюк: «попри те, що більшість вчених схиляється до виділення серед підстав диференціації кримінально-правової (ступінь суспільної небезпечності правопорушення) і кримінально-процесуальної (складність провадження) складової, вжиття законодавцем двічі у КПК України терміносистеми «особливі порядки провадження» видається дещо не вдалим, оскільки виникає певна термінологічна плутанина при оперуванні зазначеними категоріями, а також синонімізація понять «диференціація» і «особливість». Якщо кримінальні правопорушення поділяються на злочини і кримінальні проступки, то відносно кожної групи застосовується відповідний уніфікований порядок кримінального

провадження, тобто такі порядки існують паралельно (чому особливість має визнаватись за проступками, а не навпаки?). Кримінальне провадження щодо злочинів і щодо кримінальних проступків має розглядатись, на нашу думку, в одній площині. Диференціація процесуальної форми кримінального провадження здійснюється по відношенню до кримінальних правопорушень, у зв'язку з чим виділяється кримінальне провадження щодо злочинів і кримінальне провадження щодо проступків (спрошене провадження). Провадження на підставі угод, щодо неповнолітніх тощо (розділ VI КПК України) стосується і злочинів, і кримінальних проступків» [57, с. 148–149].

Дійсно, якщо підставою диференціації є «складність справи/ провадження», чому диференційованою вважають форму кримінального провадження щодо кримінальних проступків, адже процесуальний порядок їх розслідування і судового розгляду, навпаки, не є складним?

Як зазначалося, законодавець об'єднав в одному правовому інституті – особливі порядки провадження в суді першої інстанції – спрошене провадження і провадження в суді присяжних. При цьому, останнє, на відміну від спрошеного, ніхто не розглядає як диференціацію процесуальної форми судового провадження, хоча, по суті, такий розгляд підпадає під змістовне розуміння диференціації: «така будова судочинства, при якій поряд із звичайним порядком мають місце процесуальні форми, які передбачають як спрощення процедури у нескладних справах, так і її ускладнення про найбільш небезпечні злочини, або справи, що потребують особливої процесуальної захищеності законних інтересів обвинуваченого або інших учасників судочинства» [111, с. 32].

Диференційованими порядками кримінального провадження, зазвичай, вважають особливі порядки, визначені розділом IV КПК, із притаманними їм специфічними рисами. Разом із тим, усі ці особливі порядки (процедури) застосовуються при вчиненні кримінальних правопорушень, зокрема, й кримінальних проступків. Тобто, може відбуватися «накладення» однієї диференційованої форми на іншу (наприклад, при вчиненні кримінального

проступку неповнолітнім або при досягненні угоди про примирення сторін). Отже, можна вести мову про різні рівні диференціації.

Для з'ясування цих питань потрібно визначити, що ж являє собою категорія «спрощення», чи завжди спрощення є диференціацією саме процесуальної форми і від чого воно залежить?

Раніше, за КПК 1960 року, процедурою спрощеного судочинства визнавалися: протокольна форма досудової підготовки матеріалів; примирення потерпілого з особою, яка вчинила злочин, наслідком якого була відмова у порушенні кримінальної справи або її закриття суддею; примирення обвинуваченого з потерпілим; можливість для суду не проводити судове слідство, обмежившись допитом підсудного, який повністю визнавав себе винним у пред'явленому йому обвинуваченні. За вітчизняним кримінальним процесуальним законом спрощеною є не лише процедура судового провадження щодо кримінальних проступків. Спрощеним може бути і порядок видачі (екстрадиції) особи (частина четверта статті 208, стаття 588 КПК).

Особливості розслідування кримінальних проступків і судового провадження щодо них більшість дослідників називають диференціацією процесуальної форми. Традиційно, за відсутності в юридичній процесуальній літературі чіткої дефініції цього поняття, воно сприймається як загальновідома терміносистема, що призводить до дискусії про необхідність, допустимість і межі диференціації.

Термін «диференціація» означає «сторону процесу, пов'язану з розділенням, розчленовуванням цілого, що розвивається, на частини, ступені, рівні» [154]. Як поділ, розчленування цілого або комплексу на окремі (складові) частини, форми, елементи розцінюється диференціація у сфері судочинства. Зазвичай, вона розглядається як один із напрямів концепції розвитку процесуальної форми, спрямований на забезпечення законного і швидкого прийняття судового рішення (вирішення суспільно-правового конфлікту) при дотриманні прав і законних інтересів особи. При цьому, поняття диференціації процесуальної форми розкривається і через об'єктивно існуючу категорію (провадження), і через процес (організації судочинства, розвитку його форми).

Диференціація в кримінальному провадженні завжди розцінювалася як пріоритетний напрям його удосконалення [171]. «Прагнення до диференціації кримінального судочинства – давня тенденція, витoki якої беруть початок у далекому минулому, характерна майже для всіх сучасних держав», – зазначають дослідники [116, с. 79].

Щодо розуміння диференціації процесуальної форми існують різні наукові думки, які зводяться до спрощення і ускладнення звичайної (визначеної законом як загальна) форми, тобто до паралельного (одночасного) існування різних проваджень, названих особливими. В цілому, диференціацію пропонують розглядати як «побудову кримінального судочинства, за якої досягнення завдань кримінального провадження в окремих, законодавчо визначених, категоріях кримінальних проваджень і за наявності певних умов може здійснюватися шляхом використання процесуальних форм, процедур, що відрізняються від звичайних ступенем складності – в бік їх спрощення або ускладнення» [116, с. 81]. Як наголошується у більшості наукових публікацій, «для найменування того чи іншого провадження диференційованим потрібно, щоб особливості стосувались певного значного за обсягом блоку кримінально-процесуальної діяльності, адже особливості існують і на рівні окремих процесуальних дій. У такому разі говорити про диференціацію форми кримінально-процесуальної діяльності в тому сенсі, який в теорії кримінального процесу покладається в основу розмежування понять «звичайні» й «особливі» провадження, не варто» [64, с. 140].

На думку Д.О. Савицького, «про диференціацію може йтися лише тоді, коли в системі судочинства є провадження, що істотно різняться між собою ступенем складності процесуальних форм. Про суттєвість, у свою чергу, можна дійти висновку на підставі особливостей, що якісно відрізняють окремі провадження від звичайних. Якщо йдеться про спрощені провадження, то вони мають відрізнятися від звичайних не окремими спрощеннями, що не позначаються на їхній якості, а мають бути істотно спрощені» [145, с. 214]. Вчені, які досліджують диференціацію кримінально-процесуальної форми,

сходяться на думці про справедливість принципу розподілу проваджень за їх предметно-реалізаційним призначенням [57, с. 147].

Слід погодитися з тим, що диференціація призводить до зміни процесуального порядку (правових процедур і сприяючих умов). Тобто формується окрема процесуальна форма того чи іншого провадження, що з одного боку підкоряється його загальним засадам, а з іншого – має специфічні риси, які відрізняють її від загальноприйнятого порядку [191, с. 33]. Диференціація є певним процесом – виокремлення із загальної (уніфікованої) процесуальної форми судочинства (провадження) специфічних рис, зумовлених предметом розгляду, суб'єктами відповідних правовідносин, складністю справи, з подальшим їх об'єднанням в єдине ціле, яке є частиною загального провадження. У цьому і полягає сутність диференціації процесуальної форми – виділити особливості та згрупувати їх.

Диференціювати кримінальне судочинство, зазвичай, пропонують за такими напрямками, як: «1) загальне провадження; 2) спрощене провадження: спрощене провадження щодо кримінальних проступків; спрощене провадження на підставі угод, що диференціюється на: по-перше, угоду про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим та, по-друге, угоду між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості; 3) диференційований порядок кримінального провадження з посиленими процесуальними гарантіями, а саме: провадження у справах приватного обвинувачення; провадження у справах неповнолітніх; провадження про застосування примусових заходів медичного характеру; кримінальне провадження в суді присяжних; провадження, які містять відомості щодо державної таємниці; провадження на території дипломатичних представництв» [30, с. 156–157].

У дослідженнях зазначається, що критерії (або підстави) диференціації мають матеріально-правовий і процесуальний характер [116, с. 82]. На нашу думку, кримінальне правопорушення (зокрема, такі складові як: ступінь суспільної небезпеки, суб'єкт вчинення) є матеріально-правовим критерієм виокремлення особливих процесуальних форм здійснення кримінального

провадження. Наявність відповідних кримінально-правових відносин, зумовлених вчиненням кримінального правопорушення (злочину чи проступку) створює підґрунтя для диференціації процесуальної форми в кримінальному провадженні. В межах такої форми приймається до уваги наявність належних (визначених кримінальним процесуальним законом) процесуальних умов, які надають можливість її застосувати: згода потерпілого, визнання обвинуваченим вини, дії прокурора, тощо. Процесуальним критерієм особливого кримінального провадження є раціональність (обґрунтована доцільність) виконання його завдань: процесуальна економія, характер доказування, особа підозрюваного (обвинуваченого), тощо. Таким чином, у кримінальному процесі стосовно диференціації існують як критерії, так і умови її застосування.

Авторське розуміння поняття диференціації процесуальної форми в кримінальному провадженні може бути представлене наступним чином: це процес зміни (виокремлення особливостей) порядку провадження, визначений законом і процесуальною доцільністю, спрямований на застосування під час кримінального провадження правової процедури, відмінної від загальної, із специфічними рисами, зумовленими видом кримінального правопорушення та/або суб'єктом його вчинення, іншими обставинами (наявністю відомостей, що становлять державну таємницю; місцем кримінального провадження), підпорядкований відповідним процесуальним умовам та основним засадам кримінального провадження.

З метою правової визначеності категорій і понять кримінального провадження, слід підтримати неодноразово висловлену науковцями думку про доцільність нормотворчого унормування (в статті 3 КПК) поняття процесуальної форми кримінального провадження та різновидів її диференціації. Оскільки ці правові категорії мають теоретико-методологічну основу і потребують наукового тлумачення, у їх закріпленні видається доречним не вживати норми-дефініції (чітке визначення цих термінів), а використати декларативний підхід, вказавши на існування процесуальної форми кримінального провадження як порядку його здійснення та особливих проваджень – як диференційованих форм (із відповідним переліком).

На підставі зроблених висновків, можна констатувати, що провадження щодо кримінальних проступків є диференційованою формою кримінального провадження (як і провадження на підставі угод, щодо неповнолітніх, у формі приватного обвинувачення, тощо (розділ VI КПК)). Кримінальне провадження щодо кримінальних проступків передбачає особливості його здійснення не лише стосовно досудового розслідування, а й судового провадження.

Окрім того, під час кримінального провадження може мати місце поєднання декількох диференційованих процесуальних форм. Це якраз і спостерігається відносно кримінальних проступків, у провадженнях щодо яких може бути укладена угода як про примирення з потерпілим, так і про визнання винуватості підозрюваним (обвинуваченим). Також, більшість справ приватного обвинувачення (кримінальні провадження у формі приватного обвинувачення) це справи, зумовлені вчиненням кримінальних проступків, які, у свою чергу, можуть бути пов'язані з угодою про примирення.

Разом із тим, таке провадження не можна вважати особливим у контексті різновиду проваджень, визначених у розділі IV КПК. Провадження щодо кримінальних проступків не перебуває, на нашу думку, на одному рівні з визначеними особливими порядками. Кримінальне провадження щодо кримінальних проступків має особливості відносно такого об'єкта як злочин, рівно як і злочин має особливості відносно проступку. При встановленні загальної процесуальної форми, яка розкривається через рух кримінального провадження по стадіям, із проведенням відповідних процесуальних дій, застосуванням процесуальних заходів, прийняттям процесуальних рішень, об'єктом, відносно якого визначено процесуальну форму, є кримінальне правопорушення. Диференціація відображає дві категорії кримінального провадження – щодо злочинів і щодо кримінальних проступків, які мають відмінності у шляхах розв'язання вчиненого суспільно-правового конфлікту. Отже, кримінальне провадження щодо кримінальних проступків є диференційованою формою кримінального провадження.

Об'єктом особливих порядків кримінального провадження є кримінальне правопорушення. Особливості таких порядків відображаються через певні

процедури, відмінні від загальних, які мають ту чи іншу специфіку. Тому, на нашу думку, особливі порядки (передбачені розділом IV КПК) є диференціацією правової процедури кримінального провадження.

Кримінальне провадження щодо проступків вирізняється незначними ресурсними затратами, зумовленим невеликою тяжкістю вчинених кримінальних правопорушень і має на меті пришвидшене виконання завдань кримінального провадження. Цей різновид провадження найповніше відображає таке завдання кримінального провадження як швидке досудове розслідування і судовий розгляд.

Проте, про спрощення (відносно кримінальних проступків) нормативно йдеться лише відносно судового провадження. Такий законодавчий підхід не повною мірою узгоджується із науковою думкою. Адже у дослідженнях з цієї тематики, зазвичай, розглядається спрощена процесуальна форма як диференційована, яка означає скорочені строки, відсутність окремих стадій та скасування деяких процесуальних інститутів і норм з метою забезпечення оптимальних шляхів досягнення завдань кримінального процесу [29, с. 512]. Тобто спрощене провадження стосується деяких категорій кримінальних справ – їх розслідування і судового розгляду. Щодо окремих стадій провадження така ознака не виокремлюється (хоча деякі дослідники і ведуть мову про спрощений судовий розгляд, але у контексті скороченої процесуальної форми: наприклад, розмірковуючи над спрощеним кримінальним судочинством, Г.П. Власова пропонує під ним розуміти «самостійне провадження, яке має на меті швидке і повне забезпечення конституційних прав громадян, об'єктивно потребує по визначеній категорії кримінальних справ більш ефективного та більш економного судового розгляду, в порівнянні з загальним порядком розгляду справ, при суттєвій зміні кримінально-процесуальної форми на діючих принципах кримінального процесу, на яких базується кримінально-процесуальний закон» [29, с. 514]).

Словник української мови дає таке визначення лексемі «спростити»: робити простішим (будову, склад і т.ін. чого-небудь); зводити до небагатьох форм, звільняючи від усього зайвого, ускладненого; робити легшим для

здійснення, використання і т.ін.; полегшувати; робити більш доступним для розуміння. Таким чином, спростити судочинство означає зробити його будову простішою, звільнити процесуальну форму від зайвих та ускладнених елементів, полегшити розгляд справи, зробити його більш доступним [155; 167].

Спрощення провадження властиве усім видам процесу (в цивільному, адміністративному судочинстві провадження поділяється на загальне і спрощене, яке, у свою чергу, «прив'язане» до швидкого вирішення справи). Такий підхід впливає і з Рекомендацій Ради Європи щодо спрощених форм судочинства: Комітет Міністрів підкреслив важливість економії часу провадження і вказав на доцільність спрощення процесуальних процедур, коли факти видаються доволі ясними [142]. Аналогічна позиція і в ООН: «спрощене судочинство» («summary proceedings») означає спрощений порядок, прискорює судовий розгляд з метою забезпечення більш високої ефективності системи кримінального правосуддя і зведення до мінімуму витрат. У цілому спрощене судочинство використовується в судах нижчої інстанції, зазвичай у відношенні менш серйозних кримінальних правопорушень, і являє собою прискорений порядок розгляду, в межах якого певні формальні процедури не потрібні або спрощуються [39].

Ще у Висновку Ради Європи на проект КПК України, підготовлений Національною комісією зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права, який покладено в основу прийнятого кримінального процесуального закону [27] з приводу спрощеного судового провадження йшлося: «Кожна правова система змушена вживати заходів для розв'язання проблеми перевантаженості систем кримінального судочинства, запроваджуючи скорочені форми розгляду, або прискорені чи спрощені порядки провадження. Те, як тут регулюється спрощене провадження, дуже нагадує німецьке провадження в формі судового розпорядження». Проте, у висновку ГНЕУ Апарату Верховної Ради України щодо статті 381 КПК (при ухваленні КПК 2012 р.) вказувалося: «Юридично некоректним і незрозумілим по суті є положення про те, що спрощене провадження щодо вчинення кримінального

проступку здійснюється судом без проведення судового розгляду справи. У такому випадку незрозуміло, як взагалі має засідати суд. При цьому у частині другій статті 381 фактично всупереч положенням ч. 1 зазначено, що спрощене провадження здійснюється за загальними правилами судового провадження, передбаченими цим Кодексом» [26].

Дослідники генезису спрощеного судочинства стверджують, що воно бере свій початок ще з часів Стародавнього Риму та має місце у багатьох системах права зарубіжних країн, а в Україні застосовується з другої половини ХХ ст. [57; 64; 145; 175]. Думки щодо доцільності спрощення в кримінальному провадженні поділяються на два протилежні бачення: сприйняття і заперечення. Перше спирається на Рекомендації Ради Європи (Розділ 2 «Сумарне судочинство, примирення обвинуваченого з потерпілим, спрощені процедури») і мету – сприяння зміцненню законності в державі; скорочення часу з моменту вчинення кримінального проступку до застосування покарання до нього; забезпечення реалізації прав і свобод учасників кримінального провадження; дотримання єдності порядку кримінального судочинства, спрямованості на вирішення завдань кримінального судочинства. Прибічники інших поглядів наголошують на обмеженнях гарантій дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального процесу.

Спрощене (прискорене) провадження завжди розглядалось як провадження по окремим категоріям кримінальних справ, яке полягало у вилученні або скороченні окремих стадій кримінального процесу, чи кримінально-процесуальних інститутів, при реалізації, разом з цим, інституційних принципів судочинства та забезпеченні гарантій прав і законних інтересів його учасників [57].

Спрощення провадження деякими вченими розуміється у широкому контексті, наприклад: як «сукупність проваджень (скороченого, письмового, особливого та прискореного), в яких передбачено спрощення змістовного наповнення процесуальних стадій, у тому числі кількісне зменшення процесуальних дій суб'єктів процесу та звуження варіативності їх поведінки. Його ознаками є: завершеність процесуального циклу в межах певної судової

інстанції; скорочення кількості процесуальних дій або системна зміна способу їх вчинення; звуження процесуальних можливостей суду та учасників процесу; обмеженість застосування щодо визначеного кола справ» [52, с. 12]. При цьому, наголошується, що «спрошене провадження зберігає традиційну структуру і спрощення ніяк не означає скасування будь-яких стадій процесу, а торкається лише окремих етапів або процесуальних дій» [52, с. 7].

У понятті спрощеного кримінального судочинства називають наявність таких складових, як: «а) об'єктивна необхідність спрощення кримінального судочинства; б) необхідність за допомогою спрощеної форми захистити конституційні права громадян; в) економічність та ефективність спрощеного судочинства; г) самостійність кримінально-процесуальної форми; д) суттєва зміна кримінально-процесуальної форми в порівнянні з загальним порядком розгляду кримінальних справ; є) обов'язкове дотримання при розгляді кримінальних справ по спрощеній процедурі принципів діючого кримінально-процесуального законодавства» [29, с. 514]. Вказані ознаки, на нашу думку, мають досить узагальнений характер і різні критерії виокремлення (від доцільності запровадження до змістовного наповнення терміносистеми «спрошене провадження» та умов застосування – обов'язковості дотримання загальних засад кримінального провадження й прав осіб у ньому).

Спрощення в процесі, за своїм лексичним значенням, означає зменшення складності, полегшення загальноприйнятого порядку. Усі елементи, які вказують на таке спрощення, можуть походити від скорочення (строків, етапів) та/або прискорення (за рахунок відсутності судового засідання, відсутності учасників судового провадження, прийняття судом доказів, встановлених досудовим розслідуванням без безпосереднього їх дослідження, тощо). У наукових публікаціях висловлюється думка і щодо категоричної відмінності прискорення та спрощення провадження [151, с. 99]. Погоджуючись з тим, що кожний термін має своє змістовне наповнення, певні прискорення, на нашу думку, тягнуть за собою спрощення, є його способами.

Якщо ж все таки сприйняти лексичне розмежування спрощення і прискорення, з метою уникнення дискусії з цього приводу, то можна

розглянути доцільність використання слова «целерантний», яке об'єднує вказані поняття [191, с. 96].

Отже, спрощення властиве таким видам кримінального провадження як провадження: щодо кримінальних проступків, на підставі угоди, щодо справ приватного обвинувачення. Ця ознака – спрощення – свідчить про диференціацію процесуальної форми і правової процедури здійснення вказаних кримінальних проваджень. Разом із тим, фактичне спрощення деяких процедур (процесуальних дій) в кримінальному провадженні (за відсутності підозрюваного (обвинуваченого), захисника, неоспорюваності фактів, тощо) не може свідчити про диференційованість цілого провадження чи його частини. Такі спрощення є точковими, залежними від обставин і відбуваються в оболонці загальної процедури.

Оскільки диференціація є різновекторною категорією, властивою різним порядкам системності (процесу в цілому, його формі, стадіям, процесуальним діям і рішенням), то виокремлення її різновидів можливе на усіх рівнях досліджуваного об'єкта. Тобто, можна вести мову про прояви диференціації не лише процесуальної форми кримінального провадження, а й диференціації процедури, зокрема, судової.

Спрощення судового провадження щодо кримінальних проступків є системним процесом. При наявності визначених законом процесуальних умов відбувається спрощення процедури розгляду судом кримінального проступку та ухвалення щодо нього рішення, яким розв'язується суспільно-правовий конфлікт, зумовлений вчиненням такого проступку. Таке спрощення здійснюється завдяки скороченим строкам розгляду провадження судом та прискореній судовій процедурі. «Спрощення є моделлю процедури здійснення правосуддя, яка за її ідеального функціонування порівняно із загальною, також ідеально функціонуючою моделлю, дає змогу за меншого обсягу процесуальних дій, з меншими фінансовими витратами швидше досягти цілей судочинства», - відмічають дослідники [70, с. 33].

Таким чином, судове провадження щодо кримінальних проступків – єдиний вид провадження, законодавчо названий спрощеним. Це спрощення

стосується процедури його здійснення, адже саме поняття «процедура» використовується у прив'язці до судового розгляду (§ 3 глави 28 КПК). Процедурний характер спрощення підтверджується і умовами здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків (статті 381, 382 КПК).

Водночас, під категорію «спрощення» підпадає і досудове розслідування кримінальних проступків, й інші різновиди провадження. Можливо, щоб не втрачати широке розуміння спрощення в кримінальному провадженні, яке охоплює і деякі особливі форми провадження, доцільно не означати судове провадження щодо кримінальних проступків спрощеним (уточнити § 1 глави 30 КПК: «Провадження щодо кримінальних проступків», що логічно узгоджуватиметься і з § 2 цієї глави «Провадження в суді присяжних»).

Провадження в суді першої інстанції щодо кримінальних проступків, яке може здійснюватися за спрощеною процедурою, теоретично тяжіє до категорії «документарне». Про це свідчать приписи статей 381, 382 КПК України, за якими суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового засідання, за відсутності учасників судового провадження, вивчає зібрані під час досудового розслідування докази і ухвалює вирок, у якому зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорюються учасниками судового провадження. Тобто, суддя, фактично, вивчає зібрані під час досудового розслідування матеріали, що прирівнюються до документів, і тим самим, використовує спеціальний режим дослідження доказів, відмінний, за своїм порядком, від засади – безпосередність дослідження показань, речей і документів (стаття 23 КПК України), проте, здійснюваний в її межах (у законний спосіб).

Також, варто вказати на доцільність подальших наукових розвідок стосовно особливостей судового провадження щодо кримінальних проступків, зважаючи на законодавче положення про те, що таке провадження здійснюється згідно із загальними правилами судового провадження, передбаченими цим Кодексом, з урахуванням положень цього параграфа (частина третя статті 381 КПК України). Тобто, виникає питання, які саме

загальні правила судового провадження можливо застосовувати при вивченні судом обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку.

Спрощений порядок судового провадження, з огляду на розгляд справи за відсутності обвинуваченого, пов'язаний із таким інститутом як заочний розгляд (заочне провадження), який на думку дослідників має глибокі історичні корені. Так, відомий вчений В.Т. Маляренко зазначав: «за Статутом кримінального судочинства 1864 р., якщо обвинувачений у проступку, за котрий передбачалось покарання не суворіше за арешт, не з'явився в суд до визначеного строку і не надіслав повіреного, то мировий суддя мав постановити заочний вирок, в інших випадках, при більш суворому покаранні судовий розгляд відкладався, оголошувався розшук обвинуваченого, але могло заочно вирішуватись питання про цивільний позов і відшкодування збитків; заочний вирок, при цьому, підлягав апеляційному оскарженню у дводенний строк після його проголошення» [103, с. 354]. На думку Комісії з прав людини Європейського суду, заочний судовий розгляд допустимий, при умові, що були вжиті заходи до своєчасного інформування обвинуваченого про місце і час судового розгляду та явно виражена його відмова бути присутнім при судовому розгляді [103, с. 366].

Чинний КПК не оперує терміносполукою «заочний розгляд», хоча цей інститут розглядався при підготовці Кодексу та залишається актуальним в теорії процесуального права [57, с. 158–159]. З огляду на зміну ідеології вітчизняного кримінального провадження, можна констатувати, що заочний розгляд не є самостійним різновидом провадження, а є лише способом його проведення, зокрема, при судовому розгляді проступків за фактичної відсутності учасників процесу.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що диференціація процесуальної форми у кримінальному провадженні є правовим явищем, яке повинно охоплювати той чи інший різновид такого провадження в цілому, тобто досудове розслідування і судове провадження і «відштовхуватися» від кримінального правопорушення.

Кримінальний проступок є основою для початку спрощеного провадження і можливого спрощеного судового провадження. Тобто диференціація процесуальної форми здійснення такого провадження (особливі кримінальні процесуальні правовідносини) напряду залежить від матеріально-правового характеру відносин, зумовлених вчиненням кримінального проступку. Оскільки це категорії справ неодиничного характеру, їх розгляд можна розцінювати як повноцінний прояв диференціації процесуальної форми (при досудовому розслідуванні і судовому провадженні).

Кримінальне провадження щодо кримінальних проступків є особливою (диференційованою) процесуальною формою у кримінальному провадженні. За своїм характером така форма диференціації має ознаки спрощення. Проте, законодавчо визначена спрощена форма судового провадження щодо кримінальних проступків не виступає окремою диференційованою формою кримінального провадження, а оцінюється як можливий прояв диференціації правової процедури судового провадження. Остання видається вузкою категорією, ніж диференціація процесуальної форми. Такий підхід виправдовує нормотворче розташування провадження щодо кримінальних проступків (§ 1) та провадження в суді присяжних (§ 2) в одній главі КПК (30).

Судове провадження щодо кримінальних проступків можна визначити як – вид законодавчо закріпленого кримінального провадження щодо вирішення судом суспільно-правового конфлікту, зумовленого вчиненням кримінального проступку, за спрощеною правовою судовою процедурою, яка проявляється у прийнятті процесуальних рішень у законодавчо визначені скорочені процесуальні строки (вирішення його завдань, досягнення мети), за рахунок відсутності окремих процесуальних дій, та характеризується ознаками документарності, з метою економії процесуальних ресурсів та підвищення ефективності системи правосуддя.

1.3. Зарубіжний досвід здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків

Комплексне розуміння того чи іншого правового інституту, правової категорії, поняття, терміносполуки неможливе без вивчення зарубіжного правозастосовчого досвіду щодо відповідного об'єкта пізнання. Особливо цінним є досвід країн континентальної системи права, з огляду на її наближеність до української правової системи. Динамічний розвиток кримінальних і кримінальних процесуальних правовідносин, активна законотворча діяльність із внесення змін до КК і КПК України ставлять перед наукою кримінально-правового блоку все нові завдання, що потребують вирішення з урахуванням зарубіжного досвіду, який допомагає визначити найбільш досконалі з техніко-юридичного боку, актуальні, апробовані протягом тривалого часу застосування, узгоджені з визнаними міжнародними актами положення сучасного законодавства [191, с.132]. Чимало спільних проблем кримінальних процесуальних норм українського законодавства та законодавства країн Європейського союзу віднаходять дослідники. Серед них найголовнішими виділяють проблеми: термінології, гармонізації українського законодавства з міжнародним та європейським правом, співвідношення порівняльного правознавства та державознавства тощо [57, с. 62].

Отже, компаративістські дослідження, виражаючи інтегративну функцію правової науки, дозволяють виявляти особливості, переваги і недоліки законів інших країн, відкривають широкі можливості щодо запозичення апробованого досвіду під час «інституціоналізації» у національному праві.

Особливо це стало примітним у розробці моделі запровадження кримінальних проступків у вітчизняному законодавстві. Більшість дослідників кримінальних проступків спираються на досвід інших країн [28; 41; 59; 179 та ін.], висловлюючи авторське бачення його запозичення.

Вивчаючи зарубіжний досвід провадження щодо кримінальних проступків, К.П. Задоя (2015 р.) зупиняється на пошуку відповідей на наступні запитання: «а) чи завжди виокремлення на рівні матеріального кримінального

закону інших, аніж злочин, видів кримінального правопорушення обумовлює певні особливості (зокрема, спрощення) судового провадження щодо них; б) чи завжди застосування спрощеного судового провадження пов'язується з вчиненням інших, аніж злочин, видів кримінального правопорушення; в) у чому конкретно полягають особливості спрощеного судового провадження за кримінальним процесуальним законодавством іноземних держав; г) чим особливості спрощеного судового провадження за КПК та за кримінальним процесуальним законодавством іноземних держав є подібними та відмінними між собою?» [53, с. 30–31] та підсумовує, що «передбачена чинним КПК нормативна модель спрощеного кримінального провадження суттєво відрізняється від «аналогів», передбачених кримінальним процесуальним законодавством європейських держав» [53, с. 38].

Межі провадження щодо кримінальних проступків за прикладом зарубіжних країн розглянуті Г.П. Власовою (2015 р.) [31]. Зокрема, авторкою акцентовано увагу на суб'єктах судового розгляду справ про кримінальні проступки: поліцейському трибуналі (Франція), дільничному судді (Німеччина), судді-магістрату (Великобританія), а також висвітлено окремі процедури такого розгляду.

Окрім того, подекуди використовується і «точково-фрагментарне» висвітлення дослідницького матеріалу, що має дещо хаотичний вигляд. Наприклад, у публікаціях «Запровадження інституту кримінальних проступків у контексті реформування системи досудового розслідування в Україні» (2019 р.), «Інститут кримінальних проступків у законодавстві України та зарубіжних держав» (2021 р.), [56; 190] зазначено: «у Великобританії в такому порядку розслідують майже 98% кримінальних правопорушень, у США – переважну їх більшість. У поліції Чеської Республіки розкриття та розслідування злочинів покладено одночасно на «поліцейських в уніформі» і кримінальну поліцію, які розслідують нетяжкі злочини за спрощеною процедурою (за аналогією до закріпленого в КПК України порядку досудового розслідування у формі дізнання) у двотижневий термін. У Грузії на рівні міських управлінь патрульної поліції створено відділи з розслідування нетяжких злочинів з ознаками

очевидності, які виявлені патрульними поліцейськими. У кримінальному законодавстві низки країн Європи (Польщі, Швейцарії, Австрії, Федеративної Республіки Німеччини, Франції) розрізняють злочин і кримінальний проступок» [190, с. 9]. Тобто, змішані і факти існування проступків у законодавстві зарубіжних країн, і процедурні питання, і організація розслідування.

Загальновідомо, що поділ кримінальних правопорушень на злочини і проступки властивий більшості європейських країн. Ґрунтовний огляд європейського кримінального законодавства проведений М.І. Хавронюком (2007 р.) [179], а також щодо деяких країн – представлений в інформаційній довідці Європейського інформаційно-дослідницького центру [133]. Із проведених досліджень видно, що, попри різні підходи до розуміння таких проступків і визначення покарань, якщо відповідальність за проступки встановлюється кримінальним кодексом, вчинення такого проступку тягне за собою виникнення кримінальних процесуальних правовідносин, пов'язаних із його розслідуванням і судовим розглядом. Проте, у деяких країнах (зокрема, Східної Європи) питання проступків урегульовано в окремих законодавчих актах: Законі Республіки Сербія «Про проступки», Кодексі про проступки Республіки Польща, Законі Чеської Республіки «Про проступки» та ін., які, по суті, мають адміністративно-правову (деліктну) природу.

У межах дослідження зарубіжного досвіду судового провадження щодо кримінальних проступків і диференціації процесуальної форми щодо їх розслідування та судового провадження, доцільно, на нашу думку, вивчити саме положення відповідних кримінальних процесуальних кодексів (законів) на предмет законодавчого врегулювання цих питань, з урахуванням і відповідних міжнародно-правових актів. Так, методологічне значення для розуміння стандартів спрощених проваджень в аспекті відповідності їх правам людини мають положення Рекомендацій Ради Європи щодо спрощення кримінального судочинства [142], а також положення, викладені в рішеннях Дванадцятого Конгресу Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального судочинства (Сальвадор, 2010) [39]. Спрощене провадження

розцінюється в них як спрощений порядок, що прискорює судовий розгляд з метою забезпечення більш високої ефективності системи кримінального правосуддя та зведення до мінімуму витрат [25, с. 18].

Аналіз кримінального процесуального законодавства європейських країн дозволив з'ясувати наступне.

Спрощене провадження відоме німецькому кримінальному процесу (VI Книга КПК). І з огляду, на досить заформалізований порядок кримінального судочинства, зокрема, проведення основного судового провадження, спрощені судові процедури відіграють значиму роль в економії процесуальних ресурсів. Разом із тим, законодавець не вживає в КПК ФРН термін «спрощене провадження». У кодексі йдеться про сумарне (§ 407 – § 412) та прискорене (§ 417 – § 420) провадження і відносяться вони до особливих видів провадження. Справи про незначні кримінальні злочини (проступки (Vergehen)) у ФРН розглядаються одноособово дільничним суддею. Про доцільність проведення сумарного провадження заявляє клопотання прокуратура, як і про прискорене провадження (відбувається у будь-якій справі у зв'язку із ясністю обставин справи і доказової бази). Відповідно до частини 1 § 153 КПК ФРН, якщо об'єктом провадження є кримінальний проступок, прокуратура може припинити обвинувачення за згодою суду, до компетенції якого входить відкриття основного провадження, якщо вину злочинця визнають незначною і немає громадського інтересу в обвинуваченні. Згода суду не потрібна у разі кримінального проступку, за яким не передбачено збільшення мінімального покарання, а також якщо наслідки, що настали від проступку, є незначними. Якщо обвинувачення вже висунуто, суд за згодою прокуратури та обвинуваченого може припинити провадження на будь-якій його стадії згідно з умовами частини 1 § 153 КПК ФРН [56, с. 138; 212]. Розгляд кримінального проступку може відбуватися за спрощеною процедурою і за виданням судового наказу – це залежить від міри покарання. Прискорений порядок може застосовуватися у справах про більш тяжкі проступки (прискоренням є розгляд справи не пізніше шести тижнів як матеріали передані до суду, а також пред'явлення усного обвинувачення на початку судового розгляду, відсутність

безпосереднього дослідження доказів – через зачитування протоколів). Обвинувачений вправі заявити про розгляд справи за його відсутності, за участі захисника. У таких випадках може бути призначено покарання лише у виді штрафу і позбавлення водійських прав у справах про порушення правил дорожнього руху. Якщо обвинувачений воліє приймати участь у судовому розгляді, він здійснюється за загальною процедурою. Якщо суд не погоджується із обвинуваченням, висунутим прокурором, розгляд справи відбувається у загальному порядку. Отже, німецьким законодавцем передбачено відмінність між сумарним і прискореним провадженням (які, по суті є спрощеними). Кримінальний проступок виступає об'єктом саме сумарного провадження – провадження без проведення судового розгляду, яке має і такі риси: ініціюється прокурором, без погодження з обвинуваченим або потерпілим; клопотання містить правові наслідки для обвинуваченого, законодавчий перелік яких має вичерпний характер; суд вправі відхилити клопотання; обвинувачений може подати протест проти вироку, що означає загальний судовий розгляд.

У французькому процесі [208] питання про суд, який розглядатиме кримінальний проступок вирішується судовим слідчим або прокурором. Справи про проступки розглядаються виправними судами, справи про правопорушення – поліцейськими трибуналами. Суди вправі застосувати спрощений або заочний порядок. Вибір порядку розгляду справи залежить від розміру покарання, передбаченого за той чи інший проступок: якщо це штраф – застосовується заочний розгляд, якщо позбавлення волі (зазвичай, на декілька місяців) – спрощений порядок (*procédure simplifiée*). Застосування такої процедури можливе щодо проступків деяких видів (зокрема, проступків, передбачених Транспортним кодексом; проступків, що являють собою порушення правил дорожнього руху; окремих проступків, передбачених Комерційним кодексом) та щодо більшості правопорушень (статті 495, 524 Кримінально-процесуального кодексу Франції) [53, с. 33]. При заочному розгляді справа розглядається без участі обвинуваченого, за його клопотанням про заочний розгляд, на підставі зібраних під час попереднього слідства

доказів, а рішення про штраф надсилається обвинуваченому спеціальним повідомленням. При спрощеному провадженні суддя вивчає матеріали справи самостійно і при наявності доказів вини обвинуваченого пропонує йому (спеціальним наказом) сплатити штраф. Якщо штраф не сплачується у добровільному порядку, призначається судовий розгляд. Міра покарання узгоджується із прокурором. Якщо згоди не досягнуто, справа розглядається у звичайному порядку. Призначення покарання у виді штрафу завжди має пріоритет у справах про проступки. Отже, для французького процесу властиві умови, за наявності яких відбувається судове провадження щодо кримінального проступку у заочній чи спрощеній формі. Такі умови частково збігаються із вимогами вітчизняного кримінального процесу. Окрім того, для французького процесу характерні «штраф за угодою» (*composition pénale*) і «фіксований штраф» (*amende forfaitaire*), які можуть застосовуватися при розгляді кримінальних правопорушень, відмінних від злочинів.

Книга VI КПК Іспанії [209] унормовує порядок кримінального провадження щодо проступків. Цей порядок істотно відрізняється від німецького та французького. Кримінальне провадження щодо проступків передбачає, що: а) у випадках надходження заяви про явне вчинення проступку (відома особа правопорушника) судова поліція невідкладно опитує заявника, потерпілого, обвинуваченого, свідків, складає протокол та спрямовує його до так званого «чергового суду» (*juzgado de guardia*) – одного із судів першої інстанції у межах судового округу, що здійснює розгляд дрібних цивільних та кримінальних справ в певний день (статті 962–964 Кримінально-процесуального закону Іспанії); б) черговий суд невідкладно призначає судове засідання із викликом всіх осіб, вказаних у протоколі (статті 966–967 Закону); в) засідання призначається лише в тому випадку, коли існує можливість заслухати заявника, потерпілого, обвинуваченого, свідків у період «чергування» відповідного суду першої інстанції (хоча суд може визнати участь у засіданні однієї із перерахованих осіб і необов'язковою) (стаття 965 Закону); г) вирок суду може бути оскаржений лише в апеляційному порядку (стаття 976 Закону); ґ) якщо розгляд протоколу, який надійшов від судової

поліції, неможливий у період «чергування» відповідного суду першої інстанції, справа розглядається у загальному порядку з урахуванням загальних правил підсудності (стаття 965 Закону) [53, с. 31–32]. Отже, провадження щодо проступків в цій країні вирізняється негайністю і прискореним вирішенням суспільно-правового конфлікту.

«Наймолодший» у Європі КПК (Швейцарської Конфедерації) [219] має свої особливості спрощення кримінального провадження, з огляду на поділ кримінальних правопорушень на злочини, проступки і правопорушення, залежно від міри покарання. Такі особливості передбачені Титулом 8 «Особливі види проваджень». Серед таких видів виділено провадження по складанню наказу про покарання (глава 1); провадження про правопорушення (глава 2); спрощене провадження (глава 3). Особливості кримінальних проваджень пов'язані із визнанням вини обвинуваченим та можливістю призначення покарання не суворішого за позбавлення волі на строк до 6 місяців та штрафу. При складанні наказу публічним обвинувачем (цей наказ не вважається обвинуваченням) досудове слідство не проводиться. Суд розглядає обґрунтованість наказу і обґрунтованість заперечень проти нього. Якщо суд визнає наказ необґрунтованим, він повертає справу на новий досудовий розгляд. За таким порядком здійснюється провадження щодо правопорушень (покарання – штраф) адміністративними органами (стаття 357). Спрощене провадження не «прив'язано» до виду кримінального правопорушення, а залежить від визнання вини обвинуваченим і клопотання прокуратури про покарання – не більше п'яти років позбавлення волі (стаття 358). Отже, швейцарський законодавець фактично використовує дві особливі процедури, які можуть розцінюватися як спрощення. Але нормативно виокремлює спрощене провадження із проведенням судом розгляду справи по суті, проте, лише із опитуванням обвинуваченого, без здійснення повноцінної доказової діяльності (стаття 361).

Як наголошують дослідники, у східноєвропейських державах, зокрема, Болгарії, Польщі, Угорщині, диференційовані форми кримінального судочинства зберігаються у тих чи інших варіантах [190, с. 8].

Так, Частина п'ята КПК Болгарії має назву «Особливі правила» [112]. Законодавцем виділені: прискорене провадження (глава 24) – відбувається у справах про очевидні злочини (у випадках, аналогічних затриманню за підозрою у вітчизняному КПК), передбачені скорочені процесуальні строки (від складання прокурором обвинувального акта до розгляду справи в суді), не допускається цивільний позов; негайне провадження (глава 25) – при затриманні особи на місці вчинення злочину та визнання ним вини (порядок схожий із прискореним провадженням); скорочене судове слідство (глава 27) – попереднє заслуховування сторін кримінального провадження, без виклику свідків та дослідження інших доказів, якщо сторони доходять згоди, вирок базується на доказах, наведених в обвинувальному акті; інші види провадження, пов'язані з угодою сторін, неповнолітніми, тощо. Отже, КПК Болгарії не виокремлює особливості щодо розслідування і розгляду проступків. Проте, мають місце окремі диференційовані процесуальні форми кримінального провадження.

Як відмічалось, в Польщі діє Кодекс про проступки. Відповідальність за проступки називають кримінально-адміністративною, оскільки ці діяння різняться лише ступенем суспільної шкідливості [177, с. 154]. «Право про проступки – є особливою галуззю права, яка хоч і є дотичною, але не повністю розчиняється в карному праві», – зазначає Мельник П.В. [108, с. 253]. Разом із тим, в дисертації В.І. Лутчина (2021 р.) стверджується поділ кримінальних правопорушень на злочини і проступки [100, с. 5]: «арт. 7 § 3 КК Республіки Польща визначено, які діяння є кримінальними проступками з метою їхнього відмежування від адміністративних правопорушень (*wykruszeń*); кримінальним проступком (*występkiem*) є кримінально протиправне діяння, що карається штрафом понад 30 денних ставок або більше 5 тис. злотих, обмеженням волі понад 1 місяць або позбавленням волі понад 1 місяць» [100, с. 128]. В іншому дослідженні термін «*występkiem*» перекладається як нетяжкий злочин [98, с. 158]. У будь-якому випадку КПК Польщі [217] не виділяє особливості щодо провадження різновидів злочинів/проступків. Проте, є спеціальні процедури (*DZIAŁ X. Postępowania szczególne*). Статті 468–484 містили правила щодо

здійснення спрощеного кримінального провадження, але були виключені з Кодексу. Серед спеціальних процедур залишається наказне провадження (статті 500–507) і прискорене провадження (Rozdział 54a) – на заміну спрощеного. Наказне провадження відбувається у справах про злочини, за які може бути призначено покарання у виді штрафу або обмеження волі (фактично, це нетяжкі злочини або проступки), якщо у підготовчому засіданні прийнято рішення про судовий розгляд без судового засідання. Суд приймає рішення, якщо щодо вини обвинуваченого на підставі зібраних доказів немає сумніву і суд розглядає справу за відсутності сторін. У разі заперечення потерпілого судовий розгляд здійснюється в загальному порядку.

Прискорене провадження може відбуватися при затриманні особи на місці вчинення злочину або безпосередньо після його вчинення – протягом 48 годин особа доставляється/запрошується до суду. Неявка прокурора у прискореному провадженні не перешкоджає судовому розгляду. У такому випадку обвинувачення оголошує секретар судового засідання. Обвинувальний акт може бути у формі клопотання поліції. При забезпеченні участі підозрюваного у провадженні шляхом відеоконференції, поліція вручає йому запит про розгляд справи (стаття 517b § 2a, стаття 517e § 1a). Він може подавати клопотання та заяви, а також здійснювати процесуальні дії виключно в усній формі із внесенням до протоколу. Процесуальні документи, яких не можна було передати до суду, можуть бути зачитані під час слухання (стаття 517ea § 1 і § 2). Таким же чином може бути забезпечена участь у провадженні захисника і перекладача (стаття 517b § 2c-2d). У прискореному провадженні клопотання про обґрунтування вироку може бути подане в усній формі із внесенням до протоколу або подане у письмовій формі протягом 3 днів із дати оголошення вироку; строк для подачі апеляції становить 7 днів (стаття 517h § 1 і § 3). Існує і можливість здійснення провадження у звичайному порядку: на розсуд суду, за клопотанням сторони.

У кримінальному праві Чеської Республіки (далі – Чехія) існує поділ на злочини і проступки (přečin), за які, у свою чергу, передбачено покарання, не пов'язані із позбавленням волі, це: штраф, громадські роботи, домашній арешт.

За своєю природою і змістом такі проступки мають адміністративний характер. Вони не розглядаються судом, а справи щодо них вирішуються поліцією або відповідним органом публічного управління. У КПК Чехії має місце диференціація лише досудового провадження: вирізняється скорочене досудове провадження, яке здійснюється у злочинах, за якими районний суд може проводити розгляд у першій інстанції і за якими законом передбачено покарання у виді позбавлення волі, верхня межа якого не перевищує п'яти років, якщо: підозрюваний затриманий на місці злочину або відразу після нього; під час розгляду кримінальної справи або іншої ініціативи по кримінальному переслідуванню були встановлені факти, які іншим чином виправдовують початок кримінального переслідування. Строк скороченого розслідування складає 2 тижні з дня, коли орган поліції повідомив підозрюваного про притягнення його як підозрюваного і про те, в якому злочині він підозрюється. Строк може бути продовжено максимально до 30 днів. Прокурор вправі під час скороченого розслідування укласти з підозрюваним угоду про винуватість і покарання та подати до суду клопотання про затвердження такої угоди [223]. Судовий розгляд відбувається за загальними правилами (розділ III). Проте, допускається провадження за відсутності обвинуваченого, за наявності певних умов, зокрема, належного вручення йому обвинувального акта і виклику до суду, не перебування особи під вартою, отримання від нього показань, що мають відповідну фіксацію (стаття 202).

Таким чином, у розглянутих східноєвропейських країнах законодавець йде шляхом скорочення і спрощення, пришвидшення провадження як досудового, так і судового. Проте, проступок не виступає основною умовою диференціації кримінального провадження. Спрощення залежить від міри покарання, очевидності діяння, можливості за відсутності обвинуваченого/підсудного в суді розв'язати суспільно-правовий конфлікт.

Країни Балтії, хоча і належать до європейського права, мають відмінні властивості в урегулюванні досліджуваних питань. Ці країни першими на пострадянському просторі ввели у своє кримінальне законодавство проступок.

Законодавці балтійських країн застосували однакове родове поняття «злочинне діяння» (в Естонії – «винне діяння») для понять «злочин» і «проступок» і дали формальне визначення проступку – як злочинного діяння, за вчинення якого КК (в Пенітенціарному кодексі Естонії – «або іншим законом») передбачене певне покарання: нетривале позбавлення волі (від 15 до 90 днів) або більш м'який вид покарання (стаття 7 КК Латвії); арешт чи покарання, не пов'язане з позбавленням волі (стаття 12 КК Литви); штраф, арешт чи позбавлення права керування транспортним засобом (стаття 3 ПК Естонії) [179].

За вчинення кримінального проступку в Естонії передбачено покарання у виді штрафу або арешту. Глава 9 КПК [89] має назву «Спрощені провадження», які включають: (1) скорочене провадження (за клопотанням обвинуваченого і прокурора, без виклику свідків, спеціалістів, експерта) – відбувається у судовому розгляді, застосовується до будь-яких кримінальних правопорушень (окрім тих, за які передбачено довічне позбавлення волі), вирізняється скороченим порядком дослідження доказів; (2) провадження за угодою сторін; (3) наказне провадження (застосовується лише при вчиненні злочину другого ступеню, при покаранні у виді штрафу); (4) прискорене провадження (щодо злочинів другого ступеню, при неоспорюваних доказах, зрозумілості обставин предмета доказування, протягом 48 годин з допиту особи як підозрюваного). При цьому, законодавець не виокремлює особливості провадження щодо кримінальних проступків. Проте, деякі з них вбачаються з окремих норм (частина друга статті 14, частина друга статті 183, частина перша статті 274). Таким чином, естонським законодавцем використано широкий підхід у розумінні спрощення судового провадження, хоча і не виділено провадження щодо проступків. Більшість проступків в Естонії не є кримінально караними: повітові суди розглядають лише одну категорію проступків – щодо розпалювання ворожнечі.

За статтею 464 Кримінально-процесуального закону Латвії [87] має місце лише одна особливість судового провадження щодо кримінальних проступків – якщо за кримінальний проступок може бути призначено покарання у виді штрафу або примусових робіт, за клопотанням обвинуваченого судовий розгляд

може відбуватися без його участі, за обов'язковою участю захисника. Особливості досудового кримінального провадження регламентовані при застосуванні прокурором припису про покарання у главі 35 Кримінально-процесуального закону. Проте, такі особливості пов'язані із визнанням обвинуваченим своєї вини, відшкодуванням ним шкоди, згодою на закриття провадження прокурором і не лише у справах щодо кримінальних проступків, а й нетяжких злочинів. Судове провадження у випадках, визначених цими приписами, відсутнє взагалі (рішення приймається прокурором).

На відміну від Латвії, КПК Литви [91] не виокремлює особливостей провадження щодо кримінальних проступків (хоча має місце поділ кримінальних правопорушень на проступки і злочини). Разом із тим, може застосуватися спрощена судова процедура щодо кримінальних правопорушень, за які передбачено покарання у виді штрафу або декілька альтернативних покарань, одне з яких штраф (стаття 418). Таке спрощення проявляється у наступному: «а) прокурор звертається до суду з приводу видачі розпорядження про завершення справи без передачі до суду (яке містить пропозицію щодо міри покарання обвинуваченому), за умови якщо обвинувачений не заперечує проти цього, а також відшкодував завдану шкоду або ж висловив намір зробити це (частини перша, третя статті 418); б) після одержання звернення прокурора суддя може або відхилити його (якщо обставини справи недостатньо з'ясовані та потребують судового розгляду), або ж видати розпорядження, яке містить, у тому числі, вказівки на правову кваліфікацію скоєного та обрану особі міру покарання (статті 420, 423); в) обвинувачений може оскаржити видане розпорядження до суду, який його видав, або ж погодитись із ним (стаття 422); г) у першому випадку відбувається «повноцінний» судовий розгляд справи (при цьому суд вже не зв'язаний мірою покарання, визначеною в судовому розпорядженні), а в другому – судове розпорядження набуває законної сили (і не підлягає подальшому оскарженню) (статті 422, 425)» [53, с. 35].

Отже, для країн Балтії характерна протокольна і переважно позасудова форма вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого вчиненням проступку. До спрощених процедур віднесено: закриття провадження з

міркувань доцільності, письмове попереджувальне провадження, скорочене провадження, пришвидшене провадження [179].

Таким чином, у європейських країнах, законодавство ЄС у яких є частиною національного законодавства, виконуються Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо спрощення кримінального судочинства» [142], в яких йдеться про доцільність спрощення процедур в кримінальному провадженні, зокрема, й загальних судових процедур – для незначних кримінальних правопорушень. За цими Рекомендаціями пріоритет надається штрафним санкціям, висувається ряд вимог – умов спрощення провадження, залишається можливість загальної судової процедури. Спрощення розцінюється як письмове провадження, без проведення судових слухань, без участі обвинуваченого (належним чином поінформованого), з прийняттям рішень у формі судового розпорядження (наказу). При запереченні такого наказу обвинуваченим, повинна застосовуватися загальна судова процедура, з можливістю повернення «до гіршого» (тобто покарання – не лише у виді штрафу). Залежно від особливостей національної правової системи, європейські країни, в основному, розвинули вказані Рекомендації відповідними умовами застосування спрощення судового провадження та процедурами його здійснення, зокрема: погодженням окремих дій/рішень з прокурором, залежністю від міри покарання (не від виду кримінального правопорушення), обов’язковим підтвердженням вини обвинуваченим, виокремленням заочного розгляду, обов’язковою участю захисника тощо. У законодавстві деяких країн спрощені процедури пов’язані із наказом/розпорядженням прокурора, а також із відсутністю судового провадження взагалі. Отже, категорія «спрощення» не має законодавчої однаковості щодо її змісту та безумовного розповсюдження на провадження щодо кримінальних проступків.

Окрім того, для більшості європейських держав невідома згода обвинуваченого (підозрюваного, підсудного) на розгляд справи у спрощеному провадженні, як і згода потерпілого. При цьому, їм надається право на оскарження прийнятого у спрощеному порядку рішення (за деякими умовами).

Також слід відмітити характерне для суду дискреційне повноваження щодо погодження із клопотанням прокурора (публічного обвинувача) про розгляд провадження у спрощеному порядку. Суд у таких випадках в змозі оцінити матеріали кримінального провадження на предмет відповідності дій обвинуваченого кримінально-правовій кваліфікації та доцільності проведення судового розгляду у загальному порядку. Це, у свою чергу, усуває ризики зловживання стороною обвинувачення процедурою спрощеного судового провадження.

На відміну від європейських, більшість країн пострадянського простору не запровадили кримінальний проступок і спрощене провадження щодо нього. Не усі країни позитивно відносяться й до диференціації процесуальної форми кримінального провадження. Існує точка зору, що модернізація пострадянського простору шляхом різноманітних правових технологій призвела до виникнення і розвитку в кримінальному процесуальному законодавстві колишніх радянських республік онтологічно різних моделей прискореного провадження [25, с. 19].

Оскільки в Азербайджані відсутній поділ на злочини і проступки, КПК цієї країни виділяє очевидні злочини як об'єкт, щодо якого можливе спрощене провадження (Глава XXXIX [86]). Це має бути очевидний злочин, що не являє великої суспільної небезпеки (аналог проступку і справ приватного обвинувачення). Таке провадження відкривається за скаргою і законодавець передбачає чіткий алгоритм дій слідчого, дізнавача, прокурора в разі отриманні скарги. Результати провадження оформлюються протоколом. Так само закріплені і дії суду при розгляді матеріалів справи, розслідуваної у спрощеному провадженні (Глава XL).

Прискорений порядок судового розгляду властивий КПК Вірменії (Розділ 9-1) [92]. Такий порядок допускається за клопотанням обвинуваченого при розгляді злочинів, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до 10 років. Сутність цієї процедури полягає в тому, що суд не досліджує зібрані у справі докази, окрім даних, що характеризують особу підсудного та

обставин, які пом'якшують чи обтяжують його вину. Існують також обмеження у призначенні судом покарання за прискореною процедурою.

КК Грузії не виокремлює проступки. Спрощена процедура передбачена лише у питаннях екстрадиції. Ні скорочених, ні пришвидшених проваджень КПК Грузії не передбачено [88]. Відсутнє і дізнання. Серед окремих категорій справ законодавець виділяє лише провадження відносно юридичних осіб (глава XXIX).

У Молдові відсутній поділ на злочини і проступки (є правопорушення, які прирівняні до адміністративних). Відсутнє і скорочене, спрощене провадження у КПК цієї країни [93]. При цьому, є особливі провадження (розділ III) і серед них – наблизений до спрощеної форми – порядок провадження з переслідування і судового розгляду деяких очевидних злочинів (глава V). Особливості таких проваджень зумовлені розкриттям злочину (тяжкість не впливає) в момент його вчинення або відразу після вчинення. Про це складається протокол і справа через прокурора передається до суду. У суді застосовуються загальні правила, з особливістю – прокурор забезпечує явку підсудного і його захисника. Також особливістю є скорочені процесуальні строки розслідування і судового розгляду.

Для КПК Казахстану [85] характерною є різноманітність форм досудового розслідування, серед яких: 1) звичайне дізнання – щодо окремих видів злочинів, а в деяких випадках (зокрема у разі неможливості завершити розслідування в протокольній формі у встановлені законом строки) – проступків; 2) звичайне попереднє слідство; 3) прискорене досудове розслідування (протягом 15 днів) – щодо злочинів невеликої і середньої тяжкості; 4) протокольна форма – щодо проступків; 5) наказне провадження – щодо проступків і злочинів невеликої тяжкості (статті 189, 190, 526, 629-1 та ін.) [184]. Заслуговує на увагу, що особливості провадження у справах щодо кримінальних проступків виділено в окрему главу 55, в якій передбачено усі особливості такого провадження: від складання протоколу до ухвалення рішення судом. Справа про проступок за протокольною формою розглядається судом за загальною процедурою, протягом 15 діб з дня надходження до суду.

Якщо зібраними доказами встановлені факт проступку й особа, яка його вчинила; підозрюваний не заперечує своєї вини; основне покарання передбачає штраф; підозрюваний заявив клопотання, а потерпілий погодився з таким клопотанням – розгляд справи здійснюється в порядку наказового провадження – без дослідження доказів, без виклику та участі в судовому розгляді підозрюваного і потерпілого. Кримінальне провадження у таких випадках завершується протягом 5 діб з моменту встановлення сукупності названих обставин, а протягом 3 діб з моменту отримання справи суддя, без проведення судового засідання, може засудити особу виключно до штрафу. Засуджений має право оскаржити вирок тільки у разі незгоди з розміром штрафу (статті 629-1–629-8) [184]. В інших випадках вирок оскаржується на загальних підставах. Отже, казахський законодавець пропонує різні процедури у провадженнях щодо проступків. Визначені на законодавчому рівні особливості (глава 55) стосуються, насамперед стадії досудового провадження і складання протоколу. Наближеним до спрощення є судове наказне провадження, яке застосовується не лише щодо проступків і залежить від умов, ідентичних українським.

Проступки в Киргизії до жовтня 2021 року були визначені в окремому законодавчому акті – Кодексі Республіки про проступки. Спрощене судове провадження щодо проступків передбачало постановлення вироку без проведення судового розгляду. Проте, 28.10.2021 р. ухвалено ряд нових законодавчих актів: Кримінальний кодекс, Кримінальний процесуальний кодекс, Кодекс про правопорушення і термін «проступок» виключений із правового поля цієї країни. КПК Киргизії [90] не виділяє диференційованих форм кримінального провадження, спрямованих на його спрощення чи прискорення. Особливі провадження стосуються неповнолітніх, окремих категорій осіб, застосування примусових заходів медичного характеру. Має місце інститут угоди.

В Узбекистані діють КК і КПК [173] ще 1990-х років. За Концепцію реформування кримінальної юстиції передбачається ухвалення нових трьох кодексів, зокрема й Кодексу про проступки. Як відмічав М.І. Хавронюк, «попередньо планується із чинних КК і Кодексу про адміністративну

відповідальність перенести до КпП по кілька десятків складів злочинів і складів адміністративних правопорушень, а у КК визначити, що: кримінальні правопорушення поділяються на злочини і проступки залежно від завданої шкоди і караності; проступком визнається винне діяння, яке спричинило істотну шкоду або створило загрозу спричинення значної шкоди, а злочином – винне діяння, яке спричинило значну чи тяжку шкоду або створило загрозу спричинення тяжкої шкоди. У новому КПК планується передбачити відповідні спрощені процедури досудового розслідування і судового розгляду» [184]. Проте, станом кінець 2022 року ситуація залишалася незмінною.

КПК Таджикистану [94] не виділяє проступки як особливий об'єкт розслідування і судового розгляду. Разом із тим, має місце закріплення спрощеного порядку судового слідства (стаття 310), який відбувається при визнанні підсудним своєї вини, при поданні лише ним відповідного клопотання, при наявності неоспорованих доказів та погодженні сторін. Спрощення не застосовується до тяжких, особливо тяжких злочинів, злочинів неповнолітніх. Вирок суду не підлягає оскарженню. Окрім того, глава 46 передбачає диференційовану форму – прискорене провадження: коли очевидний факт злочину і особа, яка його вчинила та не заперечує цього. Таке провадження здійснюється у 10-ти денний строк органом дізнання до порушення кримінальної справи. Тобто, прискорення розповсюджується лише на досудове провадження, а судовий розгляд здійснюється за загальними правилами.

Схожі підходи і в законодавстві Туркменістану [221]. Проте, на відміну від спрощеного, тут застосовується скорочений порядок судового слідства (стаття 406), який можливий у справах про злочини невеликої тяжкості (по суті, проступки). Умови скороченого порядку аналогічні вищезазначеним. Чітко встановлено, що в суді відбувається допит підсудного і потерпілого, інші докази досліджуються за потреби (тобто судові засідання проводиться).

Отже, майже усі азійські пострадянські країни, визнаючи доцільність диференціації процесуальної форми у бік її спрощення (скорочення,

пришвидшення), не розмежовують особливості кримінального провадження відносно проступків.

Таким чином, проведений аналіз відповідного кримінального процесуального законодавства підтверджує відсутність однакової тенденції до законодавчого урегулювання проступків у пострадянських державах та виділення специфічних рис щодо їх розслідування і судового розгляду. Деякі країни запровадили особливості кримінального провадження щодо кримінальних проступків, не називаючи таке провадження спрощеним, інші – не виокремлюючи проступків, диференціюють процесуальну форму кримінального провадження (зазвичай, або досудове, або судове провадження) у бік спрощення, прискорення, скорочення. Підставою таких процесів є очевидність злочину та його нетяжкі наслідки. Ідентичних аналогів українській моделі спрощеного судового провадження щодо проступків немає, хоча мають місце окремі схожі елементи (умови, вимоги, процедури) такого провадження.

Порівняння досвіду зарубіжних країн й вітчизняного законодавця щодо правового урегулювання двох напрямів – інституту кримінальних проступків та кримінального провадження щодо них і диференціації в кримінальному процесі у бік спрощення – показує наявність спільної мети – оптимізації кримінального провадження завдяки застосуванню спрощених (у широкому розумінні) форм його здійснення, при дотриманні прав і свобод учасників процесу, на підставі реалізації приписів Рекомендацій ЄС у цій сфері. Модель кримінального провадження щодо кримінальних проступків, закріплена в КПК України, концептуально відповідає зазначеній меті. Разом із тим, видається доцільним у подальшому розвитку спрощення провадження відносно кримінальних проступків відходити від постулату «явка обвинуваченого в суд – це його обов'язок». На нашу думку, необхідно перейняти європейську концепцію: явка обвинуваченого в суд – це його право (у справах про нетяжкі діяння). І акцент необхідно робити на належному інформуванні обвинуваченого та потерпілого (прокурора і захисника) про суть обвинувачення, передання матеріалів справи про проступки до суду, призначення судового розгляду, зокрема й за допомогою порталу «Дія». Якщо учасники процесу належно повідомлені і не

з'являються до суду, вважається, що вони погоджуються із розглядом справи *in absentia* (тим самим скорочується процедура за рахунок непотреби подання відповідних клопотань). Також, логічним є розвиток правила – при необхідності виклику в суд прокурора (на думку судді, наприклад, якщо суддя не погоджується із пропонованою в обвинувальному акті мірою покарання) віддзеркаленням є участь захисника у такому розгляді проступку (без виклику обвинуваченого).

Висновки до розділу 1

Розглянувши теоретико-правові засади формування судового провадження щодо кримінальних проступків, зокрема, проаналізувавши стан наукової розробленості питань судового провадження щодо кримінальних проступків; розглянувши спрощене судове провадження щодо кримінальних проступків як прояв диференціації процесуальної форми та співвідношення з іншими категоріями кримінального процесуального права; вивчивши зарубіжний досвід здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків, можна констатувати наступне.

1. Терміносполука «кримінальний проступок» має матеріально-правове коріння та інституційну сутність кримінального права. Виникнення кримінальних процесуальних правовідносин напряду пов'язано із кримінальним проступком. Терміносистема «інститут кримінальних проступків» вживається дослідниками на аксіоматичному рівні, поряд із такими складовими понятійно-категоріального апарату як кримінальні правопорушення та диференціація. Судове провадження, будучи міжгалузевою правовою категорією, розцінюється як інститут кримінального процесуального права. При «потраплянні» кримінального проступку у проекцію кримінальних процесуальних правовідносин судове провадження охоплює лише частину процесуальної діяльності щодо цього різновиду кримінальних правопорушень, адже йому передуює досудове розслідування.

Стан наукової розробленості судового провадження щодо кримінальних проступків розкривається через симбіоз матеріально-правових і процесуальних об'єктів: категорії «диференціація», правового інституту кримінального проступку, особливостей досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проступків.

Актуальність диференціації процесуальної форми у провадженнях щодо кримінальних проступків зумовлена такими чинниками: різні законодавчі критерії віднесення відповідних кримінальних проваджень до особливих; відсутність належної емпіричної бази щодо правореалізації інституту кримінальних проступків в кримінальному провадженні; колізійність оперування категорією «спрощення» в кримінальному провадженні; недостатній рівень теоретико-методологічних розробок понятійно-категоріального апарату судового провадження щодо кримінальних проступків.

Аналіз наукових праць за обраним предметом дослідження дозволяє констатувати закономірність висловлених позицій вчених щодо використання категорії «спрощення»: у контексті диференціації процесуальної форми доцільність спрощеного провадження підтримується, а у контексті забезпечення прав суб'єктів кримінального процесу та здійснення доказової діяльності – розцінюється як порушення. У науковому середовищі існують протилежні думки щодо законності здійснення кримінального провадження за відсутності обвинуваченого та відповідності такої процедури засадам кримінального судочинства.

Проведені дослідження кримінальних проступків у кримінально-правовому контексті зачіпають, насамперед, проблеми понятійного апарату, його правову природу і зміст. Серед вчених відсутня одностайність наукового бачення щодо його змісту і критеріїв віднесення того чи іншого діяння до таких проступків. Найбільш цінним уявляється розгляд цього інституту у міжгалузевій проекції, у взаємозв'язку кримінального та кримінального процесуального права, що визнається сучасною дослідницькою тенденцією.

2. Диференціація кримінальних правопорушень, передбачена кримінальним законом, зумовлює особливості кримінального провадження

щодо злочинів та кримінальних проступків. Кримінальне провадження щодо злочинів і щодо кримінальних проступків має розглядатися в одній правовій площині.

Кримінальний процесуальний закон називає провадження щодо кримінальних проступків в суді першої інстанції спрощеним. Особливостями такого провадження є: (1) судовий розгляд без проведення судового засідання; (2) за відсутності учасників судового провадження (якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта); (3) строки призначення судового розгляду: 5 днів або невідкладно (у разі затримання особи); (4) алгоритм дій суду: вивчення обвинувального акта та доданих до нього матеріалів і ухвалення вироку; (5) виклад у вироку встановлених органом досудового розслідування обставин, які не оспорюються учасниками судового провадження, замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин; (6) можливість призначення розгляду у судовому засіданні обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку та виклику для участі у ньому учасників кримінального провадження – на розсуд суду; (7) неможливість оскарження вироку в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини.

Застосування до судового провадження щодо кримінальних проступків спрощеної процедури не є беззаперечним. Воно потребує наявності ряду умов-вимог.

У кримінальному процесі стосовно диференціації існують як критерії, так і умови її застосування. Диференціація процесуальної форми – це процес зміни (виокремлення особливостей) порядку провадження, визначений законом і процесуальною доцільністю, спрямований на застосування під час кримінального провадження правової процедури, відмінної від загальної, із специфічними рисами, зумовленими видом кримінального правопорушення та/або суб'єктом його вчинення, іншими обставинами (наявністю відомостей, що становлять державну таємницю; місцем кримінального провадження),

підпорядкований відповідним процесуальним умовам та основним засадам кримінального провадження. Під час кримінального провадження може мати місце поєднання декількох диференційованих процесуальних форм.

Спрощення судового провадження щодо кримінальних проступків є системним процесом. При наявності визначених законом процесуальних умов відбувається спрощення процедури розгляду судом кримінального проступку та ухвалення щодо нього рішення, яким розв'язується суспільно-правовий конфлікт, зумовлений вчиненням такого проступку. Таке спрощення здійснюється завдяки скороченим строкам розгляду провадження судом та прискореній судовій процедурі. Задля термінологічної «чистоти» положень КПК, доцільно уточнити § 1 глави 30 КПК як: «Провадження щодо кримінальних проступків», оскільки ознака «спрощення» притаманна не лише судовому провадженню щодо кримінальних проступків.

Щодо зв'язку спрощеного судового провадження із заочним розглядом, слід констатувати, що останній, за фактичним змістом, є засобом спрощення при розгляді справи в суді за відсутності обвинуваченого.

3. Порівняльні дослідження дозволяють виявляти особливості, переваги і недоліки законів інших країн, відкривають широкі можливості щодо запозичення апробованого досвіду під час «інституціоналізації» у національному праві, зокрема й кримінальному процесуальному. При цьому, якщо у кримінальному законодавстві простежується імплементація європейського досвіду щодо поділу кримінальних правопорушень на злочини і проступки, то у кримінальному процесуальному законі використано суто вітчизняну модель спрощення судового провадження саме відносно проступків.

Спрощення як прояв диференціації процесуальної форми (з різними варіаціями: прискорення, скорочення) властиве більшості європейських країн. Німецьким законодавцем передбачено відмінність між сумарним і прискореним провадженням (які, по суті є спрощеними) – кримінальний проступок виступає об'єктом сумарного провадження. Для французького процесу властиві умови, за наявності яких відбувається судове провадження щодо кримінального проступку у заочній чи спрощеній формі (такі умови частково збігаються із

вимогами вітчизняного кримінального процесу). Кримінальне провадження щодо проступків в Іспанії вирізняється негайністю і прискореним вирішенням суспільно-правового конфлікту. Швейцарський законодавець фактично використовує дві особливі процедури, які можуть розцінюватися як спрощення, але нормативно виокремлює спрощене провадження із проведенням судом розгляду справи по суті. У східноєвропейських країнах проступок не виступає основною умовою диференціації кримінального провадження, а спрощення залежить від міри покарання, очевидності діяння, можливості за відсутності обвинуваченого/підсудного в суді розв'язати суспільно-правовий конфлікт. Країни Балтії першими на пострадянському просторі ввели у своє кримінальне законодавство проступок, застосувавши однакове родове поняття «злочинне діяння». Для цих країн характерна протокольна і переважно позасудова форма вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого вчиненням проступку.

Більшість пострадянських країн не розділяє кримінальні правопорушення на злочини і проступки, не диференціює кримінальне провадження в бік «класичного» спрощення, запроваджує онтологічно різні форми прискорення такого провадження. Підставою спрощення, зазвичай, є очевидність злочину (Азербайджан, Молдова), його нетяжкий характер (хоча може бути і міра покарання – до 10 років позбавлення волі (Вірменія)); належна доказова база, зібрана під час досудового розслідування. Спрощення, в основному, проявляється у скороченні строків розгляду справи. Відмінні риси має КПК Казахстану і підхід, використаний у Киргизії, за яким законодавець у нових «кримінальних» законах 2021 року відмовився від поняття «кримінальний проступок» та диференціації процесуальної форми. Для КПК Казахстану характерною є різноманітність форм досудового розслідування і проступок, при цьому, виступає об'єктом більшості із них (протокольне, наказне провадження). Особливості провадження у справах щодо кримінальних проступків виділено в окрему главу, проте вони стосуються лише досудового провадження (в суді – наказне провадження, яке застосовується не лише щодо проступків).

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕДУРА СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Підготовчі дії до судового розгляду кримінального проступку

Серед особливостей закінчення дізнання щодо кримінальних проступків, згідно частини другої статті 301 КПК України, визначено, що прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, протягом двадцяти чотирьох годин виконати ряд дій. Однією із таких дій є звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності. При цьому, строк затримання особи не повинен перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання до початку розгляду провадження про кримінальний проступок в суді (частина третя статті 301 КПК).

У разі прийняття прокурором рішення про звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор зобов'язаний у межах строків, визначених частиною другою цієї статті, забезпечити надання особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання шляхом їх вручення, а у разі неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень, зокрема шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб. У разі відмови вказаних осіб їх отримати чи зволікання з отриманням вказані особи вважаються такими, що отримали доступ до матеріалів дізнання (частина п'ята статті 301 КПК).

І глава 30 КПК серед особливих порядків провадження в суді першої інстанції називає спрощене провадження щодо кримінальних проступків (§ 1). При цьому, йдеться лише про обвинувальний акт (статті 381–382 КПК). А спрощення проектується фактично на судовий розгляд.

У зв'язку із вказаною законодавчою регламентацією виникає ряд запитань, що потребують з'ясування.

Так, згідно пункту 3 частини другої статті 301 КПК дізнання щодо кримінальних проступків може завершитися складанням прокурором обвинувального акта або клопотання трьох різновидів: про застосування примусових заходів медичного характеру; про застосування примусових заходів виховного характеру; про звільнення від кримінальної відповідальності. У статті 302 КПК йдеться про право прокурора звертатися щодо спрощеного провадження в суді у справах, що завершилися складанням обвинувального акта. І у главі 30 КПК теж існує обмеження лише обвинувальним актом. Отже, чи може дізнання щодо кримінального проступку закінчитися іншими процесуальними рішеннями і документами, окрім обвинувального акта і чи може відбуватися у таких випадках спрощений судовий розгляд?

Насамперед, потрібно зазначити, що розслідування кримінального проступку не призводить до беззаперечного подальшого спрощеного судового провадження (кримінальний проступок і спрощене судове провадження не є взаємозумовленими категоріями), адже суддя вправі розглядати кримінальний проступок за загальною процедурою, а спрощення може бути і відносно окремих злочинів (стаття 302 КПК структурно міститься в главі 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків». Разом із тим, у цій статті, на відміну від інших статей глави 25, не акцентується увага лише на кримінальних проступках, а йдеться про досудове розслідування в цілому, яке включає і слідство (щодо злочинів), і дізнання (щодо проступків)). Отже, диференціація до спрощення є рішенням судді при отриманні матеріалів кримінального провадження, тобто у підготовчому судовому провадженні.

По-друге, кримінальний проступок може бути вчинений як неповнолітнім, так і неосудною особою. Тому, дізнання може завершитися

клопотанням про застосування примусових заходів відповідно виховного/медичного характеру.

Примусові заходи виховного характеру, зокрема, застосовують: у разі постановлення судом рішення про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності на підставі частини першої статті 97 КК України (неповнолітній, який вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання); до особи, котра до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння (частина друга статті 97 КК України); при звільненні неповнолітнього від покарання відповідно до частини першої статті 105 КК України.

Із приписів глави 38 КПК України випливає, що у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, та застосування до них примусових заходів виховного характеру, судовий розгляд є обов'язковим. Разом із тим, порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх повинен визначатися загальними правилами КПК, з урахуванням відповідних особливостей (а отже, і за правилами спрощеного судового провадження).

Як відмічають дослідники [128; 167; 168; 169], у науковій літературі відсутня єдина думка про можливість розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні щодо неповнолітніх обвинувачених: «ряд процесуалістів займає позицію про неможливість і неприпустимість застосування зазначеного порядку судового розгляду до неповнолітніх; інші науковці вважають за необхідне поширити спрощене провадження щодо кримінальних проступків на неповнолітніх обвинувачених» [169, с. 295]. На переконання С.В. Томина, яке доцільно підтримати, доводи про необхідність поширення процедури спрощеного провадження щодо кримінальних проступків на таку категорію осіб, як неповнолітні, цілком обґрунтовані і повинні знайти підтримку законодавця [169, с. 295]. Така позиція ґрунтується

на достатніх гарантіях учасників судового провадження у справах щодо неповнолітніх та умовах застосування спрощення.

Кримінальний проступок може бути вчинено особою у стані неосудності або особою, яка захворіла на психічну хворобу після його вчинення (до постановлення вироку). У таких випадках проводиться дізнання за загальними правилами його здійснення, з урахуванням положень глави 39 КПК. Ураховуючи специфіку кримінальних проваджень щодо застосування примусових заходів медичного характеру, на перший погляд видається, що ні про яке спрощене судове провадження не може йти мова, адже основною умовою спрощення є письмова заява підозрюваного, складена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження. І говорячи про посилення гарантій осіб, щодо яких можуть застосуватися примусові заходи медичного характеру, деякі дослідники пропонують розглядати такі провадження за обов'язкової участі трьох суддями [68, с. 44]. Проте, оцінивши значення спрощення як диференціації процесуальної форми для кримінального процесу та його вплив на оптимізацію кримінального провадження і виконання передбачених КПК завдань, а також зважаючи на правову природу кримінальних проступків та мету притягнення до відповідальності за їх вчинення, спрощена форма судового провадження, на нашу думку, може мати місце і у розглядуваній категорії справ. Головне – передбачити належну правову процедуру для такого провадження. Наприклад, посилити роль захисника: якщо зібрані достатні докази вчинення кримінального проступку особою, яка перебувала в стані неосудності (або під час дізнання захворіла на психічну хворобу), проведені відповідні експертизи (встановлено, зокрема суспільну небезпечність особи), отримано згоду законного представника і захисник не заперечує проти позиції прокурора про розгляд судом клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, суду слід надати право розглянути таке клопотання у судовому розгляді без проведення судового засідання. Спрощення у таких випадках жодним чином не означають

формальний підхід суду. Сутність такого спрощення розкривається через документарний підхід – вивчення суддею наявних матеріалів, без виклику учасників судового провадження. КПК потребує суттєвих уточнень у цьому напрямі.

Питання ж щодо можливості проведення спрощеного судового провадження відносно кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми або вчинених особою в стані неосудності (чи особою, яка захворіла на психічну хворобу після вчинення такого проступку) якраз і повинні вирішуватися у підготовчому судовому провадженні.

Схожа ситуація і з ухваленням вироку на підставі угоди, якому має передувати вивчення підстав її затвердження. Таке з'ясування підстав відбувається під час підготовчого судового провадження або судового розгляду, залежно від стадії, на якій досягнуто угоди будь-якого виду. Неузгодженість полягає у тому, що норми статті 382 КПК України передбачають можливість розгляду обвинувального акта щодо кримінального проступку без виклику учасників провадження та проведення судового розгляду, за умови повного визнання сторонами всіх обставин кримінального провадження та їх згоди на спрощений порядок судового розгляду. Водночас вимоги статті 474 КПК України встановлюють обов'язок суду під час здійснення судового провадження на підставі угоди вчинити низку процесуальних дій щодо обвинуваченого та потерпілого, котрі передбачають їх обов'язкову участь, отже, зумовлюють проведення судового засідання.

Таким чином, усі розглянуті особливі (за суб'єктом вчинення кримінального проступку або досягнення під час його розслідування компромісу) провадження потребують відмінних від загальної процедури, передбаченої для кримінальних проступків, дій суду під час надходження до нього матеріалів справи.

Друге питання: зважаючи на встановлені скорочені строки між завершенням дізнання і розглядом справи по суті, судовий розгляд без проведення судового засідання, чи притаманна таким кримінальним

провадженням стадія підготовчого провадження? І що означає «початок розгляду провадження про кримінальний проступок в суді»?

Слід відмітити, що судова практика у цих випадках не має однозначності: є провадження, в яких суди, отримавши обвинувальний акт, відразу призначають судовий розгляд (наприклад, справа № 317/2803/20 Запорізького районного суду, справа № 629/4519/20 Лозівського міжрайонного суду Харківської області, справа № 305/852/21 Рахівського районного суду Закарпатської області), а є справи, в яких судді призначають підготовче судове засідання (наприклад, ухвали суддів: Старосамбірського районного суду Львівської області по справі № 455/144/21; Лугінського районного суду Житомирської області по справі № 281/88/21; Червонозаводського районного суду м. Харкова по справі № 646/846/21) [54, с. 253]. При цьому, що у першому варіанті рішень суду, що у другому, судді наводять однакові аргументи на підтвердження своїх рішень із посиланням на ті ж самі статті КПК і вказівкою на неможливість оскарження прийнятої ухвали, але висновок є протилежним. Окрім того, мають місце ситуації, за яких суддя, отримавши матеріали кримінального провадження щодо проступку, ставить рішення про підготовче судове засідання у залежність від клопотання прокурора про спрощений порядок розгляду такого провадження: є клопотання – призначається судовий розгляд, відсутнє клопотання – призначається підготовче судове засідання (справа № 301/2212/21 Іршавського районного суду Закарпатської області).

Провівши ґрунтовний аналіз судових рішень щодо кримінальних проступків за період липня–жовтня 2020 р. у справах, де прокурором клопотання про розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку не скеровувалось, А.Є. Пастухом встановлено: «більшістю судів при розгляді обвинувальних актів щодо вчинення особами кримінальних проступків, які надійшли до суду без клопотання про розгляд у спрощеному провадженні винесено ухвали про призначення підготовчого судового засідання з розгляду обвинувального акта у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку, за результатами яких судами приймаються процесуальні рішення відповідно до ст. 314 КПК України» [125, с. 156].

Як зазначають самі судді, такі неузгодженості свідчать про те, що законодавець прагнув застосувати спрощену форму розгляду проваджень про кримінальні проступки і таким чином зменшити навантаження на суддів, надавши їм можливість зосередити більше уваги та часу для розгляду справ про тяжкі та особливо тяжкі злочини, але не передбачив належну процедуру [54, с. 253]. На переконання деяких, «призначення справ про кримінальні проступки у підготовче судове засідання займає певний час, що зводить нанівець ідею запровадження скорочення строків їх розгляду» [54, с. 253]. Відсутність підготовчого судового провадження обґрунтовується існуючими законодавчими приписами у публікаціях І. Оборонної [117] та Т. Слущкої [156]. Проте, існує й інша точка зору – щодо необхідності підготовчого провадження по справах про кримінальні проступки. Так, І. Гловюк наголошує, що «передбачена в законі можливість відкриття та ознайомлення сторонами в суді з матеріалами проведеного дізнання проводиться на підставі ухвали суду, яка виноситься саме у підготовчому провадженні. Також розв'язання питань про об'єднання і виділення матеріалів дізнання, про можливість призначення судом загального порядку розгляду обвинувального акту і матеріалів дізнання із викликом по клопотанню сторін свідків має вирішуватися саме у підготовчому провадженні» [36]. Наявність стадії підготовчого провадження під час розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків підтверджується в дисертації А.Є. Пастуха [125, с. 155]. Автором вказано на те, що дискреційність повноважень суду обґрунтовується і у працях інших науковців, які, зокрема, зазначають, що «дискреційність повноважень суду у цій сфері прямо впливає із положень частини третьої статті 382 КПК України, згідно з якими суд має право призначити розгляд у судовому засіданні обвинувального акта, який надійшов з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні, та викликати для участі в ньому учасників кримінального провадження, якщо визнає це за необхідне [125, с. 156]. Така необхідність виклику, як вказує Тацій В.Я., залежить від складності справи, її багатоепізодності і т.ін. [163], тобто бути пов'язаною з потребою справедливого, повного й об'єктивного судового розгляду. З огляду на це, суд

саме має право, а не зобов'язаний проводити спрощене судове провадження на основі відповідного клопотання прокурора» [125, с. 156]. Окрім того, слушно зауважується, що «відсутність підготовчого судового засідання у справах про розгляд кримінальних проваджень щодо вчинення особами кримінальних проступків унеможлиблює належне подання стороною захисту клопотання про повернення обвинувального акта прокурору через невідповідність такого акта вимогам КПК України, а також право суду щодо такого повернення» [125, с. 158].

На наше переконання, наявність стадії підготовчого провадження у справах щодо кримінальних проступків вказує законодавче положення: «У разі встановлення об'єктивної неможливості ознайомитися з матеріалами дізнання у порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 301 цього Кодексу, суд за клопотанням сторони кримінального провадження вирішує питання про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання, про що постановляє відповідну ухвалу» (частина друга статті 314 КПК). Проте, вивчаючи далі правила кримінального процесуального закону, вбачаємо, що суд у п'ятиденний термін після надходження обвинувального акта повинен призначити: (1) підготовче судове засідання (частина перша статті 314 КПК); (2) судовий розгляд (частина перша 1 статті 381 КПК), за яким ухвалити вирок (стаття 382 КПК). Тобто жодних виключень стадія підготовчого провадження не встановлює для кримінальних проступків.

У листі «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» [139] зазначається, що «у випадку надходження до суду клопотання прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, щодо розгляду обвинувального акта про вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні та за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений, інтереси якого були представлені захисником, беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти цього, суд відповідно до частини першої статті

382 КПК у п'ятиденний строк із дня отримання таких документів вивчає їх та додані до обвинувального акта матеріали і ухвалює вирок. При цьому слід мати на увазі, що згода обвинуваченого на розгляд судом обвинувального акта за його відсутності, а також відсутність заперечень у потерпілого проти розгляду у спрощеному провадженні мають бути підтверджені письмово. Таке підтвердження (згода) може бути відображено як у самому клопотанні прокурора або слідчого, погодженому з прокурором, так і міститись в окремих клопотаннях обвинуваченого, погоджених із захисником, та потерпілого». При цьому, «якщо суд вважає необхідним проведення судового розгляду обвинувального акта, який надійшов із клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні, то він призначає розгляд та викликає у підготовчє судове засідання для участі в ньому учасників кримінального провадження. Необхідність проведення судового розгляду такого обвинувального акта може виникнути, якщо: а) відсутні фактичні підстави для визнання винуватості; б) існують обґрунтовані підстави вважати, що особа не добровільно визнала свою винуватість та з тих чи інших причин не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини; в) проведення розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні порушує права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб тощо». З цих положень вищої судової інстанції випливає залежність наявності підготовчого судового провадження у справах про кримінальні проступки від звернення прокурора до суду стосовно проведення спрощеного судового провадження: є клопотання – підготовчє судове засідання не проводиться; клопотання немає – підготовчє судове засідання проводиться і судовий розгляд відбувається за загальною процедурою. Проте, існує й інша думка (про це зазначено нижче): справа про кримінальний проступок вирішується у підготовчєму судовому провадженні, без проведення судового розгляду.

На практиці можуть мати місце випадки, коли у провадженнях щодо кримінальних проступків є підстави для повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК (наприклад,

коли відсутня письмова заява підозрюваного щодо згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами: ухвала Печерського районного суд м. Києва від 09.07.2020 р. у справі № 757/28307/20-к). Це підтверджує доцільність підготовчого судового провадження. Проте, виникає питання щодо строків розгляду справи про кримінальний проступок.

Предметом правового регулювання Розділу IV КПК є судове провадження у першій інстанції. І таке провадження починається із підготовчого провадження (глава 27). Сутність цієї стадії кримінального процесу, попри кількаразову зміну її назви, залишається майже незмінною відносно подальшого руху провадження, а саме – з'ясувати «готовність» відповідного провадження до судового розгляду (розгляду по суті) або визначити підстави для його припинення [7, с. 27]. Значення підготовчого провадження, зазвичай зводиться до наступного: «1) є формою відправлення правосуддя; 2) забезпечує дотримання скорочених строків кримінального провадження без обмеження прав його учасників (при закритті кримінального провадження, затвердженні угоди); 3) є перепорою у допуску до судового розгляду неналежно оформлених підсумкових документів досудового розслідування, а також проваджень, не підсудних даному суду; 4) створює умови для підготовки кримінальної справи у судовому розгляді; 5) визначає межі судового розгляду; 6) виступає додатковою гарантією захисту прав і законних інтересів учасників судового провадження, зокрема, обвинуваченого (стосовно застосування заходів забезпечення кримінального провадження)» [57, с. 100].

Правова природа підготовчого судового провадження завжди викликала науковий інтерес і була дискусійною. Зокрема, таке провадження називають диференціацію процесуальної форми, проміжною стадією між досудовим розслідуванням та провадженням у суді першої інстанції, на якій реалізуються процесуальні дії й ухвалюються процесуальні рішення, що пов'язані з подальшим рухом кримінального провадження до стадії судового розгляду [162, с. 120]. Підготовче судове провадження у сукупності із судовим розглядом, називають стадією полістадійного провадження (яким визнається

судове провадження) [170, с. 266]. На переконання В.М. Трофименка, «трансформація процесуальної форми в плані розширення принципу змагальності в кримінальному процесі обумовила появу концептуально нової процесуальної моделі підготовчого провадження, яка орієнтована на змагальний кримінальний процес» [170, с. 94]. «Це провадження стає комплексним кримінальним процесуальним інститутом, зміст якого полягає в тому, що він несе в собі диференційовані форми: провадження на підставі угод, провадження із закриття кримінального провадження зі звільненням від кримінальної відповідальності; провадження із закриття кримінального провадження з нейтральних (процесуальних) підстав», – наголошує О.Ф. Шминдрук [198, с. 62]. До вказаних диференційованих форм М.П. Тахтаров додає ще спрощене судове провадження, яке може бути реалізоване у підготовчому судовому провадженні [162, с. 122]. Автор підкреслює варіативність процесуальної природи підготовчого провадження [162, с. 122], сутність якої «виявляється в характері прав, наданих суду, та рішень, що суд має прийняти за його результатами» [131, с. 46].

Підтримуючи окремі вищевказані наукові позиції і спираючись на зміст категорії «диференціація процесуальної форми», який розкрито у попередніх підрозділах дисертації, та розуміння стадій кримінального провадження, вважаємо, що підготовче провадження не є диференціацією процесуальної форми судового провадження, а становить його окрему обов'язкову частину (стадію руху). При цьому, таке провадження не можна ототожнювати лише з підготовкою до судового розгляду, зважаючи на можливі процесуальні рішення у ньому. Разом із тим, не відкидаються певні особливості підготовчого судового провадження щодо кримінальних проступків, які впливають із законодавчого закріплення відповідних процедур спрощення, практики (неоднозначної) їх застосування і можливої проекції теоретико-методологічних засад диференціації на цю частину судового провадження щодо кримінальних проступків. Такі особливості дають підстави для міркувань щодо спрощеного порядку підготовчого судового провадження відносно кримінальних проступків

та розгляду його як диференціації процесуальної форми саме підготовчого судового провадження, що є системним явищем кримінального процесу.

Звернення прокурора до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, які надходять до суду називають найбільш значущою дією, яка визначає специфіку підготовчого провадження. Матеріали досудового розслідування, відповідно до частини першої статті 317 КПК України, долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності [162, с. 121].

Посилаючись на можливий спрощений порядок судового провадження щодо кримінальних проступків і керуючись вищевказаними роз'ясненнями Вищого спецсуду [138] про право суду ухвалити вирок, коли до суду надходить клопотання прокурора або слідчого, погодженого з прокурором щодо розгляду обвинувального акта про вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні та за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений, інтереси якого були представлені захисником, беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти цього, деякі дослідники стверджують, що підготовче судове провадження «перебирає на себе» судовий розгляд і функцію правосуддя: «нині функції підготовчого провадження розширилися, воно перетворилося на провадження, в якому суд може виконувати організаційні функції, а також приймати самостійні рішення, ухвалюючи вирoki, вирішуючи, таким чином, питання щодо можливостей врегулювання юридичного конфлікту, не вдаючись до провадження в суді першої інстанції» [162, с. 122].

Проте, на нашу думку, такий підхід не може бути прийнятним. Суспільно-правовий конфлікт, зумовлений кримінальним правопорушенням (злочином чи кримінальним проступком), вирішується саме судом при розгляді справи (провадження) по суті. За конституційними приписами суд ухвалює

вирок іменем України (стаття 129-1), а за приписами КПК таке ухвалення відбувається безпосередньо після закінчення судового розгляду (частина перша статті 371). Вирок або ухвала ухвалюються в нарадчій кімнаті складом суду, який здійснював судовий розгляд. Судовий розгляд є основною стадією судового провадження, в якій вирішується питання винуватості/невинуватості особи, підтвердження/непідтвердження обвинувачення. Використання терміносистеми «без проведення судового розгляду в судовому засіданні» не означає відсутність судового розгляду як такого, а вказує на його проведення не у судовому засіданні (одноособовому розгляді матеріалів кримінального провадження). Фактично суддя, прийнявши справу про кримінальний проступок і попередньо вивчаючи її, перебуває на стадії підготовчого судового провадження. Але, коли у нього виникає переконання щодо достатності доказів для ухвалення судового рішення по суті, у теоретико-методологічному контексті відбувається перехід до судового розгляду, який завершується вирок (іншим рішенням). Отже, твердження про вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого вчиненням кримінального проступку, на стадії підготовчого судового провадження видається некоректним, таким, що порушує конституційну засаду ухвалення вироку (ухвали) ім'ям України. Задля уникнення непорозумінь у цьому питанні, вбачається за доцільне внести уточнення до КПК України, за якими суддя у підготовчому судовому провадженні зобов'язаний приймати ухвалу про призначення справи до судового розгляду у провадженнях й щодо кримінальних проступків. Необхідність такого процесуального рішення жодним чином не створюватиме перешкоди для спрощення процесуальної форми і затягування кримінального провадження.

Варто зазначити, що окремі питання, пов'язані із підготовчими судовими діями щодо кримінальних проступків, пропонується удосконалити під час законотворчої діяльності. Зокрема, у проекті закону реєстр. № 5661 [136] вказується на доцільність надання суду права під час спрощеного провадження щодо кримінальних проступків прийняти рішення, передбачені пунктами 1-4 частини третьої статті 314 КПК (доповнення статті 381 КПК). Спеціальний

законопроект стосується удосконалення здійснення досудового розслідування та судового провадження саме щодо кримінальних проступків (реєстр. № 6481) [135]. В частині судового провадження пропонується частину першу та другу статті 381 КПК викласти у новій редакції та закріпити порядок проведення підготовчого судового засідання. Так, відповідно до пропонованих змін, після отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку суд у п'ятиденний строк, а у разі затримання особи – у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 КПК, невідкладно призначає підготовче судове засідання. Окрім того закріплюється право суду у підготовчому судовому засіданні перевірити факт надання обвинуваченим добровільної обґрунтованої згоди щодо розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні за його відсутності (зміни до частини другої статті 381 КПК) [135]. Проте, пропонований виклад статей 381, 382 КПК слушно розкритикований у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, як такий, що позбавлений правової визначеності.

У будь-якому випадку існує потреба термінологічного уточнення, зокрема, неототожнення підготовчого судового засідання і підготовчого судового провадження, яке є ширшою категорією, а також визначення особливостей останнього для кримінальних проступків.

З метою забезпечення юридичної коректності та правової визначеності КПК України потребує, на наше переконання, таких уточнень:

(1) вилучення із статті 302 можливості спрощення судового провадження щодо злочинів, тобто уточнення, що досудове розслідування здійснюється щодо кримінальних проступків;

(2) доповнення статті 291 «Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування» частиною п'ятою: «Прокурор має право надіслати до суду клопотання про розгляд обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у кримінальних провадженнях

щодо кримінальних проступків та нетяжких злочинів у спрощеному провадженні. У такому випадку застосовуються приписи статті 302 цього Кодексу»;

(3) доповнення частини першої статті 314 абзацом 2: «При зверненні прокурора до суду з клопотанням про розгляд обвинувального акта, клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру, клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності у спрощеному провадженні застосовуються правила глави 30 цього Кодексу»;

(4) виклад частини першої статті 381 у редакції: «Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у провадженнях щодо кримінальних проступків та клопотання про розгляд справи за спрощеною процедурою суд у підготовчому судовому провадженні невідкладно вивчає матеріали справи і, за умови відповідності внесених прокурором клопотань встановленим вимогам, призначає судовий розгляд. Судовий розгляд повинен бути призначений не пізніше п'яти робочих днів з моменту надходження провадження до суду, а у разі затримання особи – у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, невідкладно.

Суд вправі, не пізніше трьох робочих днів, призначити підготовче судове засідання за участі сторін кримінального провадження та інших учасників судового провадження з метою переконання, що надання згоди на проведення спрощеного судового розгляду є добровільною, а також, з'ясування інших обставин, які мають значення для ухвалення вироку. Підготовче судове засідання може бути проведене в режимі відеоконференції»;

(5) виклад частини першої статті 382 у редакції: «Судовий розгляд обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку здійснюється у визначений судом час впродовж п'яти робочих днів, а в разі затримання особи у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, невідкладно в судовому засіданні за обов'язкової участі секретаря судового

засідання, яким оформлюється журнал судового засідання відповідно до вимог цього Кодексу. Суд, за результатами судового розгляд обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку, ухвалює вирок.

За результатами підготовчого судового засідання, призначеного відповідно до вимог частини першої статті 381 цього Кодексу, суд має право прийняти такі рішення:

1) закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 6-7 частини першої або пунктами 1, 12, 2 частини другої статті 284 цього Кодексу;

2) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам цього Кодексу;

3) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

4) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру не пізніше п'яти робочих днів після постановлення ухвали про його призначення;

5) доручити представнику органу пробації скласти досудову доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

Суд вправі вирішити інші питань, пов'язані з підготовкою до судового розгляду, визначені частиною другою статті 315 цього Кодексу».

Початком розгляду кримінального провадження в суді є, на наше переконання, момент отримання суддею відповідних матеріалів. Далі відбувається попереднє вивчення суддею відповідної кримінальної справи і залежно від наявних у провадженні матеріалів, виконується ряд дій та приймається процесуальне рішення, за яким: (1) провадження завершується; (2) матеріали повертаються на стадію досудового розслідування (для усунення

недоліків процесуальних документів, пов'язаних із невідповідністю встановленим вимогам); (3) матеріали передаються для вирішення питання про направлення справи за підсудністю; (4) справа рухається на стадію судового розгляду; (5) доручення уповноваженому органу скласти досудову доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого у випадках, передбачених цим Кодексом.

Ці рішення судді спрямовують подальший рух кримінального провадження. Рішенням, яке відіграє допоміжну роль у призначенні судового розгляду кримінального проступку, є ухвала про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання. Отже, найбільш влучною назвою першої стадії судового провадження, яка відображає і підготовку до судового розгляду, і перевірку процесуального оформлення досудового розслідування, і в цілому рух відповідного кримінального провадження (у тому числі, за підсудністю, закриття провадження), є, на нашу думку, «попередній судовий розгляд» або «попереднє провадження в суді/попереднє судове провадження».

Варто зауважити, що відносно кримінальних проступків прокурор приймає деякі рішення і виконує процесуальні дії, характерні для підготовчого судового провадження, зокрема, він вправі закрити кримінальне провадження, повернути матеріали дізнавачу, забезпечити ознайомлення відповідних учасників кримінального провадження із матеріалами справи (стаття 302 КПК). Такий підхід є виправданим, з огляду на специфіку розслідування кримінальних проступків, процесуальні функції прокурора доцільність розвантаження судів. Проте суд не може бути позбавлений права виконати процесуальні дії, спрямовані на перевірку можливості розглядати справу в суді (судовому розгляді).

Підводячи підсумок дослідженню процесуальної діяльності суду при отриманні провадження щодо кримінального проступку, слід констатувати, що судовому розгляду провадження по суті, який є обов'язковою частиною кримінального процесу з вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого кримінальним проступком, передусє попереднє вивчення

матеріалів справи суддею з метою з'ясування доцільності подальшого руху кримінального провадження за векторами загальної чи спрощеної процедури і в межах останньої – з проведенням підготовчого судового засідання (для виклику необхідних суб'єктів) чи без проведення такого засідання.

Підготовчі дії проводяться як у справах про кримінальні проступки, що надійшли з обвинувальним актом (та угодою сторін), так і у справах, що надійшли з клопотанням про застосування примусових заходів виховного/медичного характеру, клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності.

2.2. Судовий розгляд кримінальних проступків

Судовий розгляд, як вже наголошувалося, є обов'язковою стадією кримінального провадження у справах, що розглядаються судом по суті висунутого обвинувачення. Завданням судового розгляду є повне й об'єктивне дослідження матеріалів кримінального провадження і в результаті застосування належної правової процедури – притягнення особи до відповідальності в міру її вини і призначення справедливого покарання, заходів кримінально-правового впливу (медичного/виховного характеру) або виправдання особи, вирішення питання щодо заявленого цивільного позову. Слід погодитися з тим, що метою судового розгляду залишається встановлення істини у кримінальному провадженні (хоча законодавець і уникнув оперування цим поняттям в новому КПК України, з огляду на дискусійність змісту поняття «істина»).

При цьому, наявність судового розгляду жодним чином не може ставитися у залежність від судового засідання. Також, на нашу думку, в теорії закріпився дещо викривлений аксіоматичний підхід до поняття «судове засідання», як приміщення, де відбувається судовий розгляд. Таке розуміння впливає із частини третьої статті 318 КПК, в якій закріплено правило, за яким судове засідання відбувається у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань. Разом із тим, в частині другій цієї статті вказано на те, що судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю

сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених цим Кодексом. І тут виникає колізія: з одного боку, вважається, що судове засідання є єдиною формою судового розгляду, а з іншого – сам законодавець ніби то встановлює випадки, коли таке судове засідання не проводиться (зокрема, й щодо кримінальних проступків). Проте, є питання, а чому ці виключення стосуються саме судового засідання, а не участі у ньому сторін кримінального провадження? Тобто чи не коректніше говорити про проведення судового розгляду у судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, або без участі сторін кримінального провадження у випадках, передбачених КПК? На наше переконання, така доцільність ґрунтується на такому.

Класичною формою розгляду кримінального провадження в суді є судові засідання. Аналіз літератури і наукових публікацій у цьому напрямі дозволяє констатувати, що іншої зовнішньої форми проведення судового розгляду (здійснення судового провадження), ніж судове засідання, не пропонується. Навіть, коли суддя одноособово у своєму службовому кабінеті вивчає матеріали кримінального провадження, по суті, він засідає, фокусує свою увагу на певному провадженні, відповідних доказах. І такий розгляд повинен, на наше переконання, відображатися в журналі судового засідання. Останній, як процесуальний документ, теж «прив'язується» до судового засідання (стаття 108 КПК). Проте, виникає питання фіксації судового розгляду без проведення судового засідання, підтвердження врешті решт часової участі судді у розгляді справи (навантаження на суддю, який розглядає такі справи), який розглядає такі справи, підтвердження початку розгляду провадження і його факту. Жодних інших форм фіксування процесуальних дій в кримінальному провадженні стаття 103 КПК не передбачає, як і виключень для спрощеного провадження.

У розгляді усіх вказаних питань однієї системи, якою виступає судовий розгляд, потрібно, на нашу думку, враховувати таке поняття теорії систем як емерджентність – результат виникнення між елементами системи так званих синергетичних зв'язків, які забезпечують збільшення загального ефекту до

більших обсягів, ніж сума ефектів окремо взятих елементів системи, що діють (функціонують) незалежно [155]. Усі поняття і категорії одного системного утворення є взаємопов'язаними у досягненні єдиної мети існування цієї системи. Судовий розгляд як різновид соціальної діяльності, є чітко упорядкованим і формалізованим. Недарма, саме відносно судового розгляду вказується на процедуру його здійснення (§ 3 глави 28 КПК).

Отже, судовий розгляд повинен відбуватися у формі судового/судових засідань за обов'язкової участі секретаря судового засідання і ведення журналу судового засідання, в якому і відображається уся необхідна інформація (найменування та склад суду, реквізити кримінального провадження та відомості щодо його учасників та погодження їх про розгляд справи у спрощеному порядку, дата і час початку та закінчення судового засідання, тощо). Судове засідання у спрощеному порядку може проводитися без участі сторін кримінального провадження та інших потенційних учасників судового розгляду (за дотримання визначених КПК умов). Проте, про час проведення такого засідання повідомляються заінтересовані особи. На нашу думку, саме у спрощених кримінальних провадженнях доцільно розвивати можливість долучення до судового засідання учасників судового розгляду у режимі відеоконференцзв'язку, за рішенням судді або за бажанням (попередньо висловленим) сторони провадження. Такий підхід лише сприятиме оптимізації судового провадження у справах щодо кримінальних проступків і максимально гарантуватиме дотримання принципу безпосередності дослідження доказів в кримінальному процесі.

У зв'язку з наведеним, видається доцільним викласти: (1) частину другу статті 318 КПК у такій редакції: «2. Судовий розгляд обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку та долучених до нього документів, інших матеріалів, що мають значення для цього кримінального провадження здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, або без участі сторін кримінального провадження у випадках, передбачених цим Кодексом. У судовому засіданні можуть приймати участь інші учасники судового провадження, крім випадків, передбачених цим

Кодексом»; (2) частину третю статті 318 КПК: «3. Судове засідання за безпосередньої або дистанційної участі учасників судового провадження відбувається у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань. У разі необхідності окремі процесуальні дії можуть вчинятися поза межами приміщення суду. У судовому засіданні, що проводиться без участі сторін кримінального провадження, може використовуватися відеоконференцзв'язок у порядку, передбаченому цим Кодексом»; (3) уточнити в частині другій статті 381 КПК: «Суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо суд переконався, що обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта».

Однією із особливостей проваджень щодо кримінальних проступків, закріплених законодавцем, є спрощений судовий розгляд обвинувального акта (як зазначає законодавець, без проведення судового засідання) і «звичайний» судовий розгляд обвинувального акта (тобто з проведенням судового засідання). Призначення розгляду у судовому засіданні обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку залежить від розсуду суду, адже в частині третій статті 382 КПК вказується: «якщо визнає це за необхідне».

Вважається, що рішення суду про спрощену чи звичайну процедуру судового розгляду повинно залежати від клопотання прокурора про спрощене судове провадження. Проте, це, на нашу думку, порушує правило щодо судового розсуду та ухвалення судових рішень за внутрішнім переконанням, зокрема, й не лише підсумкових (вироку), а й проміжних (ухвали про призначення судового розгляду). І по-друге, таке «тлумачення» кримінального процесуального закону безпосередньо і порушує його: законодавець прямо вказує – надійшов до суду обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку, обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта – відбувається спрощений судовий розгляд (частини перша. друга статті 381, частина перша статті 382 КПК). Така ситуація склалася за наявності відповідних колізій. Адже, в статті 302 КПК вказується на те, що визнання підозрюваним своєї вини, не оспоровання ним

встановлених досудовим розслідуванням обставин, згода з розглядом обвинувального акта за його відсутності, не заперечення потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проти такого розгляду і клопотання прокурора про розгляд у спрощеному порядку – додаються до обвинувального акта. В частині ж другій статті 381 КПК відмежовуються обвинувальний акт і неоспореність обвинуваченим встановлених під час дізнання обставин та згода з розглядом провадження за його відсутності. А також втрачається «не заперечення потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проти спрощеного розгляду». В частині ж першій статті 382 КПК вже коректно згадується обвинувальний акт і додані до нього матеріали, до яких якраз мають входити: 1) письмова заява підозрюваного, складена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з частиною другою цієї статті та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні [122]; 2) письмова заява потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, щодо згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з частиною другою цієї статті та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні [122].

Законодавцем чітко вказано на те, що спрощене провадження щодо кримінальних проступків здійснюється згідно із загальними правилами судового провадження, передбаченими цим Кодексом, з урахуванням положень цього параграфа. Особливості такого судового розгляду пов'язані із процесуальними строками, суб'єктним складом провадження, оформленням вироку та надсиланням його копії. Дотримання ж яких загальних правил судового провадження здійснюється при цьому?

Дослідження приписів КПК України показує, що судовий розгляд характеризується матеріально-правовими і процедурними елементами. До перших належать правила § 1, § 2 глави 28 КПК, пов'язані із загальними

засадами судового розгляду і межами його проведення. Процедура судового розгляду (§ 3 глави 28) встановлює порядок його здійснення та ухвалення рішення (вироку).

Загальний порядок судового розгляду передбачає урегулювання питань: строків і загального порядку судового розгляду; незмінності складу суду; визначення запасного судді; головуючого; безперервності судового розгляду; наслідків неприбуття учасників судового провадження; правил перебування в залі судового засідання; обрання, скасування, зміна або продовження запобіжного заходу в суді; проведення експертизи за ухвалою суду; застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження; об'єднання і виділення матеріалів кримінального провадження; зупинення судового провадження; проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження.

Ураховуючи можливості спрощення судового розгляду щодо кримінальних проступків, більшість вказаних загальних правил об'єктивно не застосовуються. При цьому, деякі з них властиві і такому порядку.

Так, розумний строк при спрощеному судовому провадженні має чітко визначені часові межі – п'ять днів і невідкладно (у разі затримання особи). Невідкладність застосовується як гарантія неперебування під вартою особи понад встановлений термін. Так, за правилами частини четвертої статті 298-2 КПК [81] особу може бути затримано: 1) до сімдесяти двох годин – за умов, передбачених пунктами 1-3 частини першої цієї статті (вона відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи) [81], та з дотриманням вимог статті 211 цього Кодексу (за якими, до речі, затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї

запобіжного заходу); 2) до двадцяти чотирьох годин – за умови, передбаченої пунктом 4 частини першої цієї статті (коли особа перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп’яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим) [81]. У другому випадку правової невизначеності не виникає – пройшло 24 години, особа має бути звільнена. Щодо затримання на 72 години: як вказувалося, законодавець посилається на правила статті 211 КПК, за якими можна звертатися до слідчого судді з питанням обрання запобіжного заходу. Запобіжними ж заходами під час досудового розслідування кримінальних проступків визначені лише особисте зобов’язання та особиста порука (частина перша статті 299 КПК). Навіть при продовженні термінів дізнання особа підлягає звільненню у будь-якому випадку після завершення 72 годин затримання. Тобто, зазвичай в суді, на початок судового розгляду особа не перебуває під вартою, а якщо перебуває – логічно підлягає звільненню. Використання судом у спрощеному провадженні інституту запобіжних заходів є алогічним. Якщо матеріали про кримінальний проступок надходять до суду і особа перебуває під тимчасовим затриманням, а суд приймає рішення щодо спрощеного судового розгляду, затриманий одночасно з цим рішенням повинен бути звільнений. Оскільки ні особисте зобов’язання, ні особиста порука у таких випадках не є доречними, вони теж мають скасовуватися. Разом із тим, за правилами статті 331 КПК суд вправі змінити, скасувати, обрати або продовжити запобіжний захід щодо обвинуваченого лише за клопотанням сторони обвинувачення або захисту. На нашу думку, у справах щодо кримінальних проступків таке рішення повинно прийматися незалежно від клопотань сторін.

Правило щодо незмінності складу суду притаманне провадженню щодо кримінальних проступків, адже протягом п’яти днів, наданих у класичному варіанті для розгляду такого провадження, можуть виникнути обставини, коли суддя, який призначив судовий розгляд, не в змозі провести судовий розгляд. При цьому, таку неможливість теж «прив’язують» до судового засідання (частина перша статті 319 КПК), що за чинним викладом відповідних норм не надає можливості розповсюджувати це правило на кримінальні провадження

щодо кримінальних проступків, призначених до судового розгляду у спрощеному порядку. Це ще раз підкреслює доцільність розуміння і врегулювання проведення судового розгляду у формі судових засідань/судового засідання.

З огляду на скорочені строки, найповніше у спрощеному судовому розгляді проявляється засада безперервності судового розгляду (стаття 322 КПК).

Матеріали кримінального провадження, у тому числі матеріали щодо кримінального проступку та щодо злочину, можуть об'єднуватися в одне провадження або виділятися в окреме провадження ухвалою суду, на розгляді якого вони перебувають (частина перша статті 334 КПК). При цьому, законодавець вказує, що мають застосовуватися правила статті 217 КПК. А це означає, що основною умовою об'єднання кримінального проступку і злочину є доцільність, зумовлена забезпеченням повноти судового розгляду, а також те, що у таких випадках не застосовуватимуться правила щодо особливостей провадження щодо проступків, відповідно і правило щодо спрощеного судового розгляду. При необхідності та можливості виділення кримінального проступку і злочину, видається логічним розглянути питання спрощеної процедури його судового розгляду, за умови згоди обвинуваченого і потерпілого на такий розгляд. Вбачається, що це питання може вирішуватися під час підготовчого судового провадження або вже під час судового розгляду.

Застосування інших загальних засад судового розгляду можливе відносно кримінальних проступків лише при повній правовій процедурі його проведення.

Друга група питань пов'язана із межами судового розгляду. Згідно статті 337 КПК судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, передбачених КПК. Такими випадками є зміна обвинувачення прокурором під час судового розгляду, проте це об'єктивно неможливо у спрощеному судовому провадженні, і зміна правової кваліфікації кримінального правопорушення самим судом при умові, якщо це

покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження. У наукових публікаціях слушно відмічається, що «цією статтею дещо обмежено права суду на зміну обвинувачення, оскільки йдеться про право суду змінити його лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, з метою ухвалення справедливого судового рішення та захисту прав людини і основоположних свобод. Але зміна обвинувачення судом може полягати не тільки у зміні правової кваліфікації, а й у зменшені обсягу обвинувачення (виключенні окремих епізодів протиправної діяльності, виключення окремих обтяжуючих обставин справи тощо) без зміни правової кваліфікації» [38, с. 384]. Також істотним недоліком визначення меж судового розгляду та права суду на зміну обвинувачення називають те, що «межі судового розгляду передбачені тільки щодо обвинувачених та обвинувачення, і не зазначені щодо: 1) формулювання (описання) суспільно небезпечного діяння, у зв'язку з вчиненням якого неосудною особою розглядається питання про застосування до такої особи примусових заходів медичного характеру (пункт 1 частини першої статті 503 КПК); 2) формулювання суспільно небезпечного діяння, яке було вчинене особою, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, і відносно якої вирішується питання про застосування примусових заходів виховного характеру (стаття 498 КПК)» [38]. Якщо справа розглядається у спрощеному провадженні, це означає, що обвинувачений визнав свою вину, наявні достатні докази підтвердження цього факту і доцільність зменшення обсягу обвинувачення, а тим більше зміни правової кваліфікації є мінімальною, проте не беззаперечною: не може виключатися, наприклад, перекваліфікація діяння з частини другої статті 125 КК України на частину першу цієї статті. При виникненні, на думку суду, підстав для зміни правової кваліфікації, навіть, якщо це покращить становище обвинуваченого при судовому розгляді у спрощеному провадженні, суд, на нашу думку, зобов'язаний призначити розгляд такого провадження за повною правовою процедурою.

Теоретично можуть застосовуватися і правила статті 339 КПК, за якими у разі отримання відомостей про можливе вчинення обвинуваченим іншого

кримінального правопорушення (зокрема, й проступку), щодо якого обвинувачення не висувалось і яке тісно зв'язане з первісним та їх окремий розгляд неможливий, прокурор вправі звернутися до суду з вмотивованим клопотанням про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням. Це може відбуватися протягом п'яти днів, наданих для вивчення справи судом у спрощеному провадженні. Проте, у таких випадках застосування спрощеної судової процедури потребує детальнішої регламентації, оскільки за чинними нормами статті 339 КПК її проведення є ірраціональним. На нашу думку, якщо в одному судовому провадженні доцільно одночасно розглядати обвинувачення щодо двох і більше кримінальних проступків, вчинених однією особою, необхідно з'ясувати думку обвинуваченого щодо можливості судового розгляду без його участі і думку усіх потерпілих. При позитивній відповіді та можливості дотримання розумних строків, судовий розгляд проводитиметься у спрощеному порядку – без участі учасників судового провадження. Однак, така теорія, за чинного розуміння спрощеного судового провадження, не кореспондується з практикою.

Терміносистема «процедура судового розгляду» не входить у термінологічний ряд статті 3 КПК України. Вона походить від терміну, вжитого у завданнях кримінального провадження, «належна правова процедура». У свою чергу, належна правова процедура розцінюється як правовий принцип, закріплений в статтях 9, 10, 14, 15 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і визнається «своєрідним гарантом дотримання прав і свобод людини і громадянина, необхідною умовою практичної дії права, успішного ефективного здійснення правового регулювання. Процедури встановлені законодавством для впорядкування, організації відносин у відповідній сфері» [57, с. 76]. З огляду на те, що слово «процедура» означає офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь, ряду яких-небудь дій [155], то під «процедурою судового розгляду» розуміють передбачений законом порядок проведення судового розгляду – пов'язаних цільовим напрямком послідовних дій суду і учасників кримінального

провадження, які здійснюються в імперативній і диспозитивній формах, у встановлені строки та мають процесуально-правову фіксацію [57].

Правова процедура, передбачена § 3 глави 28 КПК, не може застосовуватися до спрощеного судового провадження у чинному законодавчому варіанті, окрім окремих елементів щодо процесу доказування. Проте, і доказова діяльність у спрощеному провадженні має особливості, зумовлені об'єктивною неможливістю провести/виконати деякі процесуальні дії, вказані в статтях 357–363 КПК (наприклад, допитати осіб, оглянути місце). На проблемні питання дослідження доказів у спрощеному судовому провадженні звертається увага науковців і практиків. Так, І. Гловюк зауважує, що «судові дії з дослідження доказів не пристосовані під дослідження спеціальних джерел доказів стосовно кримінальних проступків: пояснення не є джерелом доказів у суді, а отже, взагалі не підлягають дослідженню, а всі особи, які давали пояснення, підлягають допиту; порядок дослідження результатів медичного освідування, висновку спеціаліста, показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису – не регламентовано; незрозумілий порядок дослідження висновку спеціаліста» [35, с. 68]. Авторка припускає, що «дослідження результатів медичного освідування з огляду на особливості цього джерела за аналогією слід досліджувати у порядку дослідження документів. Показання ж технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису правильно досліджувати у порядку дослідження звуко- і відеозаписів. Висновок спеціаліста, через те, що він має відповідати вимогам до висновку експерта, слід досліджувати у порядку дослідження висновку експерта. При цьому є особливість: спеціаліст не може бути допитаний з метою роз'яснення висновку» [35, с. 69]. Томин С. вказує на те, що «судом у судовому засіданні без проведення судового розгляду застосовуються положення статті 358 «Дослідження документів» та статті 359 «Дослідження звуко- і відеозаписів» [168].

На перший погляд, взагалі здається, що при спрощеній процедурі судового розгляду ніякої доказової діяльності не здійснюється, адже відзначається, що у вироку замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорюються учасниками судового провадження (частина друга статті 382 КПК). Але, навіть, якщо докази не встановлюються безпосередньо судом, це не означає, що існуючі фактичні дані, які розкривають предмет доказування у справі про кримінальний проступок, не є доказами, і що діяльність суду із їх вивчення, аналізу і оцінки – не є доказуванням. Процес доказування є триваючим процесом, під час якого суд у спрощеному провадженні не збирає докази, але перевіряє їх і оцінює за своїм внутрішнім переконанням. Докази у провадженнях щодо кримінальних проступків збираються під час дізнання завдяки слідчим (розшуковим) діям і набувають статус доказів, щодо яких обвинувачений і потерпілий не висловлюють заперечень. У таких провадженнях принцип безпосередності дослідження показань, речей і документів (за статтею 23 КПК) має виключення, що потребує закріплення у кримінальному процесуальному законі.

Згідно абзацом 2 частини першої статті 298-3 КПК вилучені речі і документи зберігаються органом, що їх вилучив, до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді. Тож речові докази і документи теж повинні досліджуватися (аналізуватися і оцінюватися) судом. Отже, серед судових дій у доказовій діяльності суду при спрощеному судовому розгляді можна назвати дослідження: документів (у широкому розумінні, зокрема, й протоколів відповідних слідчих (розшукових) дій), речових доказів, звуко- і відеозаписів. Такі дослідження носять документарний характер.

Варто зазначити, що поширеним у судовій практиці при розгляді обвинувальних актів щодо кримінальних проступків за загальною судовою процедурою є застосування положень частини третьої статті 349 КПК України, що є певною альтернативою спрощеного провадження, оскільки також є консенсуальною процедурою [168]. Такі випадки характерні для проваджень про кримінальні проступки, щодо яких не заявлено клопотання прокурором про

спрощений судовий розгляд і суд у підготовчому судовому засіданні вправі за власною ініціативою запропонувати учасникам судового провадження не досліджувати докази щодо тих обставин, які ніким не оспорюються.

З метою вироблення єдиної правозастосовної практики та зближення спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків із загальними засадами кримінального процесу, видається доцільним уточнити приписи статті 382 КПК: «У призначений для судового розгляду обвинувального акта щодо кримінального проступку час головуєчий відкриває судові засідання і оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження. У судовому засіданні присутній секретар судового засідання, який веде журнал судового засідання. Суд у п'ятиденний строк з дня отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку, а в разі затримання особи у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, невідкладно вивчає його та додані до нього матеріали, досліджує наявні у матеріалах справи докази, які не оспорюються обвинуваченим і потерпілим та ухвалює вирок».

Таким чином, попри те, що законодавець прямо не вказує на застосування до спрощеного судового розгляду правової процедури (§ 1 глави 30 КПК), остання має місце, зважаючи на встановлені правила здійснення такого провадження, які відображають зміст правової процедури, та необхідність виконання завдань кримінального провадження щодо застосування належної правової процедури. Правова процедура спрощеного судового розгляду повинна, на нашу думку, включати правила щодо: відкриття судового засідання і оформлення цієї дії у журналі судового засідання, з підтвердженням того, що є усі підстави для розгляду матеріалів провадження щодо кримінального проступку за спрощеною процедурою; дослідження судом наявних доказів із вказівкою на особливості такої діяльності; ухвалення рішення судом. Назва § 1 глави 30 КПК потребує, на нашу думку, уточнення: «Процедура спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків».

Наступним етапом судового розгляду вважається ухвалення судового рішення. Діяльність суду по ухваленню судових рішень являється

правозастосовною. Така діяльність включає «сукупність дій, спрямованих на досягнення конкретного результату, пов'язаних з використанням, реалізацією (втіленням в життя) системи норм в практичному житті, що видозмінює його» [67, с. 12]. Судове правозастосування є правомірною активною діяльністю суду, підсумком якої виступає відповідне процесуальне рішення. У функціональному відношенні безпосередньою метою судового правозастосування виступає розв'язання конкретного правового конфлікту, правильне і в розумні строки здійснення судового провадження, досягнення кінцевого результату репродуктивного мислення – ухвалення законного, обґрунтованого, вмотивованого і справедливого вироку або іншого судового рішення. Результат пізнавальної діяльності суду першої інстанції в кримінальному провадженні, яка відбувається під час підготовчого судового провадження та судового розгляду, онтологічно об'єктивується, матеріалізуючись у відповідному судовому рішенні [57, с. 86]. Судове рішення є результатом вибору судом правильного (на його переконання) варіанту вирішення суспільно-правового конфлікту між суб'єктами кримінально-процесуальних правовідносин, здійсненого за допомогою отриманих і оцінених доказів кримінального провадження [57, с. 86].

Дослідниками вказується на те, що питання, які вирішуються судом при ухваленні вироку і які стосуються нарадчої кімнати, виходу суду до неї структурно перебувають за межами глави 29 КПК, що видається алогічним, зважаючи хоча б на те, що види судових рішень визначаються у статті 369 КПК. Слушною є думка про «усіченість розгляду етапу ухвалення судового рішення та розуміння його лише як діяльності суду із безпосереднього складання тексту судового рішення, його голосування і оформлення, а вихід до нарадчої кімнати і вирішення відповідних питань судом – залишення поза цим процесом, що є не правильним» [185, с. 124].

Специфічні риси реалізації інституту судових рішень в особливих порядках кримінального провадження у суді першої інстанції розглянуті в дисертаціях Ю. Харковця [185] та В. Шумова [200]. «Відсутність класичного

«судового слідства» (дослідження доказів) спричиняє проблему, пов'язану з обґрунтуванням судового рішення», – заявляють дослідники [117, с. 29].

Вироку суду за результатами спрощеного провадження щодо кримінальних проступків законодавець присвятив три частини з чотирьох статті 382 КПК. Перш за все, вказано на те, що вирок ухвалюється в порядку, визначеному цим Кодексом, та повинен відповідати загальним вимогам до вироку суду. Особливості вироку полягають у тому, що замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин у ньому зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорюються учасниками судового провадження.

Оскільки процес ухвалення вироку повинен відповідати загальній правовій процедурі, то він розпочинається з виходу суду до нарадчої кімнати (стаття 366 КПК), в якій дотримуються правила таємниці наради суддів. Звісно, у спрощеному судовому розгляді фактично не відбувається вихід до нарадчої кімнати і такий розгляд та ухвалення вироку за часом можуть бути одночасними, але юридично належна правова процедура повинна дотримуватися: ця дія, на наше переконання, потребує процесуального закріплення в журналі судового розгляду для фіксації відповідного процесуального строку – суддя оголошує судовий розгляд завершеним і виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

Питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку (стаття 368 КПК), є загальними для усіх кримінальних правопорушень. Якщо особа обвинувачується у вчиненні декількох кримінальних проступків, суд вирішує визначені питання відносно кожного з них. Проте, відмінністю від кримінальних проваджень щодо злочинів, зважаючи на встановлені процесуальні строки і розумну доцільність, є можливість фактичного об'єднання двох етапів судового провадження: судового розгляду і ухвалення вироку, тобто одночасність вивчення обвинувального акта з доданими документами й іншими матеріалами та відповідей на питання, що потребують з'ясування при ухваленні судового рішення. Але, оскільки при ухваленні вироку і вирішенні питань, передбачених статтею 368 КПК, не повинно бути

нікого, окрім суду, що розглядає справу, то юридично правильно роз'єднувати ці два етапи.

Як зауважувалося вище, встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорюються учасниками судового провадження, суд при своїй оцінці сприймає як докази. Тому не можна погодитися із законодавчою нормою про те що, у вироку за результатами спрощеного провадження щодо кримінальних проступків «замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорюються учасниками судового провадження». Однією із основних ознак вироку (як і будь-якого рішення суду) є обґрунтованість, яка означає, що об'єктивно з'ясовані обставини підтверджені доказами (зокрема, й щодо кримінального проступку), досліджені під час судового розгляду та оцінені судом (що теж має місце у спрощеному провадженні). Отже, частина друга статті 382 КПК потребує, на нашу думку, уточнення: «У вироку суду за результатами спрощеного провадження зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорюються учасниками судового провадження та перевірені судом, поза розумним сумнівом, на підставі наданих документів та інших матеріалів».

Варто відмітити, що із процесу ухвалення вироку у спрощених провадженнях щодо кримінальних проступків «випав» етап проголошення судового рішення. Після ухвалення вироку його копія не пізніше дня, наступного за днем ухвалення, надсилається учасникам судового провадження (частина четверта статті 382 КПК).

З одного боку, встановлена вимога публічності проголошення вироку (пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, пункт 1 статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, стаття 376 КПК), а з іншого – за відсутності учасників судового провадження дотримання такої вимоги є алогічним. Частина перша статті 376 КПК потребує, у зв'язку з цим уточнення: «1. Судове рішення проголошується прилюдно негайно після виходу суду з нарадчої кімнати, окрім спрощеного провадження щодо кримінальних проступків».

Також виникає питання щодо отримання обвинуваченим, який не володіє державною мовою, копії вироку з перекладом. Зважаючи на скорочені строки під час спрощеного судового провадження, є ризик об'єктивної неможливості у стислі терміни зробити офіційний переклад. Тому, видається доцільним, доповнивши частину четверту статті 382 КПК, вказати на надіслання копії вироку (іншого рішення суду) з перекладом обвинуваченому, який не володіє державною мовою, не пізніше 24 годин після надіслання копії вироку або при можливості разом з такою копією.

Спрощене провадження щодо кримінальних проступків не позбавляє його учасників права на виправлення описок і очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні (стаття 379 КПК) та роз'яснення судового рішення (стаття 380 КПК).

Підсумовуючи, слід зазначити, що правова процедура судового розгляду у спрощеному провадженні щодо кримінальних проступків має деякі специфічні риси, які потребують законодавчого відображення.

2.3. Оскарження рішень суду першої інстанції щодо кримінальних проступків

Право кожної особи на звернення до суду, на судовий захист визнані фундаментальними правами, гарантованими у конституційному порядку не лише в Україні, а й в більшості розвинутих держав. Звернення до суду за захистом порушених прав, в демократичній країні, повинно бути гарантом об'єктивного, повного і всебічного розгляду всіх обставин, що мають юридичне значення і, як кінцевий результат, – забезпечити винесення законного, обґрунтованого і справедливого рішення. Право на судовий захист відображається в основних засадах судочинства. Тому, слушною є думка, що зміст цього права складається з наступних елементів: доступність правосуддя; право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення; незалежність і неупередженість суду; рівність усіх учасників судового процесу перед законом

і судом; право на захист; публічність судового розгляду; розгляд справи в найкоротший строк, що передбачений законом [5, с. 19].

Надання громадянам права на реалізацію судового захисту їх порушених конституційних прав є невід'ємним елементом законності у державі. Можливість отримати судовий захист порушеного чи оспорюваного суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу є одним із найважливіших прав особистості, що суттєво визначає її місце у суспільстві. Тому реалізація права на судовий захист має не тільки юридичне, але й вагоме соціально-політичне значення [158, с. 14].

Інститут оскарження виступає системним інтегративним утворенням, наділеним такими властивостями як: функціональність, суб'єктивне ініціювання, оптимальність (оптимальний механізм регулювання процедури оскарження), послідовність, ефективність захисту, конкретизація об'єкту і підстав оскарження [158, с. 66]. Цей інститут не позбавлений уваги науковців і періодично виступає предметом дослідницьких інтересів [15; 76; 96; 153 та ін.]. Апеляційне/касаційне оскарження розцінюються як різновиди оскарження судових рішень у кримінальних провадженнях, які визначаються особливими умовами, предметами, формами, змістом, строками та порядком провадження [96, с. 5]. При цьому, доцільною є думка щодо нетотожності понять «оскарження» і «апеляційне/касаційне провадження» [15, с. 28].

Забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення, є однією із конституційних засад судочинства (пункт 8 статті 129 Конституції України), яка відображена і в кримінальному процесуальному законі як: забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (пункт 17 статті 7 КПК); гарантування права на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді (частина друга статті 24 КПК); правила судового провадження щодо перегляду судових рішень (розділ V КПК).

У частині п'ятій статті 382 КПК зазначено, що вирок за результатами розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку може бути оскаржений в апеляційному порядку з урахуванням особливостей, передбачених статтею 394 КПК. В апеляційному порядку може бути оскаржена тільки міра покарання, призначена судом, з чим здебільшого і не погоджуються сторони кримінального провадження [197, с. 55]. В «Оцінці впровадженості кримінальних проступків в Україні» за проектом Ради Європи «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України» [123] вказано на те, що навантаження на апеляційні суди не зміниться, оскільки «прокурори оскаржують вирoki через «м'якість» покарання» [123, с. 31].

Дійсно, практика апеляційного оскарження у провадженнях щодо кримінальних проступків доволі розповсюджена. За даними Єдиного державного реєстру судових рішень, у період з 01.01.2021 р. по 31.12.2023 р. апеляційними судами у таких справах ухвалено біля 2,5 тис. рішень, зокрема 170 вироків, у тому числі й щодо проваджень, розглянутих за спрощеною судовою процедурою у першій інстанції. Суб'єктом оскарження, зазвичай, виступає прокурор, а в апеляційній скарзі у провадженнях щодо кримінальних проступків, розглянутих судом першої інстанції в порядку статті 382 КПК, вказується на те, що обставини, встановлені судом і викладені у вирoku, не оспорується.

Наприклад, у вирoku Запорізького апеляційного суду у справі № 937/33/21 провадження 11-кп/807/743/21 вказано наступне: «Висновки суду першої інстанції про доведеність вини ОСОБА_7 у вчиненні інкримінованого їй кримінального правопорушення, за обставин, викладених у вирoku, а також висновки суду про юридичну кваліфікацію дій обвинуваченої за частиною першою статті 310 КК України є обґрунтованими та підтверджені встановленими органом досудового розслідування обставинами, і в апеляційній скарзі не оспорується. Розгляд обвинувального акта проводився в порядку частини другої статті 381 КПК України на підставі за письмової заяви ОСОБА_7, складеної в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням

обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з частиною другою цієї статті та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні.

Переглядаючи оскаржуваний вирок в межах апеляційної скарги, колегія суддів приходить до висновку про обґрунтованість доводів апеляційної скарги щодо неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, з огляду на наступне. Як вбачається з резолютивної частини вироку суду, за частиною першою статті 310 КК України ОСОБА_7 було призначено покарання у вигляді 1 року обмеження волі, зі звільненням на підставі статті 75 КК України від його відбування з випробуванням з іспитовим строком 1 рік. Відповідно до частини першої статті 61 КК України, покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці. З огляду на частину третю статті 61 КК України, обмеження волі не застосовується, в тому числі, до жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років. З наявних у матеріалах кримінального провадження копій свідоцтв про народження вбачається, що у обвинуваченої ОСОБА_7 є три неповнолітні дитини. У зв'язку з тим, що ОСОБА_7 є жінкою, що має дітей віком до чотирнадцяти років, колегія суддів вважає, що призначаючи їй покарання за частиною першою статті 310 КК України у вигляді обмеження волі, суд першої інстанції порушив вищевказані вимоги закону про кримінальну відповідальність.

У відповідності до статті 65 КК України, суд призначає покарання у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинене

кримінальне правопорушення призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень.

Враховуючи, що ОСОБА_7 вчинила кримінальний проступок, раніше не судима, вперше притягається до кримінальної відповідальності, повністю визнала свою провину, щиро розкалася, за місцем проживання характеризується задовільно, має на утриманні трьох неповнолітніх дітей, на обліку у нарколога та психіатра не перебуває, а також відсутність обставин, що обтяжують покарання, колегія суддів вважає, що виправлення та перевиховання, а також попередження вчинення нових кримінальних правопорушень обвинуваченою можливо з призначенням їй покарання у вигляді штрафу в мінімальних межах санкції, що буде відповідати тяжкості вчиненого нею кримінального правопорушення та даним про її особу.

Окрім того, перевіряючи вимоги апеляційної скарги прокурора щодо необхідності ухвалення нового вироку колегія суддів зазначає наступне. Так, зі змісту пункту 4 частини 1 статті 408 КПК України слідує, що апеляційний суд змінює вирок місцевого суду лише у випадках, коли при цьому не погіршується становище засудженого, та скасовує вирок суду першої інстанції і постановляє свій вирок у випадках, передбачених пунктами 1-4 частини першої статті 420 КПК України. Враховуючи те, що суд першої інстанції звільнив ОСОБА_7 від відбування покарання у вигляді 1 року обмеження волі з випробуванням та зі встановленням іспитового строку 1 рік, а покарання у вигляді штрафу необхідно буде відбувати реально, то своїм рішенням апеляційний суд погіршить становище обвинуваченої. За таких обставин колегія суддів частково погоджується з доводами апеляційної скарги прокурора та вважає, що призначення ОСОБА_7 покарання за частиною першою статті 310 КК у вигляді штрафу в розмірі 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, буде відповідати меті, визначеній у статті 50 КК України та у відповідності до статті 65 КК України буде достатнім для виправлення засудженої та запобігання вчинення нею нових кримінальних правопорушень» [51].

Стаття 394 КПК встановлює особливості апеляційного оскарження окремих судових рішень. Зокрема передбачається, що вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому статтями 381 та 382 цього Кодексу, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини (частина перша статті 394 КПК). Тобто, йдеться про порядок ухвалення вироку, який регулюється двома статтями (381 і 382 КПК), та про три підстави, за якими неможливо оскаржити вирок. Ці підстави узгоджуються із підставами обмеження права на апеляційне оскарження, вказаними у частині другій статті 302 КПК. Вони розповсюджуються на підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Проте, в статті 381 КПК не встановлюється порядок ухвалення вироку, на який вказується в частині першій статті 394 КПК. У ній передбачені загальні положення провадження щодо кримінальних проступків, а про ухвалення вироку зазначається в статті 382 КПК.

Також слід звернути увагу на терміносистему частини першої статті 394 КПК «недослідження доказів у судовому засіданні». Як зазначалося у попередньому підрозділі, на недослідження судом доказів законодавець прямо не вказує. Це впливає із частини другої статті 382 КПК – із вимог до вироку. Водночас, суд за частиною першою цієї статті повинен вивчити обвинувальний акт і додані до нього матеріали (тобто дослідити їх). Акцент у частині першій статті 394 КПК зроблено не просто на недослідженні доказів, а недослідженні саме у судовому засіданні, тобто без участі учасників судового провадження.

У зв'язку з наведеним, зважаючи на підкреслену доцільність проведення судового розгляду у формі судових засідань, з метою термінологічної «чистоти» кримінальних процесуальних норм, видається логічним уточнити частину першу статті 394 КПК наступним чином: «1. Вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження, передбаченого

статтями 381 та 382 цього Кодексу, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів без їх участі або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини».

Необхідно враховувати і строки апеляційного оскарження, які теж вирізняються особливостями у цих провадженнях. Так, якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, в порядку, передбаченому статтею 382 КПК, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення (частина п'ята статті 395 КПК). Зважаючи на це, як зауважують дослідники [197, с. 55–56], постає питання добросовісності учасників кримінального провадження щодо отримання копії вироку, ухваленого в порядку спрощеного провадження. Дійсно, ризик можливості майбутнього засудження особи (як показує судова практика, прокурори якраз і оскаржують міру покарання) може мати наслідок ухилення цієї особи від отримання копії вироку суду, а КПК не містить правил щодо примусового вручення копії вироку. У зв'язку з цим, дослідниками висловлюється пропозиція щодо запозичення досвіду Молдови: «за приписами статті 404 КПК Молдови учасник процесу, який був відсутній як при розгляді справи, так і при проголошенні вироку і не був сповіщений через різні причини про винесення вироку, має право подати апеляційну скаргу і з пропуском строку, але не пізніше ніж в 15 денний строк після початку виконання покарання або стягнення матеріальної шкоди. Пропуск строку на подачу апеляційної скарги не зупиняє виконання вироку, тобто фактично він набуває законної сили. При цьому вже остаточно вирок набуває законної сили після спливу 15 днів після початку його виконання» [197, с. 56].

Така ситуація може мати місце, зважаючи на різні законодавчі підходи до унормування: в статті 382 КПК йдеться про негайне надсилання копії вироку, а в статті 395 КПК – про отримання копії вироку, факт якого не завжди може підтвердитися. Тому видається доцільним передбачити у кримінальному процесуальному законі такі випадки. Зокрема, для того, щоб не виникало спірних ситуацій щодо факту отримання копії вироку, необхідно перебіг строку

для апеляційного оскарження пов'язати не з моментом отримання копії судового рішення, а з моментом – надіслання такої копії, що засвідчується офіційно на пошті, в електронному документообігу та/або з моментом отримання копії судового рішення в суді (не пізніше 5-ти денного терміну після його ухвалення). Тобто, особа вправі отримати копію судового рішення в суді протягом п'яти днів або отримати копію, надіслану поштовим (електронним) зв'язком (повідомленням через додаток Дія). Отримання копії в суді не замінює надіслання її учасникам судового провадження. 30 днів – достатній термін для підготовки апеляційної скарги у таких справах.

За правилами статті 409 КПК рішення суду першої інстанції щодо кримінального проступку може бути переглянуте в апеляційному порядку з наступним внесенням змін або скасуванням виключно з причин: неповноти судового розгляду; невідповідності висновків, викладених в рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження; істотного порушення чинного процесуального законодавства; неправильного застосування норм про кримінальну відповідальність; невідповідності покарання тяжкості правопорушення та особі обвинуваченого.

Ці загальні підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, деталізовані в статтях 410–414 КПК, мають специфічні риси у провадженнях, судовий розгляд яких здійснювався за спрощеною правовою процедурою.

Так, неповним визнається судовий розгляд, під час якого залишилися недослідженими обставини, з'ясування яких може мати істотне значення для ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення, зокрема, у разі якщо: 1) судом були відхилені клопотання учасників судового провадження про допит певних осіб, дослідження доказів або вчинення інших процесуальних дій для підтвердження чи спростування обставин, з'ясування яких може мати істотне значення для ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення; 2) необхідність дослідження тієї чи іншої підстави впливає з нових даних, встановлених при розгляді справи в суді апеляційної інстанції (стаття 410 КПК). Об'єктивно, з підстави неповного

судового розгляду апеляційне оскарження у провадженнях щодо кримінальних проступків, розглянутих за спрощеною процедурою, неможливе, що підтверджується і аналізом вироків апеляційних судів – не виявлено жодного.

Невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження (стаття 411 КПК) не є поширеною підставою для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції. Проте, зустрічаються матеріали, в яких прокурор, оскаржуючи судові рішення в апеляційному порядку, посиляється на те, що воно не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження (наприклад, справа № 700/381/21, провадження 11-кп/821/538/21, Черкаський апеляційний суд).

Попри можливість застосування окремих положень статті 412 КПК (наприклад, щодо незаконного складу суду, порушення правил підсудності), істотні порушення вимог кримінального процесуального закону у розглянутих судових рішеннях не ставали підставою для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції. Також слід звернути увагу на те, що у пункті 3 частини другої статті 412 КПК вказується на виключення випадків, передбачених статтею 382 КПК, для визнання істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону здійснення судового провадження за відсутності обвинуваченого. Проте, у пункті 7 цієї норми, який визначає істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону відсутність у матеріалах провадження журналу судового засідання або технічного носія інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої інстанції, – не зазначені жодні виключення. Це ще раз засвідчує доцільність ведення журналу судового засідання і у справах, що розглядаються у спрощеному судовому провадженні судом першої інстанції. Окрім того, виявлені випадки, коли апеляційний суд посиляється у своєму вирокі на підставу – незастосування судом закону, який підлягає застосуванню (пункт 1 частини першої статті 413 КПК), а зазначає, що керується статтею 412 КПК (істотні порушення вимог кримінального процесуального закону) (наприклад, справа № 947/37580/21, провадження 11-кп/813/884/22, Одеський апеляційний суд).

Найрозповсюдженішою підставою для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції є неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність (стаття 413 КПК) і зокрема незастосування судом закону, який підлягає застосуванню (пункт 1 статті 413 КПК). Вироків апеляційних судів за цією підставою виявлено 70%.

Поодинокі застосовують підставу, передбачену статтею 414 КПК – невідповідність призначеного судом покарання ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого. Це відбувається, зазвичай у поєднанні з іншими підставами, передбаченими статтями 411, 413 КПК.

Окрім того, мають місце рішення, в описовій частині яких вказується на порушення вимог статей 413 і 414 КПК, але суд не керується ними при ухваленні вироку (справа №760/6627/19, провадження № 11-кп/824/1971/2021, Київський апеляційний суд; справа №759/10250/22, провадження №11-кп/824/458/2023, Київський апеляційний суд, інші рішення цього суду).

Також не виявлено випадків, коли суд апеляційної інстанції скасував би вирок чи ухвалу суду і призначив новий розгляд у суді першої інстанції (за статтею 415 КПК).

Із рішень апеляційних судів у досліджуваних категоріях кримінального провадження вбачається, що, як правило, прокурор, керуючись статтею 421 КПК, просить апеляційний суд змінити призначене судом першої інстанції покарання, погіршивши у певній мірі становище засудженого: зазвичай, це збільшення годин громадських робіт, хоча має місце і перекваліфікація покарання з громадських робіт на обмеження волі, з обмеження волі з іспитовим терміном – на штраф.

Завдяки конституційній засаді щодо права оскарження і уточнення «у визначених законом випадках» (відносно касаційного оскарження) надається право особі звернутися до відповідного суду з апеляційною скаргою завжди, а не тоді, коли це дозволено законом. Цей принцип відповідає відомому правилу: «Дозволено все, що не забороняється законом» (Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 (справа про охоронюваний законом

інтерес)). За Конституцією України касаційне оскарження відбувається лише у визначених законом випадках.

Разом із тим, в частині п'ятій статті 382 КПК вказується на апеляційне оскарження, а у статті 424 КПК «Судові рішення, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку» виключень щодо справ, розглянутих у спрощеному порядку, проваджень щодо кримінальних проступків, не визначено: «У касаційному порядку можуть бути оскаржені вироки та ухвали про застосування або відмову у застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку». Особливості стосуються лише вироків суду першої інстанції на підставі угод після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судових рішень суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такі вироки. Стаття 425 КПК теж не встановлює ніяких обмежень. У ній взагалі вжито досить широкі за змістом терміносистеми: «у частині, що стосується інтересів засудженого, потерпілого, інтересів юридичної особи».

Отже, хоча з огляду на малозначність покарань за кримінальні проступки, подача касаційних скарг у таких справах навряд чи може бути доцільною, проте законом вона не забороняється. Переглянуті в апеляційному порядку вироки і ухвали про застосування до засудженого заходів примусового медичного або виховного впливу можуть бути оскаржені безпосередньо до Верховного Суду. Верховний суд в межах скарги перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального і процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу [172]. Усі розглянуті рішення апеляційних судів щодо кримінальних проступків, щодо яких використовувалася спрощена судова процедура (із Єдиного державного реєстру судових рішень), містять вказівку на те, що вони можуть бути оскаржені в касаційному порядку.

Зважаючи, що підставами для касаційного перегляду у провадженнях щодо кримінальних проступків є: значне порушення процесуальних норм;

невірне застосування судами першої та апеляційної інстанцій положень матеріального права, закріплених в Кримінальному кодексі; невідповідність покарання тяжкості кримінального проступку і особистості засудженого, подання касаційної скарги можливе і у справах, розглянутих за спрощеною процедурою судом першої інстанції.

І така практика має місце. За даними Єдиного державного реєстру судових рішень у період з 2021 року Касаційним кримінальним судом розглянуто понад 130 касаційних скарг у провадженнях щодо кримінальних проступків. З них ухвалено 80 постанов, більшість з яких або залишають судові рішення без змін і касаційну скаргу без задоволення, або скасовують ухвалу апеляційного суду і призначають новий розгляд в суді апеляційної інстанції та 10% – скасовують вироки і звільняють від кримінальної відповідальності.

Наприклад, у постанові Верховного Суду від 06.10.2021 у справі № 185/7793/20 (провадження №51-1860км21) висловлено позицію ККС і зазначено: «підставою для розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні є встановлення прокурором під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечують проти такого розгляду. В такому випадку прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні. Оскільки спрощене кримінальне провадження щодо кримінальних проступків є обмеженням фундаментального права людини на справедливий судовий розгляд (зокрема, права на захист, права брати участь у судовому розгляді, права на оскарження судового рішення), стороною обвинувачення мають бути належним чином виконані вимоги статті 302 КПК, тоді як суди по винні належним чином переконатися, що сторона обвинувачення виконала зазначені вимоги, а також належним чином перевірити скарги сторони захисту (у разі їх наявності) на порушення прокурором, слідчим

положень указаної статті. Як убачається з матеріалів провадження, питання відсутності захисника під час підписання ОСОБА_1 згоди порушувалося стороною захисту перед судом апеляційної інстанції, при цьому захисник на підтвердження цих доводів вказував на електронний лист, який надійшов на адресу апеляційного суду від адвоката ОСОБА_3, і в якому зазначалося, що адвокат не був присутній під час підписання заяви про беззаперечне визнання ОСОБА_1 своєї винуватості [51; 224].

Відмовляючи у задоволенні апеляційної скарги обвинуваченої, суд апеляційної інстанції не перевіряв по суті доводи апеляційної скарги обвинуваченої про те, що під час написання заяви про визнання вини був відсутній адвокат, а орган досудового слідства належним чином не роз'яснив ОСОБА_1 обмеження, які передбачені кримінальним процесуальним законом у разі розгляду кримінального провадження у спрощеному порядку. Натомість апеляційний суд обмежився коротким формальним посиланням на те, що в матеріалах провадження є підписана ОСОБА_1 заява обвинуваченої про згоду з розглядом обвинувального акту у спрощеному порядку, не з'ясувавши за яких обставин ця заява була складена. Більше того, в апеляційному суді прокурором було заявлено клопотання про виклик ОСОБА_3 в судове засідання суду апеляційної інстанції для надання показань з наведеного вище приводу, яке апеляційним судом було задоволено, про що свідчить технічний запис судового засідання. Проте зазначений адвокат фактично в суд апеляційної інстанції викликаний не був, про що свідчить відсутність в матеріалах провадження будь-яких даних про те, що вказаному адвокату направлялись відповідні повідомлення, і, як наслідок, пояснень щодо своєї присутності чи відсутності під час написання ОСОБА_1 заяви про беззаперечне визнання своєї винуватості та роз'яснення останній наслідків надання такої заяви, суду апеляційної інстанції не надав. Також апеляційним судом не було належним чином оцінено подану в електронному виді заяву, яка була направлена у формі електронного звернення від імені ОСОБА_3. Зокрема, апеляційний суд не звернув уваги на те, що вказана заява не містить відповідного електронного підпису адвоката, у

зв'язку з чим неможливо зробити беззаперечний висновок, що вона була направлена до суду саме ОСОБА_3 [51; 224].

Виходячи з наведеного, висновки апеляційного суду про безпідставність доводів апеляційної скарги ОСОБА_1 та законність вироку суду першої інстанції є передчасними, а тому ухвала апеляційного суду підлягає скасуванню з призначенням нового розгляду в суді апеляційної інстанції» [51; 224].

Або інший приклад: справа № 397/784/20, провадження 51-318км21, у касаційній скарзі щодо якого прокурор просить скасувати судові рішення та призначити новий розгляд у суді першої інстанції, зазначаючи, що суд у порушення вимог кримінального процесуального закону не зазначив у вирoku формулювання обвинувачення, визнаного доведеним, обмежившись лише викладенням обвинувачення, яке було пред'явлене органом досудового розслідування. Вказує, що суд апеляційної інстанції, у свою чергу, допустив невірне тлумачення положень частини другої статті 382 КПК України, не дав вмотивованої відповіді на доводи апеляційної скарги щодо порушення місцевим судом вимог процесуального закону, що є порушенням статті 419 КПК України. Мотиви Верховного Суду такі: «Висновки суду про винуватість ОСОБА_6, кваліфікація його дій, вид та розмір призначеного покарання у касаційному порядку не оскаржуються. Прокурор порушує питання про скасування судових рішень через порушення судами вимог кримінального процесуального закону, які він вважає істотними. З матеріалів кримінального провадження вбачається, що ОСОБА_6 обвинувачувався у вчиненні кримінального проступку, передбаченого частиною першою статті 125 КК України [51].

Розгляд таких справ у суді здійснюється в порядку статей 381-382 КПК України. За умови згоди всіх учасників судового провадження щодо обставин скоєного кримінального правопорушення, суд зазначає у вирoku ті обставини, які були встановлені органом досудового розслідування. Тому їх виклад у вирoku не може відрізнитися від того, як зазначено в обвинувальному акті. Як встановлено з вироку суду щодо ОСОБА_6, він містить виклад тих же фактичних обставин, які були встановлені органом досудового розслідування.

У мотивувальній частині вироку міститься формулювання обвинувачення, місце, час, спосіб вчинення кримінального правопорушення, його наслідки, форма вини, мотиви вчинення правопорушення, стаття та її частина, що передбачає відповідальність за дане правопорушення. Крім того, суд також послався у вироку на заяву ОСОБА_6 від 03 липня 2020 року щодо визнання ним своєї винуватості, де він висловлював згоду зі встановленими досудовим розслідуванням обставинами, був ознайомлений з обмеженнями його прав на апеляційне оскарження та надав свою згоду на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні без проведення судового розгляду в судовому засіданні. При цьому суд у вироку зазначив, що після вивчення обвинувального акту та доданих до нього матеріалів, він дійшов висновку про те, що вина ОСОБА_6 у вчиненні кримінального проступку, який поставлений йому у провину, знайшла своє підтвердження [51].

З таким висновком погодився і суд апеляційної інстанції, який у свою чергу стверджував, що оскаржуване прокурором судове рішення, яке було розглянуто в спрощеному порядку, є законним, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК України, та вмотивованим, оскільки в ньому наведені належні і достатні мотиви й підстави його ухвалення. Також суд зазначив, що прокурор не навів конкретних підстав, передбачених статтею 412 цього Кодексу, для скасування вироку. Це рішення апеляційного суду є вмотивованим, містить відповіді на усі доводи апеляційної скарги прокурора та відповідає вимогам статті 419 КПК України [51].

Суд касаційної інстанції погоджується із висновками апеляційного суду, вважає постановлені у даному кримінальному провадженні рішення законними та обґрунтованими і не вбачає істотних порушень вимог кримінального процесуального закону, які були би підставами для їх скасування. Ураховавши наведене, Суд дійшов висновку, що касаційна скарга прокурора не підлягає задоволенню. У зв'язку із цим та керуючись статтями 434, 436 КПК України, колегія суддів вважає за необхідне залишити судові рішення без зміни» [51].

На відміну від апеляційного оскарження у досліджуваній категорії кримінальних проваджень, скаржником щодо касаційного перегляду виступає, здебільшого захисник засудженого. А серед підстав для скасування або зміни судових рішень при розгляді справи в суді касаційної інстанції найчастіше вказується на істотне порушення вимог кримінального процесуального закону (зокрема, це: невідповідність рішень апеляційної інстанції вимогам КПК) та невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого (зокрема, неврахування пом'якшуючих обставин) [51].

Також слід звернути увагу, що внесеними у 2018 році змінами до частини п'ятої статті 382 КПК, якими повинно було спрощуватися досудове розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень [134] слова «з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні» замінені на «щодо вчинення кримінального проступку». Із пояснювальної записки до відповідного законопроекту не вбачалося обґрунтування таких уточнень. Напевно, таким чином намагалися підкреслити, що апеляційне оскарження можливе у всіх справах щодо кримінальних проступків, а не лише тих, які надійшли до суду з клопотанням про розгляд у спрощеному провадженні. Проте, таке нормопроєктування вказує на те, що особливості, зазначені у частині першій статті 394 КПК, потрібно ураховувати у будь-яких провадженнях щодо кримінальних проступків. А це є алогічним при судовому розгляді кримінального проступку за загальною правовою процедурою (з викликом учасників судового провадження, дослідженням доказів тощо). Тим більше, що в частині першій статті 394 КПК наголошується на ухваленні вироку суду першої інстанції саме за результатами спрощеного провадження.

У зв'язку з наведеним, частину п'яту статті 382 КПК доцільно викласти у редакції: «Вирок, постанова про застосування примусових заходів медичного характеру, примусових заходів виховного характеру за результатами розгляду провадження щодо кримінального проступку можуть бути оскаржені в порядку, передбаченому цим Кодексом. Вирок за результатами розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному судовому

провадженні може бути оскаржений з урахуванням особливостей, передбачених статтею 394 цього Кодексу».

Підсумовуючи огляд питань оскарження судових рішень щодо кримінальних проступків, слід констатувати законодавчу забезпеченість та правозастосовні можливості реалізації конституційного права особи на оскарження. КПК України потребує удосконалення положень щодо інституту оскарження саме у спрощених провадженнях стосовно кримінальних проступків, проте судова практика виробила, в цілому правильні підходи до його застосування. Порядок розгляду апеляційної/касаційної скарги у провадженнях щодо кримінальних проступків теж має специфічні риси в межах загальної процедури їх здійснення, зумовлені, насамперед, участю сторін, дослідженням доказів, тощо. Такий порядок, на нашу думку, може становити самостійний предмет дисертаційного дослідження, зважаючи на ряд питань, які виникають відносно законодавчих положень: «апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції» (частина перша статті 405 КПК) – тобто, теж за спрощеною процедурою?; «суд апеляційної інстанції має право ухвалити судові рішення за результатами письмового провадження, якщо всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності» (частинна перша статті 406 КПК) – чи потрібне таке клопотання у досліджуваних провадженнях?; які строки апеляційного перегляду? та ін. Основним питанням, що потребує вирішення, насамперед на теоретико-методологічному рівні, є, на нашу думку, питання «статусу судового провадження з перегляду судового рішення, ухваленого стосовно кримінального проступку за спрощеною правовою процедурою»: залишається таке провадження спрощеним чи «переходить» до загальних проваджень?

Висновки до Розділу 2

З'ясувавши процедуру судового провадження щодо кримінальних проступків, розглянувши, зокрема, підготовчі дії до судового розгляду

кримінального проступку, стадію судового розгляду та питання оскарження рішень суду щодо кримінальних проступків, слід констатувати наступне.

1. Підготовче судове провадження як перша судова стадія кримінального процесу завжди викликала науковий інтерес і її зміст та правова природа були дискусійними. З приводу притаманності цієї частини провадженням щодо кримінальних проступків існує три теоретико-практичні позиції: (1) відсутність підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків; (2) наявність (беззаперечно, без виключень) підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків з подальшим судовим розглядом; (3) наявність підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків, залежно від дискреції суду, і вирішення справи саме у цій стадії, без судового розгляду.

Недоцільність розгляду кримінального проступку у підготовчому судовому провадженні обґрунтовують неможливістю дотриматися процесуальних строків, і тим самим порушенням спрощеного кримінального провадження.

Підготовче судове провадження розцінюється дослідниками як: (а) полістадійне провадження; (б) варіативне провадження; (в) диференційована форма судового провадження. Проте, зміст категорії «диференціація процесуальної форми» та правова природа стадій кримінального процесу не дозволяють погодитися із віднесенням підготовчого судового провадження до диференційованих форм судового провадження.

2. Твердження про реалізацію функції правосуддя у підготовчому судовому провадженні при розгляді кримінальних проступків порушує конституційну засаду ухвалення вироку (ухвали) ім'ям України. З метою уникнення непорозумінь у цьому питанні, вбачається за доцільне внести уточнення до КПК України, за якими суд, за наявності підстав, у підготовчому судовому провадженні зобов'язаний приймати ухвалу про призначення справи до судового розгляду у провадженнях й щодо кримінальних проступків. Необхідність такого процесуального рішення жодним чином не створюватиме

перешкоди для спрощення процесуальної форми і затягування кримінального провадження.

3. З метою забезпечення юридичної коректності та правової визначеності КПК України потребує таких уточнень:

(1) вилучення із статті 302 можливості спрощення судового провадження щодо злочинів, тобто уточнення, що досудове розслідування здійснюється щодо кримінальних проступків;

(2) доповнення статті 291 «Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування» частиною п'ятою: «Прокурор має право надіслати до суду клопотання про розгляд обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків та нетяжких злочинів у спрощеному провадженні. У такому випадку застосовуються приписи статті 302 цього Кодексу»;

(3) доповнення частини першої статті 314 абзацом 2: «При зверненні прокурора до суду з клопотанням про розгляд обвинувального акта, клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру, клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності у спрощеному провадженні застосовуються правила глави 30 цього Кодексу»;

(4) виклад частини першої статті 381 у редакції: ««Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у провадженнях щодо кримінальних проступків та клопотання про розгляд справи за спрощеною процедурою суд у підготовчому судовому провадженні невідкладно вивчає матеріали справи і, за умови відповідності внесених прокурором клопотань встановленим вимогам, призначає судовий розгляд. Судовий розгляд повинен бути призначений не пізніше п'яти робочих днів з моменту надходження провадження до суду, а у

разі затримання особи – у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, невідкладно.

Суд вправі, не пізніше трьох робочих днів, призначити підготовче судове засідання за участі сторін кримінального провадження та інших учасників судового провадження з метою переконання, що надання згоди на проведення спрощеного судового розгляду є добровільною, а також, з'ясування інших обставин, які мають значення для ухвалення вироку. Підготовче судове засідання може бути проведене в режимі відеоконференції»;

(5) виклад частини першої статті 382 у редакції: «Судовий розгляд обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку здійснюється у визначений судом час впродовж п'яти робочих днів, а в разі затримання особи у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, невідкладно в судовому засіданні за обов'язкової участі секретаря судового засідання, яким оформлюється журнал судового засідання відповідно до вимог цього Кодексу. Суд, за результатами судового розгляд обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку, ухвалює вирок.

За результатами підготовчого судового засідання, призначеного відповідно до вимог частини першої статті 381 цього Кодексу [81], суд має право прийняти такі рішення:

1) закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 6-7 частини першої або пунктами 1, 12, 2 частини другої статті 284 цього Кодексу [81];

2) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам цього Кодексу [81];

3) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження [81];

4) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного

характеру не пізніше п'яти робочих днів після постановлення ухвали про його призначення [81];

5) доручити представнику органу пробації скласти досудову доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років, крім випадків, передбачених цим Кодексом [81].

Суд вправі вирішити інші питань, пов'язані з підготовкою до судового розгляду, визначені частиною другою статті 315 цього Кодексу».

4. Початком розгляду кримінального провадження в суді є момент отримання суддею відповідних матеріалів. Далі відбувається попереднє вивчення суддею відповідної кримінальної справи і залежно від наявних у провадженні матеріалів, виконується ряд дій та приймається процесуальне рішення. Найбільш влучною назвою першої стадії судового провадження, яка відображає і підготовку до судового розгляду, і перевірку процесуального оформлення досудового розслідування, і в цілому рух відповідного кримінального провадження є «попередній судовий розгляд» або «попереднє провадження в суді/попереднє судове провадження».

Судовий розгляд є обов'язковою стадією кримінального провадження у справах, що розглядаються судом по суті висунутого обвинувачення. Наявність судового розгляду жодним чином не може ставитися у залежність від судового засідання. Класичною формою розгляду кримінального провадження в суді є судові засідання. Виключення, що мають місце у судовому провадженні, повинні стосуватися не судового засідання, а участі у ньому відповідних суб'єктів (учасників судового провадження).

Видається доцільним: викласти: (1) частину другу статті 318 КПК у такій редакції: «2. Судовий розгляд обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку та долучених до нього документів, інших матеріалів, що мають значення для цього кримінального провадження здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, або без участі сторін кримінального провадження у випадках, передбачених цим Кодексом. У судовому засіданні можуть приймати участь інші учасники судового провадження, крім випадків, передбачених цим Кодексом»; (2)

частину третю статті 318 КПК: «3. Судове засідання за безпосередньої або дистанційної участі учасників судового провадження відбувається у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань. У разі необхідності окремі процесуальні дії можуть вчинятися поза межами приміщення суду. У судовому засіданні, що проводиться без участі сторін кримінального провадження, може використовуватися відеоконференцзв'язок у порядку, передбаченому цим Кодексом»; (3) уточнити в частині другій статті 381 КПК: «Суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо суд переконався, що обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта».

5. Однією із особливостей проваджень щодо кримінальних проступків, закріплених законодавцем, названо спрощений судовий розгляд обвинувального акта (без проведення судового засідання) і «звичайний» судовий розгляд обвинувального акта (з проведенням судового засідання). Залежність рішення суду про спрощену чи звичайну процедуру судового розгляду від клопотання прокурора про спрощене судове провадження порушує правило щодо судового розсуду та ухвалення судових рішень за внутрішнім переконанням.

Особливості спрощеного судового розгляду пов'язані із процесуальними строками, суб'єктним складом провадження, оформленням вироку та надсиланням його копії.

Ураховуючи умови спрощення судового розгляду щодо кримінальних проступків, більшість загальних правил, вказаних у § 1, § 2 глави 28 КПК, об'єктивно не застосовуються. Разом із тим, окремі процедури стосуються і такого судового розгляду, хоча можуть мати і особливості або потребувати законодавчих уточнень. Так, розумний строк при спрощеному судовому провадженні має чітко визначені часові межі – п'ять днів і невідкладно (у разі затримання особи). Не виключається правило щодо незмінності складу суду, а також безперервності судового розгляду. При необхідності та можливості виділення кримінального проступку і злочину, видається логічним розглянути

питання спрощеної процедури його судового розгляду, за умови згоди обвинуваченого і потерпілого на такий розгляд.

При виникненні, на думку суду, підстав для зміни правової кваліфікації, навіть, якщо це покращить становище обвинуваченого при судовому розгляді у спрощеному провадженні, суд доцільно зобов'язати призначати розгляд такого провадження за повною правовою процедурою.

Якщо в одному судовому провадженні доцільно одночасно розглядати обвинувачення щодо двох і більше кримінальних проступків, вчинених однією особою, необхідно з'ясувати думку обвинуваченого щодо можливості судового розгляду без його участі і думку усіх потерпілих. При позитивній відповіді та можливості дотримання розумних строків, судовий розгляд має проводитися у спрощеному порядку – без участі учасників судового провадження.

6. Правова процедура, передбачена § 3 глави 28 КПК, не може застосовуватися до спрощеного судового провадження у чинному законодавчому варіанті, окрім деяких елементів щодо процесу доказування. Проте, і доказова діяльність у спрощеному провадженні має особливості, зумовлені об'єктивною неможливістю провести/виконати деякі процесуальні дії, вказані в статтях 357–363 КПК.

Докази у провадженнях щодо кримінальних проступків збираються під час дізнання завдяки слідчим (розшуковим) діям і набувають статус доказів, щодо яких обвинувачений і потерпілий не висловлюють заперечень. У таких провадженнях принцип безпосередності дослідження показань, речей і документів (за статтею 23 КПК) має виключення, що потребує закріплення у кримінальному процесуальному законі. Серед судових дій у доказовій діяльності суду при спрощеному судовому розгляді слід назвати дослідження: документів, речових доказів, звуко- і відеозаписів. Такі дослідження носять документарний характер.

З метою вироблення єдиної правозастосовної практики та зближення спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків із загальними засадами кримінального процесу, видається доцільним уточнити приписи статті 382 КПК: «У призначений для судового розгляду

обвинувального акта щодо кримінального проступку час головуючий відкриває судові засідання і оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження. У судовому засіданні присутній секретар судового засідання, який веде журнал судового засідання. Суд у п'ятиденний строк з дня отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку, а в разі затримання особи у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, невідкладно вивчає його та додані до нього матеріали, досліджує наявні у матеріалах справи докази, які не оспорюються обвинуваченим і потерпілим та ухвалює вирок».

7. Відмінністю кримінальних проваджень щодо проступків, зважаючи на встановлені процесуальні строки і розумну доцільність, є можливість фактичного об'єднання двох етапів судового провадження: судового розгляду і ухвалення вироку, тобто одночасність вивчення обвинувального акта з доданими матеріалами та відповідей на питання, що потребують з'ясування при ухваленні судового рішення. Але, оскільки при ухваленні вироку і вирішенні питань, передбачених статтею 368 КПК, не повинно бути нікого, окрім суду, що розглядає справу, то юридично правильно роз'єднувати ці два етапи.

Однією із основних ознак вироку є обґрунтованість, яка означає, що об'єктивно з'ясовані обставини підтверджені доказами (зокрема, й щодо кримінального проступку), досліджені під час судового розгляду та оцінені судом (що теж має місце у спрощеному провадженні). У зв'язку з цим, частина друга статті 382 КПК потребує уточнення: «У вирокі суду за результатами спрощеного провадження зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорюються учасниками судового провадження та перевірені судом, поза розумним сумнівом, на підставі наданих документів та інших матеріалів».

8. Застосування інституту оскарження судових рішень у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків є розповсюдженим явищем. Суб'єктом апеляційного оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною судовою процедурою, зазвичай, виступає прокурор, а касаційного оскарження – захисник засудженого. Обов'язковою умовою подання скарг є неоспорюваність

обставин, встановлених судом (на підставі матеріалів досудового розслідування) і викладених у вирокі.

9. Зважаючи на некоректний виклад деяких законодавчих положень щодо оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною судовою процедурою, пропонується уточнити частину першу статті 394 КПК наступним чином: «1. Вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження, передбаченого статтями 381 та 382 цього Кодексу, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів без їх участі або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини».

З метою уникнення спірних ситуацій щодо факту отримання копії вироку, пропонується перебіг строку для апеляційного оскарження пов'язати не з моментом отримання копії судового рішення, а з моментом – надіслання такої копії, що засвідчується офіційно на пошті, в електронному документообігу та/або з моментом отримання копії судового рішення в суді (не пізніше 5-ти денного терміну після його ухвалення).

10. Загальні підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, деталізовані в статтях 410–414 КПК, мають специфічні риси у провадженнях, судовий розгляд яких здійснювався за спрощеною правовою процедурою.

Найрозповсюдженішою підставою для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції є неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність (стаття 413 КПК) і зокрема незастосування судом закону, який підлягає застосуванню (пункт 1 статті 413 КПК). Не застосовується підстава – неповний судовий розгляд. Істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження – у розглянутих судових рішеннях практично не ставали підставою для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції. Поодинокі вказується на невідповідність призначеного судом

покарання ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого. Не виявлено випадків, коли суд апеляційної інстанції скасував би вирок чи ухвалу суду і призначив новий розгляд у суді першої інстанції.

11. Жодних виключень, обмежень стосовно використання права на касаційне оскарження у справах про кримінальні проступки законодавець не встановлює. Усі розглянуті рішення апеляційних судів щодо кримінальних проступків, щодо яких використовувалася спрощена судова процедура, містять вказівку на те, що вони можуть бути оскаржені в касаційному порядку.

Серед підстав для скасування або зміни судових рішень при розгляді справи в суді касаційної інстанції найчастіше вказується на істотне порушення вимог кримінального процесуального закону (зокрема, це: невідповідність рішень апеляційної інстанції вимогам КПК) та невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення й особі засудженого (зокрема, неврахування пом'якшуючих обставин).

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УКРАЇНІ

3.1. Моніторинг проблемних питань здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків та напрями їх вирішення

Кожна сфера правового регулювання з динамічним рухом об'єктивно має ті чи інші проблеми, зумовлені розвитком суспільних відносин, оцінка яких дозволяє виробити шляхи їх усунення та практику єдиного правозастосування.

В силу неналежного законодавчого закріплення процедурних питань здійснення кримінального провадження щодо проступків ця сфера є однією із обговорюваних у наукових колах і праксіологічному вимірі. Міжгалузевий характер терміносистеми «судове провадження щодо кримінальних проступків» спонукає до досліджень матеріального права – в частині приналежності діяння до кримінальних проступків, зокрема критеріїв диференціації і процесуального права – в частині застосування належної правової процедури судового провадження відносно таких проступків, зокрема спрощення кримінального провадження.

Усі проблемні питання, здебільшого, об'єднуються: за умовами існування і залежністю від волі правозастосовувача – в об'єктивні і суб'єктивні; за змістовним наповненням – у нормативно-правові та організаційні [185, с. 157].

Під час розкриття окреслених питань попередніх двох розділів цієї дисертаційної роботи вказувалося й на ті чи інші проблемні аспекти досліджуваної сфери. Так, у розрізі трьох основних напрямів, дискусійними (такими, що потребують подальшого розвитку, обговорення) визначені питання:

(1) теоретико-методологічного характеру: розвиток диференціації процесуальної форми кримінального провадження, терміносистеми «спрощене судове провадження» та інших складових категоріально-понятійного апарату; колізійність оперування категорією «спрощення» в кримінальному

провадженні; взаємозв'язок заочного провадження і спрощеної процесуальної форми; втілення європейської концепції «явка обвинуваченого в суд – це його право» та механізму захисту обвинуваченого при розгляді справи за його відсутності; уточнення назви першої судової стадії кримінального провадження – «попередній судовий розгляд» або «попереднє провадження в суді/попереднє судове провадження»; взаємозв'язок судового розгляду і судового засідання;

(2) нормотворчого характеру: наявність стадії підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків та доцільність ухвалення рішення про призначення судового розгляду; відсутність дискреції суду стосовно форми обрання судового розгляду провадження щодо кримінального проступку (спрощеної чи загальної); неможливість застосування усіх правил (належної правової процедури) судового розгляду і процесу доказування; недоцільність об'єднання двох етапів судового провадження при розгляді кримінальних проступків: судового розгляду і ухвалення вироку; некоректність деяких законодавчих положень щодо оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною судовою процедурою; потреба зв'язку перебігу строку для апеляційного оскарження з моментом надіслання копії судового рішення;

(3) правозастосовчого характеру: відсутність єдиного підходу до викладу судових рішень у справах щодо кримінальних проступків; порушення матеріального і процесуального закону, що створює підґрунтя для оскарження; невикористання суддями законодавчих можливостей (наприклад, долучення до судового засідання учасників судового розгляду у режимі відеоконференцзв'язку) і загальних засад судового провадження до спрощеної форми; незабезпеченість гарантій прав учасників судового провадження у справах щодо кримінальних проступків.

Варто зазначити, що категоричного розмежування між деякими теоретико-методологічними і нормотворчими питаннями об'єктивно не існує, зважаючи на їх взаємозумовленість і різновекторне значення як для теорії, так і практики правозастосування.

Шляхами вирішення нормотворчих проблемних питань є авторські пропозиції щодо внесення змін до КПК України, зокрема до статей: 291, 302, 314, 318, 381, 382, 394; уточнення назви § 1 глави 30 «Процедура спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків».

Особливістю наукових (дослідницьких) поглядів на судове провадження щодо кримінальних проступків є поєднання підтримки спрощеного провадження в цілому, як диференціації процесуальної форми в кримінальному провадженні і критичне ставлення до такого спрощення у контексті дотримання прав учасників кримінального провадження та неможливості повноцінної доказової діяльності.

У зв'язку з цим, науковці розглядають спрощене кримінальне провадження у векторі порушення таких загальновизнаних міжгалузевих принципів як презумпція невинуватості, незалежність суду та ін. (наприклад, [23; 24], [97], [109], [165]), розмірковуючи над достатністю прав обвинуваченого, потерпілого у справах щодо кримінальних проступків; або у векторі належної правової процедури (можливостей законодавчо врегульованої процесуальної форми) застосування такого спрощення (наприклад, [35]). Тоді, за першим напрямом, зазвичай, вказується на недоцільність спрощеного судового провадження відносно кримінальних проступків, а за другим – надаються конкретні пропозиції щодо удосконалення існуючого порядку спрощення.

Критичне ставлення до спрощеного порядку кримінального провадження спирається на тезу, що «суд перетвориться у штампувальника обвинувачень, висунутих органами досудового слідства і прокуратури» [99].

Проте, за оцінкою впровадженості кримінальних проступків в Україні, проведеною в рамках проєкту Ради Європи «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України» [123] загальний вплив кримінальних проступків на систему кримінальної юстиції, здебільшого має позитивний характер: «Сама система стала більш гуманною, оскільки кількість затримань зменшилась, а кількість застосованих запобіжних заходів під час розслідування мінімальна. Середня тривалість досудового розслідування прискорила»

приблизно вдвічі, а судовий розгляд за відсутності судового засідання та участі сторін (цей варіант обрали більшість підозрюваних) звільнив для суддів час на слухання складніших справ, що пришвидшило також судовий розгляд злочинів».

Підтримуючи спрощення судового провадження щодо кримінальних проступків, доцільним є приділення уваги науковим думкам саме щодо розвитку цього прояву диференціації та його нормотворчому удосконаленню. Насамперед, це стосується наукових доробок, презентованих з 2019–2020 рр., яких небагато, зокрема у царині судового провадження. Якщо й піднімаються питання кримінального провадження щодо кримінальних проступків, вони, зазвичай, торкаються досудового розслідування.

Присвятивши значну кількість праць кримінальному проступку, Микола Хавронюк наполягає, що «в законодавстві України може бути передбачено принаймні три окремих процедури щодо проступків: 1) загальна – подібна до визначеної чинним КПК (статті 298–301); 2) спрощена, без проведення судового розгляду, – подібна до визначеної чинним КПК (статті 302, 381–382), але в якій зменшено межі можливого стягнення, порівняно із застосовуваними в загальному порядку; 3) провадження у справах про проступки приватного обвинувачення, без проведення досудового розслідування – за заявою потерпілого чи його законного представника безпосередньо до суду» [184].

На переконання професорки Ірини Гловюк, «основними практичними проблемами застосування норм КПК України щодо провадження у суді першої інстанції кримінальних проступків є: умови ініціювання розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні; дії суду при отриманні обвинувального акта у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку; призначення підготовчого судового засідання; обвинувальний акт щодо кримінального проступку поза межами судового засідання; дослідження доказів у судовому розгляді у разі призначення розгляду у судовому засіданні з викликом учасників кримінального провадження» [35, с. 61]. Шляхами вирішення цих проблем авторка вважає внесення змін і доповнень, які регламентуватимуть: «призначення підготовчого засідання; введення у статтю

381 КПК України умов спрощеного розгляду; унормування порядку дій суду після підготовчого засідання; здійснення дослідження результатів медичного освідчування у порядку дослідження документів; дослідження показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису – у порядку дослідження звуко- і відеозаписів; дослідження висновку спеціаліста – у порядку дослідження висновку експерта» [35, с. 62]. І пропонує авторську редакцію частин першої, другої статті 381 КПК [35, с. 70].

На думку І.В. Оборонної, відсутність у провадженнях щодо кримінальних проступків класичного «судового слідства» (дослідження доказів) спричиняє проблему, пов'язану з обґрунтуванням судового рішення: у вироку суду за результатами спрощеного провадження, який хоч і повинен відповідати загальним вимогам до вироку суду, замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорюються учасниками судового провадження. Авторка ставить логічне питання: чим повинні підтверджуватися ці обставини? І відповідає: «зважаючи на зміст статті 302 КПК України, очевидно, мова має йти про обвинувальний акт, додатки до нього, а також усі матеріали досудового розслідування, у тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості та згоду із встановленими досудовим розслідуванням обставинами. Таким чином, суд, здійснюючи розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні без проведення судового засідання, має змогу перевірити точність і повноту кримінально-правової кваліфікації дій обвинуваченого за допомогою матеріалів досудового розслідування («досудових» доказів). Для порівняння, наприклад, відповідно до статті 454 КПК Тайваню під час винесення вироку у спрощеному порядку суд може процитувати зміст безпосередньо з записів прокурора, якщо визнає, що факти правопорушення, докази та чинне законодавство збігаються з клопотанням прокурора або з письмовим обвинуваченням. Такий підхід упереджує можливі зловживання прокурора процедурою спрощеного провадження» [118, с. 81].

Серед шляхів удосконалення пропонується: (1) з урахуванням положень Рекомендації № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи передбачити обов'язкове проведення підготовчого судового засідання, під час якого, крім інших питань, суд повинен з'ясувати думку обвинуваченого щодо можливості розгляду справи у порядку спрощеного провадження, а також роз'яснити йому наслідки надання згоди на це; (2) перехід у перспективі до якісно нового підходу – здійснення проваджень щодо кримінальних проступків мировими суддями [118, с. 83]. Мирова юстиція щодо малозначних правопорушень, кримінальних проступків підтримується усіма прибічниками такої системи [119; 186].

У публікації А.Я. Шинкарчук зазначається: «в апеляційному порядку може бути оскаржена тільки міра покарання, призначена судом, з чим здебільшого і не погоджуються сторони кримінального провадження. Однак, відповідно до ч. 3 статті 395 КПК, якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, в порядку, передбаченому статтею 382 цього Кодексу, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення. Зважаючи на це, постає питання добросовісності учасників кримінального провадження щодо отримання копії вироку, ухваленого в порядку спрощеного провадження. Ризик можливості майбутнього засудження особи має наслідок ухилення цієї особи від отримання копії вироку суду. При цьому кримінальні процесуальні норми не містять правил примусового вручення судового рішення» [197, с. 55]. З огляду на викладене, авторкою стверджується, що, доки обвинувачений не отримає копію вироку, постановленого за правилами спрощеного провадження, при розгляді кримінального провадження щодо кримінального проступку, не починається відлік строку на апеляційне оскарження і, відповідно, такий вирок не набирає законної сили. Як наслідок, неможливе звернення такого вироку до виконання, а відтак досягнення тих завдань і цілей, що стоять перед кримінальним і кримінально-виконавчим законодавством [197, с. 55]. У зв'язку з цим, у випадках ухилення особи від отримання копії такого вироку суду запропоновано запозичення зарубіжного досвіду законодавчого врегулювання

подібних ситуацій, зокрема Республіки Молдова: учасник процесу, який був відсутній як при розгляді справи, так і при проголошенні вироку і не був сповіщений через різні причини про винесення вироку, має право подати апеляційну скаргу із пропуском строку, але не пізніше ніж в 15 денний строк після початку виконання покарання або стягнення матеріальної шкоди. Пропуск строку на подачу апеляційної скарги не зупиняє виконання вироку, тобто фактично він набуває законної сили. При цьому вже остаточно вирок набуває законної сили після спливу 15 днів після початку його виконання (стаття 404 Кримінального процесуального кодексу Республіки Молдова) [197, с. 56].

Таким чином, проведений моніторинг наукових праць і пропозицій дозволяє констатувати, що проблемні питання, які піднімаються вченими, стосуються, як науково-теоретичних аспектів, так і практичної діяльності. Зокрема, йдеться про: зміну процедурних концептів щодо проступків і доцільність їх розгляду мировими суддями; процесуальні уточнення окремих правових процедур судового провадження, зокрема підготовчого та апеляційного; посилення вимог до обвинувального акта і усунення зловживань з боку прокурора. При цьому, примітною є відсутність конкретних пропозицій щодо удосконалення законодавчих норм, що містяться фактично лише у двох статтях КПК (виключення становить дослідження Гловюк І., в якому наводяться пропозиції щодо змін у статті 381 КПК).

Важливою, безумовно, є практична (правозастосовна) складова досліджуваних питань. Насамперед, слід відмітити, що Верховний Суд визнає, що кримінальні проступки є менш суспільно небезпечними діяннями порівняно з нетяжкими злочинами (провадження № 51-3012км22, постанова від 06.06.2023).

Позиції Верховного Суду у контексті спрощеного судового провадження в 2021 році зводилися до: (1) змістовного розуміння підстав для розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні: беззаперечне визнання підозрюваним своєї вини; неоспорюваність встановлених досудовим розслідуванням обставин і згода з

розглядом обвинувального акта за відсутності обвинуваченого; незаперечення потерпілим, представником юридичної особи проти такого спрощеного розгляду (постанова від 17.06.2021); (2) обов'язкового належного виконання прокурором вимог статті 302 КПК (справа, постанова від 06.10.2021): «порушенням було визнано ситуацію, коли під час написання заяви про визнання вини був відсутній адвокат, а орган досудового слідства належним чином не роз'яснив підозрюваному обмеження, які передбачені кримінальним процесуальним законом у разі розгляду кримінального провадження у спрощеному порядку; при цьому суд не з'ясував, за яких обставин ця заява була складена» [118, с. 80].

У 2022 році із рішень Верховного Суду вбачається більше уваги судовому провадженню щодо кримінальних проступків, навіть порівняно із досудовим розслідуванням [122], зокрема вищою судовою інстанцією констатовано таке: (1) КПК України встановлює порядок спрощеного розгляду проваджень щодо кримінальних проступків, а положення частини першої статті 381 КПК України визначають, що після отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку суд у п'ятиденний строк, а у разі затримання особи – у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, невідкладно призначає судовий розгляд (а не підготовче судове засідання). Відповідно, незалежно від того, чи визнає обвинувачений свою вину у вчиненні інкримінованого йому кримінального проступку, суд, згідно з приписами закону щодо спрощеного розгляду проваджень, невідкладно має призначити саме його судовий розгляд, а не підготовче судове засідання (Ухвала Третьої судової палати ККС ВС від 09.03.2021 р. (справа № 607/12239/20; провадження № 51-758 ск 21)) [122]; (2) Ухвала місцевого суду про повернення обвинувального акта прокурору, згідно з яким особа обвинувачується у вчиненні кримінального проступку, для його внесення до суду з урахуванням вимог глави 25 КПК, оскарженню в апеляційному порядку не підлягає (постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 01.11.2021 р. (справа № 161/7092/20; провадження № 51-5946 кмо 20)) [122]; (3) Не повернення обвинувального акта прокурору для внесення до нього змін з урахуванням вимог глави 25 КПК

України жодним чином не обмежує та не порушує права обвинуваченого, а, навпаки, забезпечує більшими процесуальними гарантіями, зокрема, можливістю особисто надавати пояснення щодо обставин вчинення кримінального проступку та, користуючись своїм правом на захист, заявити клопотання про призначення захисника. Так, вищенаведене порушення не є істотним, саме собою не впливає на правильність встановлених судом обставин та не може бути підставою для скасування по суті правильного судового рішення (Постанова Першої судової палати ККС ВС від 11.11.2021 р. (справа № 521/3194/20; провадження № 51-3710 км 21)) [122]; (4) Закон не містить роз'яснень щодо можливості повернення обвинувального акта в кримінальному провадженні у випадку, коли особа обвинувачується у вчиненні кримінального проступку та злочину одночасно, а положення частини другої статті 217 КПК передбачають можливість розглянути в одному провадженні матеріалів щодо злочину та кримінального проступку, якщо їх окремий розгляд може вплинути на повноту судового розгляду. Оскільки місцевий суд у вказаному кримінальному провадженні не приймав рішення про виділення в окреме провадження матеріалів щодо кримінального проступку та злочину то, відповідно слід дійти висновку, що він не вбачав необхідності в цьому, оскільки таке виділення могло негативно вплинути на повноту судового розгляду. Такі дії суду першої інстанції не суперечать вимогам кримінального процесуального закону, а відтак не можуть розцінюватися як порушення (Постанова Першої судової палати ККС ВС від 11.11.2021 р. (справа № 461/2570/20; провадження № 51-2325 км 21)) [122]; (5) Відповідно до вимог пункту 1 частини третьої статті 302 КПК України до обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні повинна бути додана письмова заява підозрюваного, складена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з частиною другою цієї статті та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні. Зазначена норма передбачає обов'язкову участь захисника, як додаткову гарантію дотримання прав

підозрюваної/обвинуваченої особи, а також підтвердження добровільності такої згоди та усвідомленості її наслідків. Спрошене кримінальне провадження щодо кримінальних проступків є обмеженням фундаментального права людини на справедливий судовий розгляд, а тому суди повинні належним чином звертати увагу на забезпечення права на захист обвинуваченого. Підписання обвинуваченим заяви про беззаперечне визнання своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, стосовно якого можливе спрошене кримінальне провадження, за відсутності захисника та неналежне роз'яснення обвинуваченому органом досудового розслідування суті обмежень під час розгляду кримінального провадження у спрощеному порядку, є істотним порушенням вимог кримінального процесуального законодавства (Постанова Третьої судової палати ККС ВС від 06.10.2021 р. (справа № 185/7793/20; провадження № 51-1860 км 21)) [122]; (6) У вирoku суду за результатами спрощеного провадження замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорується учасниками судового провадження. Якщо обвинувачений беззаперечно визнав свою винуватість у вчиненні інкримінованого кримінального проступку, згоден із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, погодився на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні, ознайомлений із обмеженням права на апеляційне оскарження, а потерпілий також погодився із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, то, за приписами частини першої статті 337 КПК, судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, передбачених цією статтею. Враховуючи вимоги частини третьої статті 337 КПК України, суд першої інстанції може вийти за межі висунутого обвинувачення, в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження. А тому суд першої інстанції за власної ініціативи не має можливості перекваліфікувати дії обвинуваченого, якщо така перекваліфікація обумовлює погіршення його становища (Ухвала

Третньої судової палати ККС ВС від 11.02.2021 р. (справа № 766/12152/20; провадження № 51-140 ск 21)) [122]; (7) Якщо потерпілий у кримінальному провадженні щодо вчинення кримінального проступку подав заяву, в якій висловив згоду з обставинами, встановленими під час досудового розслідування, з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні без його виклику та без проведення судового розгляду, а також ознайомився з обмеженням права апеляційного оскарження, то відмова у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою потерпілого не є порушенням його права на доступ до суду (Постанова Другої судової палати ККС ВС від 21.01.2021 р. (справа № 568/833/20; провадження № 51-5397 км 20)) [122]; (8) Згідно з частиною першою статті 394 КПК вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому статтями 381 та 382 цього Кодексу, не може бути оскаржений обвинуваченим в апеляційному порядку з підстав недоведеності його участі у вчиненні кримінального проступку (Ухвала Другої судової палати ККС ВС від 04.03.2021 р. (справа № 208/6887/20; провадження № 51-1086 ск 21)) [122]; (9) Якщо судом встановлено факт умисного ухилення особою від суду після вчинення кримінального проступку, то, згідно з вимогами частини другої статті 49 КК строк давності для звільнення від кримінальної відповідальності з часу його вчинення становить 5 років. Якщо протиправне діяння на час апеляційного перегляду не належало до кримінального проступку, однак, за своєю санкцією підпадає під ознаки проступку, то, з урахуванням положень частин першої, четвертої статті 5 КК, підлягають застосуванню приписи статей 12 та 49 КК як такі, що пом'якшують становище особи. Відповідно, після звільнення від кримінальної відповідальності на зазначених підставах, інші протиправні дії особи з кваліфікуючою ознакою повторності підлягають перекваліфікації (Постанова Третньої судової палати ККС ВС від 30.08.2021 р. (справа № 638/15651/13; провадження № 51-1494 км 21)) [122]; (10) Необхідно відрізнити продовжувані кримінальні правопорушення від триваючих за характером вчинюваних дій. Триваюче кримінальне правопорушення – це «неперервне кримінальне правопорушення», де особа скоює одну дію (бездіяльність), а

продовжуване кримінальне правопорушення, навпаки, – «перерваний». При вчиненні продовжуваного кримінального правопорушення мають місце два (або більше) тотожних діянь, відокремлених одне від одного проміжком часу. Також між цими кримінальними правопорушеннями існують відмінності за суб'єктивними ознаками: у триваючому кримінальному правопорушенні умисел реалізується одночасно із вчиненням дії (бездіяльності), а у продовжуваному – вчинені діяння об'єднані єдиним протиправним наміром, який реалізується поетапно протягом певного часу. Завершення триваючого кримінального правопорушення – це день його припинення за волею або всупереч волі винного, у тому числі викриття особи у вчиненні злочину (Постанова з висновком щодо застосування положень статті 49 КК та порядку визначення строків давності для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Справа № 328/1109/19. Провадження № 51-5464кмо20. Об'єднана палата ККС ВС) [122].

Отже, питаннями, на яких акцентує увагу Верховний Суд, щодо судового провадження відносно кримінальних проступків є:

- підстави призначення судового розгляду щодо кримінальних проступків;
- дії суду щодо повернення/неповернення обвинувального акта прокурору;
- визнання обставин істотним порушенням вимог кримінального процесуального законодавства;
- межі обвинувачення та вихід суду за такі межі;
- право потерпілого на доступ до суду;
- підстави оскарження вироку суду першої інстанції;
- продовжувані та триваючі проступки і строки давності для звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Необхідно звернути увагу і на практику ЄСПЛ, адже гарантії статті 6 Конвенції поширюються також на осіб, які вчинили діяння, що відповідно до національного законодавства хоч і не є злочинами, але визнаються кримінальними у конвенційному значенні. За змістом Конвенції поняття

«кримінальне правопорушення» є ширшим за «злочин», яке вживається у «національній інтерпретації, тобто у такому сенсі, в якому їх визначає та розуміє держава» [1, с. 149].

Розуміння кримінальних правопорушень, що за чинним КК України поділяються на злочини і кримінальні проступки, беззаперечно узгоджуються із терміносистемою «кримінальні правопорушення», яку вживає Конвенція. Разом із тим, у практиці ЄСПЛ вбачаються адміністративні діяння за національним законом, віднесені до кримінальних проступків. Наприклад, справа «Лучанінова проти України»: під час робочого дня заявниця вкрала 35 трафаретів на суму 0,42 грн. (0,09 євро), за що була визнана винною у вчиненні дрібної крадіжки та на неї було накладено стягнення у вигляді штрафу в розмірі 51 грн. (10 євро). При перегляді справи Верховним Судом України, посилаючись на статті 293, 294 КУпАП, було частково змінено постанову залишаючи без змін визнання судом першої інстанції заявниці винною. Верховний Суд дійшов висновку, що: «...недостатньо враховано мізерність вартості вкраденого..., вік правопорушника, фактичну відсутність заподіяної шкоди, а також те, що Лучанінова О. М. вперше притягується до адміністративної відповідальності. У зв'язку з малозначністю правопорушення обмежитись усним зауваженням...». Уряд України зазначив, що провадження було адміністративним, а стаття 6 Конвенції не застосовна, оскільки провадження щодо заявниці не стосувалось визначення «кримінального обвинувачення» щодо неї. ЄСПЛ зауважує, що з огляду на загальний характер законодавчого положення, яке порушила заявниця, а також профілактичну та каральну мету стягнень, передбачених частиною першою статті 51 КУпАП, провадження є кримінальним для цілей застосування Конвенції [192, с. 311].

Справа «Kindlhofer v. Austria» представляє інтерес у контексті застосування статті 2 протоколу № 7 Конвенції. До заявника було застосовано штраф або арешт строком на чотири дні у випадку несплати штрафу. У цій справі вперше розглядалось питання про те, чи може вважатись кримінальне правопорушення малозначним (minor) у порівнянні цілей статті 2 протоколу № 7 Конвенції, якщо закон передбачає потенційне позбавлення волі як другорядне

покарання (тобто те, яке застосовується у випадку невиконання першого покарання), адже, якщо правопорушення є малозначним, апеляційне оскарження не є обов'язковим. Саме у цій справі ЄСПЛ сформував відповідні критерії, встановивши порушення Конвенції. Тобто, попри те, що позбавлення волі (арешт) є другорядним покаранням, порушення, за яке передбачені такого формату покарання, мають супроводжуватись усім набором відповідних гарантій як для осіб, які вчинили злочини.

Висновок про «кримінальну» природу певного правопорушення, на слушне переконання І. Черниченка, варто робити з урахуванням не тільки позиції національного законодавця щодо класифікації правопорушень, а в більшій мірі враховуючи два інші альтернативні критерії – характер діяння та характер і ступінь суворості покарання [192, с. 313].

У рішенні від 08.06.1976 у справі «Engel and others v. Netherlands» ЄСПЛ надав класифікацію критеріїв, за якими можливо віднести правопорушення до категорії «кримінального проступку»: 1) оцінка характеру порушення з погляду національного права; 2) суть (природа) правопорушення; 3) суворість покарання, яке не може бути застосоване до винної особи [44, с. 142]. У рішенні від 19.04.2004 у справі «Гурепка проти України» ЄСПЛ констатував порушення пункту 1 статті 6 ЄКПЛ обґрунтовуючи, що в провадженнях в адміністративній справі щодо заявника не забезпечувалися важливі процедурні гарантії, і що, ураховуючи обставини справи, ці процедурні недоліки були достатньо серйозними, аби ставити під сумнів справедливість провадження. За цих обставин ЄСПЛ не вважає за необхідне розглядати інші скарги заявника щодо несправедливості провадження (п. 25) [44, с. 143]. У рішенні ЄСПЛ від 14.11.2013 р. у справі «Шмушкович проти України» було підкреслено, що, відповідно до практики Суду, провадження щодо незначних правопорушень, які можуть призвести до покарання у вигляді позбавлення волі, розглядаються в контексті кримінальної складової статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, незалежно від того, чи було реально застосоване покарання у вигляді позбавлення волі до особи.

Отже, під юрисдикцію ЄСПЛ підпадають усі кримінальні (адміністративно-деліктні) провадження, в яких до особи висувається обвинувачення, тобто для Суду неважливим є приналежність діяння до злочину чи кримінального проступку. Тому, усі загальні висновки, що стосуються порушення ЄКПЛ, застосовуються і для проваджень щодо кримінальних проступків, з урахуванням належної правової процедури досудового розслідування та судового розгляду у таких провадженнях. Наприклад, початок перебігу розумного строку у кримінальному провадженні ЄСПЛ пов'язує із: обвинуваченням особи (в автономному, матеріальному розумінні цього терміну): справи: «Антоненков та інші проти України», «Кобцев проти України», «Меріт проти України» та ін.; затриманням особи: справи: «Білий проти України», «Меріт проти України», «Девеєр проти Бельгії» та ін.; початком досудового розслідування: справи: «Меріт проти України», «Екле проти Німеччини» та ін. Усі ці рішення можуть застосовуватися і при здійсненні проваджень щодо кримінальних проступків.

Обмеження прав осіб, гарантованих статтями 5, 6, 8, 13 ЄКПЛ, статтею 1 Протоколу 1 до ЄКПЛ, у провадженнях щодо кримінальних проступків можуть відбуватися під час: застосування процесуальних заходів примусу, пов'язаних з ізоляцією особи (зокрема, при затриманні, ураховуючи приписи статті 299 КПК); проведення слідчих (розшукових) дій; застосуванні процесуальних заходів, під час яких передбачена можливість втручання в майнові права особи; розгляду скарг на рішення, дії, бездіяльність осіб, що проводять розслідування, або слідчого судді; забезпечення реалізації прав підозрюваного, обвинуваченого (на захист; на переклад; на заслуховування будь-якого свідка чи дослідження будь-яких матеріалів); розгляду заяв про відвід при виникненні сумнівів щодо неупередженості.

Застосування практики ЄСПЛ під час досудового розслідування кримінальних проступків описано у монографічній праці В.Г. Дрозда [44], в якій акцентується увага на відсутності єдиного визначення поняття «проступок», що не дає змоги, на переконання автора, уніфікувати рішення ЄСПЛ саме для кримінальних проступків, разом із тим це поняття

використовують індивідуально до кожного конкретного випадка [44, с. 141]. Разом із тим, Рішення Європейського Суду з прав людини, – на переконання автора, мають подвійний нормативний характер. У випадках, коли Європейський Суд з прав людини при вирішенні справи доходить висновку, що певні положення кримінально-процесуального законодавства України суперечать нормам Конвенції про захист прав та основних свобод людини – суди до внесення відповідних змін до кримінально-процесуального законодавства України в аналогічних ситуаціях повинні керуватися даним рішенням Європейського Суду з прав людини. Такі рішення є джерелом кримінально-процесуального права України. Стосовно ж інших рішень Європейського Суду з прав людини, то викладена в них позиція щодо інтерпретації тих або інших положень наведеної Конвенції по конкретній справі за своєю правовою природою є судовими прецедентами і повинні бути враховані судом при мотивуванні того або іншого процесуального рішення [44, с. 82–83].

Таким чином, окрім загальних підходів ЄСПЛ стосовно тих чи інших порушень прав людини при розслідуванні/судовому розгляді кримінальних правопорушень, Суд наголошує на поширенні положень ЄКПЛ саме на кримінальні проступки – усі провадження, в яких висувуються обвинувачення.

Останніми двома роками законотворча діяльність у напрямку удосконалення досудового розслідування і судового провадження щодо кримінальних проступків не вирізняється активністю. Останній вже згадуваний у попередньому розділі законопроект реєстр. № 6481 2021 року був включений до порядку денного у вересні 2023 року, але отримав суттєві зауваження, зокрема Головне науково-експертне управління відносно змін до статті 381 КПК наголошує: «зі змісту законопроекту неясно, яким чином буде визначатися в кожному конкретному випадку наявність чи відсутність необхідності розгляду питань, які вирішуються в підготовчому судовому засіданні. А за відсутності чіткості в регулюванні даного питання це може стати передумовою для затягування процесу судового провадження у першій інстанції; потребує додаткового обґрунтування необхідність змін про надання

можливості призначення судом підготовчого судового засідання після отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку; у випадку доповнення статті 381 КПК приписом про можливість проведення підготовчого судового засідання у провадженні щодо вчинення кримінального проступку доцільно спочатку послідовно викласти всі норми, які регулюють підстави та порядок проведення такого засідання, а потім викладати приписи стосовно судового розгляду кримінального провадження щодо вчинення кримінального проступку» [26].

Важливим вважався урядовий законопроект № 2411 від 11.11.2019 р. [137], яким пропонувалось привести положення КПК України у відповідність до Висновку Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи DGI(2018)07 від 12 жовтня 2018 року, коментарі якого стосуються відповідності запропонованих змін щодо досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проступків європейським стандартам, зокрема Європейській конвенції з прав людини, та практиці Європейського суду з прав людини. Зокрема, у найважливіших висновках дослідження зазначено, що попри те, що кожна правова система має вживати заходів для боротьби з перевантаженням системи кримінального правосуддя шляхом запровадження певних спрощень щодо процесу ведення провадження, необхідність ефективного реагування на масову злочинність щодо незначних правопорушень не повинна допускати нехтування основними процесуальними гарантіями. Так, з поміж іншого, пропонувалось виключити положення щодо розгляду справи у суді без участі обвинуваченого, який визнав себе винним у вчиненні кримінального проступку, що відповідає положенням Європейської конвенції з прав людини (з пояснювальної записки до законопроекту). Проте, пропоновані положення не були сприйняті, проект відкликано у 2020 році і до цього питання законотворці не повертаються.

Підсумовуючи оцінку проблемних питань здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків та напрямів їх вирішення, слід констатувати відсутність динамічного розвитку саме цієї частини кримінального провадження як у теоретико-методологічному

(дослідницькому), так і законотворчому векторах. При цьому, терміносистеми «кримінальний проступок» і «диференціація кримінального провадження» перебувають у центрі дослідницького інтересу, зокрема у контексті визначення системи кримінальних проступків і спрощення правової процедури в цілому. Окрема увага приділена дізнанню як формі досудового розслідування. Судове ж провадження щодо кримінальних проступків потребує формування комплексного бачення його удосконалення: від теорії до практики.

3.2. Гарантії прав учасників судового провадження у справах щодо кримінальних проступків

Дослідники, які заперечують доцільність спрощеного провадження щодо кримінальних проступків, обґрунтовують свою позицію, як вже зазначалося у попередніх розділах цієї роботи, тим, що регламентований кримінальним процесуальним законом порядок такого провадження обмежує права і свободи його учасників. Здебільшого, усі вказують на порушення нормою частини третьої статті 349 КПК презумпції невинуватості та доведення вини особи, безпосередності дослідження доказів, змагальності сторін, забезпечення апеляційного оскарження [66, с. 106; 97; 178, с. 66 та ін.]. В.М. Тертишник і О.І. Тертишник, наприклад, наголошують, що «частина 3 статті 349 КПК суперечить принципу презумпції невинуватості, статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, частині 5 статті 365 КПК, частині 4 статті 95 КПК і частині 3 статті 370 КПК» [165, с. 232]. Існують думки й щодо порушення принципу незалежності суду, оскільки він нібито виконує роль лише арбітра у провадженнях щодо кримінальних проступків, що розглядаються за спрощеною формою [23, с. 131–132]. Окрім цього, називають окремі порушення права особи на захист, рівності перед законом і судом [17, с. 5].

Примітним є відсутність оспорювання дотримання/обмеження прав учасників кримінального провадження практичними працівниками, а також

відсутність звернень до Конституційного Суду України з приводу неконституційності «дискусійних, обмежувальних положень».

Насамперед, варто відмітити, що з одного боку, частина перша статті 6 ЄКПЛ передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. Це засвідчує вагому значимість присутності обвинуваченого при судовому розгляді його справи. Водночас, відповідно до пункту 3 «б» розділу 3 Рекомендації № R(87) 18 «Щодо спрощення кримінального правосуддя» Комітет Міністрів Ради Європи пропонує державам-членам розглядати питання про надання судам першої інстанції можливості хоча б до злочинів невеликої тяжкості та з урахуванням міри покарання розглядати справи і постановляти у них рішення за відсутності обвинуваченого з дотриманням певних умов. Логічно, такий підхід може застосовуватися й до кримінальних проступків. При цьому, обов'язково повинна залишатися можливість застосування загальної правової процедури судового провадження щодо таких справ.

У справі «DI MARTINO AND MOLINARI v. Italy» (№ 15931/15, 16459/15) ЄСПЛ зазначив: «Спрощене провадження надає обвинуваченим деякі беззаперечні переваги: значне зменшення розміру покарання в разі засудження та той факт, що сторона обвинувачення не може оскаржити вироки, які не змінюють правової кваліфікації правопорушення. З іншого боку, *це послаблює процесуальні гарантії*, передбачені національним законодавством: публічність судового розгляду справи, можливість вимагати надати докази, не включені до матеріалів обвинувачення, та викликати свідків» (рішення від 25.03.2021 р.).

Наявність диференціації кримінальної процесуальної форми у бік спрощення безумовно є доцільною і жодним чином не повинна обмежувати (порушувати) права учасників кримінального провадження. На перший погляд, обмежені умови, правила і скорочені строки не можуть не викликати недотримання прав тих чи інших осіб. Чи відповідає це дійсності у провадженнях щодо кримінальних проступків, зокрема й судовому провадженні, необхідно встановити, адже диференціація не може бути обмеженням гарантування прав особи і непорушності засад кримінального

провадження. Стандарти гарантування прав учасників судового провадження мають бути однаковими для усього кримінального провадження, а відступи від такого гарантування повинні бути правомірними. Моніторинг законодавчого забезпечення прав осіб у судовому провадженні щодо кримінальних проступків дозволить визначити проблемні питання і запропонувати шляхи їх вирішення, зокрема й нормотворчим шляхом.

Визначення забезпечення прав особи під час досудового розслідування кримінальних проступків, наведене у дисертаційній роботі В.І. Божика [17, с. 3], можна адаптувати й до судового провадження щодо кримінальних проступків, визначивши як правовий механізм законодавчого забезпечення (забезпечення державою) дієвих гарантій реалізації прав учасників судового провадження та їх правомірного обмеження у справах щодо кримінальних проступків, які зокрема розглядаються за спрощеною процедурою.

Сприйняття правових гарантій та механізмів їх реалізації у практичному правозастосуванні базується на положенні, що правове явище може вважатися гарантією лише за наявності низки характеристик: політичної значущості (гарантії діяльності суб'єкта виступають не лише як юридичне, а й як політичне явище; вони слугують індикатором рівня законності та дотримання прав людини, а також показником рівня демократії в державі); універсального характеру (питання про існування гарантій розглядається без прив'язки до конкретних обставин чи фактів порушення у певній справі); закріпленості у праві (гарантія повинна бути відображена у одній або кількох нормах національного законодавства); орієнтованості на забезпечення реалізації певного інтересу або його захисту; наявності чітко визначеного предмета та зрозумілої спрямованості впливу (гарантії не повинні дублювати або замінювати одна одну, маючи власний предмет дії).

Категорія «гарантії» (правові гарантії) є загальнотеоретичною і розцінюється як засоби охорони прав тих чи інших суб'єктів, способи їх реалізації, а також як засоби забезпечення законності і охорони правопорядку, інтересів особистості, суспільства і держави [201, с. 555].

Під гарантіями розуміються правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи громадян, усуваються порушення прав і свобод, поновлюються порушені права. За допомогою таких гарантій громадянам забезпечується реалізація їхніх прав і свобод. Усе те, що тією чи іншою мірою сприяє досягненню певних результатів або забезпечує певний стан, може бути розцінене як гарантія відповідної діяльності або стану, тому що сприяє діяльності, захищає стан, тобто гарантує їх. У навчальній літературі прийнятним визнають твердження проф. В.М. Горшеньова, що гарантії юридичного процесу складають: достатній ступінь урегульованості процедурно-процесуальної діяльності, встановлення юридичної відповідальності за неналежне виконання діяльності, здійснення контрольних функцій спеціально уповноваженими на те органами держави, чітко встановлений правовий статус, повноваження і компетенція, матеріально-технічна забезпеченість всіх правових форм діяльності [164, с. 161].

Проведений аналіз наукових праць дозволяє констатувати кардинально різне змістовне наповнення терміну «гарантії» і його розуміння у контексті тієї чи іншої сфери, зокрема, як: системи юридичних засобів та інститутів; середовища і спеціальних механізмів; механізму запровадження вимог держави; системи правових засобів та спеціальних способів; об'єктивних і суб'єктивних умов; цілісної сукупності уповноважених суб'єктів та їх діяльності; засобів безпосереднього забезпечення і правильного застосування норм права та водночас, сукупності самих нормативно-правових актів.

Більшість вчених у поняття гарантій вкладають спеціальні юридичні засоби, якими забезпечується дотримання норм права в державі. З теоретико-методологічної точки зору гарантії розглядаються як певні умови, способи, засоби, фактори, механізми, покликані щось забезпечити, сприяти реалізувати, досягти, тобто виконати допоміжну роль [3; 14; 20; 105; 157].

Словникове визначення «правових гарантій», яке зустрічається у сучасних юридичних енциклопедіях та словниках зводиться до того, що під цим терміном розуміють встановлені законом засоби забезпечення використання, дотримання, виконання й застосування норм права або

сукупність встановлених законодавством способів і засобів, що спрямовані на попередження, усунення і припинення правопорушень, на охорону і забезпечення прав і свобод особи, інших суб'єктів права. Тлумачний словник визначає гарантію (від французького *garantie*) як поруку, забезпечення, заставу, умову, що забезпечує що-небудь. Гарантувати, відповідно, значить певним чином забезпечувати, захищати, охороняти. Через те, що поняття «гарантія» ототожнюється зі словом «забезпечення», стверджується, що воно являє собою надання чи створення матеріальних засобів; охорону кого, чого-небудь від небезпеки; гарантування чогось [157, с. 848].

Гарантії виникають як реакція держави на загрози об'єктивного і суб'єктивного характеру, які існують у зв'язку із реалізацію суб'єктами своїх прав, відстоювання законних інтересів. Ознаками гарантій в будь-якому праві називають: об'єктивізація в нормах права, передбачені законом правові засоби реального забезпечення охоронюваного інтересу, обумовленість державно-правовим режимом, взаємозв'язок правових норм і заснованих на них процесуальних дій суб'єктів тієї чи іншої функції. Нерозривний зв'язок статусу суб'єкта і його юридичних гарантій не викликає сумнівів. Правовий статус без правових гарантій, які забезпечують реалізацію прав, свобод, обов'язків суб'єкта суспільних відносин, охороняють його від порушень, забезпечують можливість здійснення покладених на нього функцій, неможливо розглядати як реальний, оскільки він буде носити, скоріше формальний характер [14; 20; 105].

На нашу думку, «правові гарантії» і «гарантії прав» є взаємопов'язаними, але не взаємопоглинаючими поняттями. Коли мова йде про гарантії прав учасників судового провадження, потрібно розуміти, що на законодавчому рівні передбачено права відповідних суб'єктів і механізми їх забезпечення та реалізації. Роль таких механізмів виконують, на наше переконання, принципи кримінального провадження і належна правова процедура, що забезпечує процесуальний порядок здійснення судового провадження і досягнення завдань кримінального провадження. Гарантії прав видаються складовим компонентом системного утворення «правові (юридичні) гарантії», яке є ширшою категорією.

Чинний КПК України оперує терміном «гарантії» (частина друга статті 10), словосполученням «гарантовані права і свободи людини» (частина перша статті 87, стаття 90). Також гарантується: таємниця спілкування (стаття 14), невтручання у приватне життя (стаття 15), право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону (стаття 21), право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого (частина перша стаття 24), право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня (частина друга статті 24). Досить часто «гарантування» згадується у приписах кримінального процесуального закону, присвячених міжнародному співробітництву.

Отже, у кримінальному (судовому) провадженні гарантуються права і свободи, визначені Конституцією України, які додатково розкриті через принципи кримінального провадження.

Правам і свободам суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин і у системному контексті, і відносно окремих різновидів (за суб'єктами чи окремими принципами) приділено значну увагу в теорії та науці кримінального процесуального права. Завданням цього дослідження є моніторинг гарантування прав учасників судового провадження, що здійснюється у зв'язку із розглядом кримінального проступку за спрощеною формою.

Двом протилежним сторонам кримінального провадження (обвинувачення і захисту) законодавцем гарантуються рівні можливості у виконанні їх процесуальних функцій, базисом яких є загальні засади (принципи) кримінального процесу.

Перш за все, необхідно вказати на принцип правової визначеності, який прямо не згадується ні в Основному Законі, ні в КПК, але який визнається загальним принципом і складовою частиною верховенства права, знаходить своє відображення у джерелах права ЄС і застосовується у практиці Європейського суду. Цей принцип гарантує забезпечення легкості з'ясування змісту права і можливість скористатися цим правом у разі необхідності. Практика ЄСПЛ дозволяє виділити три групи вимог, які включає принцип

правової визначеності, а саме: вимоги до визначеності законодавства, вимоги до визначеності повноважень та вимоги до визначеності судових рішень [16].

Дослідження правової процедури судового провадження щодо кримінальних проступків (розділ 2 цієї роботи) показало не достатнє дотримання саме принципу правової визначеності у законодавчій регламентації цієї процедури, насамперед при підготовчих діях до судового розгляду, судовому розгляді та оскарженні рішень суду, а також на практиці – при підготовці судових рішень.

Зокрема, це стосується: початку підготовчого судового провадження щодо кримінальних проступків і рішень, якими закінчується дізнання; початку розгляду провадження про кримінальний проступок в суді; розгляду обвинувальних актів щодо неповнолітнього, щодо неосудної особи у спрощеному судовому порядку (урегулювання належної правової процедури); ухвалення вироку на підставі угоди (неузгодженості між положеннями статей 382 і 474 КПК); повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору; змістовного наповнення лексеми «судове засідання» та її використання щодо спрощеного провадження; затримання особи на 72 години; співвідношення засади незмінності складу суду і розгляду кримінальних проступків у спрощеному порядку; судового провадження при зміні правової кваліфікації проступку і розгляду додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням; джерел доказів; процедури спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків; проголошення вироку та вручення його копії учасникам провадження; терміносистеми «недослідження доказів у судовому засіданні» (як підстави апеляційного оскарження); порядку розгляду апеляційної/касаційної скарги у провадженнях щодо кримінальних проступків.

В цілому, правовій визначеності і однаковому правозастосуванню сприятиме деталізована правова регламентація дій суду під час надходження до нього матеріалів справи, відмінних від загальної процедури, передбаченої для кримінальних проступків. Ряд авторських пропозицій щодо законодавчого

удосконалення з метою забезпечення правової визначеності наведено у попередньому розділі цієї дисертаційної роботи.

Найбільш обговорюваним у дослідницьких проектах є дотримання принципу презумпції невинуватості та доведення вини особи у спрощених провадженнях. Несприйняття закріпленої процедури кримінального провадження щодо проступків спирається на суперечність частини 3 статті 349 КПК принципу презумпції невинуватості, статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, частині 5 статті 365 КПК, частині 4 статті 95 КПК і частині 3 статті 370 КПК. Схожі думки, до речі, висловлюються й до кримінальних проваджень на підставі угод [187, с. 42].

Принцип презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини за приписами частин першої і другої статті 17 КПК закріплює, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. При цьому, ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Разом із тим, суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються (частина третя статті 349 КПК). У таких випадках суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку.

Погоджуючись з тим, що презумпція невинуватості є складною та комплексною засадою кримінального провадження [18, с. 172], та не заглиблюючись у змістовне наповнення цієї багато досліджуваної категорії, вважаємо за доцільне, у контексті розглядуваних питань, вказати на таке.

Дійсно, незалежно від того, що спонукало обвинуваченого та чи розумів він наслідки своїх дій, беззаперечно визнаючи свою винуватість, факт

здійснення обвинуваченням певних дій є формальною підставою для спрощеного провадження. Такі законодавчі норми (частини першої, другої статті 302 КПК) можуть слугувати підґрунтям для зловживань з боку дізнавача, прокурора і створювати умови для порушення прав підозрюваного, обвинуваченого, оскільки не виключається здійснення тиску на особу. Це є суб'єктивним критерієм і сферою «внутрішнього переконання, відповідальності» сторони обвинувачення. За існуючою законодавчою конструкцією повноваження суду щодо з'ясування добровільності дій учасників кримінального провадження перекладаються на прокурора (слідчого, дізнавача), який зобов'язаний впевнитися у добровільності згоди підозрюваного, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні (частина друга статті 302 КПК).

Якщо ж проаналізувати поняття презумпції невинуватості, у ньому вживається мовний зворот «доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом», що свідчить про те, що будь-який порядок доведення вини, визначений законом, є належним. Доведення вини впливає із функцій і завдань сторони обвинувачення. Тобто на момент підготовки обвинувального акта прокурор повинен мати впевненість у винуватості підозрюваного у вчиненні кримінального проступку. Однією із форм такого доведення є визнання вини. Усі ці дії підпадають під процесуальний порядок (процесуальну форму, при дотриманні відповідної правової процедури), передбачений КПК. Пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, поряд із загальними джерелами доказів, визначеними у статті 84 КПК, визнаються процесуальними джерелами доказів у провадженнях щодо кримінальних проступків згідно частини першої статті 298-1 КПК.

Таким чином, презумпція невинуватості і права обвинуваченого, доведення винуватості перебувають в узгодженій законодавчій проекції, у

фокусі балансу між процесуальною економією та забезпеченням прав і свобод учасників спрощеного провадження.

Проте, має місце колізія між обов'язком суду з'ясувати, чи правильно розуміють особи зміст неоспорюваних обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції й ін. (частина третя статті 349 КПК) та процедурою спрощеного судового провадження – без участі сторін у судовому засіданні. Деякими дослідниками така ситуація розцінюється як порушення принципу безпосередності дослідження показань, речей і документів. Проте, можливість відступу від цієї засади кримінального провадження закріплена в частині другій статті 23 КПК, де знову ж таки вживається мовна конструкція «випадки, передбачені цим Кодексом», тобто право суду не викликати сторони провадження щодо кримінального проступку у судове засідання перебуває в межах належної правової процедури. З'ясування судом у обвинуваченого і потерпілого добровільності їхньої згоди на спрощене судове провадження може, на нашу думку, розглядатися як елемент оцінки доказів, а отже і змісту безпосереднього дослідження останніх. Тому, з одного боку, така діяльність суду відбувається в межах правового поля. Але, з іншого боку, задля усунення згадуваної колізії і побудови логічного алгоритму правової процедури спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків, вважаємо за доцільне, як вже наголошувалось, регламентувати діяльність суду у підготовчому судовому провадженні відносно кримінальних проступків, під час якої суд зокрема мав би можливість з'ясувати добровільність дій обвинуваченого і потерпілого.

Як відзначалося у попередньому розділі дисертації, саме у спрощених кримінальних провадженнях доцільно розвивати можливість долучення до судового засідання учасників судового розгляду у режимі відеоконференцзв'язку, за рішенням судді або за бажанням (попередньо висловленим) сторони провадження. Такий підхід лише сприятиме оптимізації судового провадження у справах щодо кримінальних проступків і максимально гарантуватиме дотримання принципу безпосередності дослідження доказів в

кримінальному процесі, а також усуватиме підміну процесуальних функцій обвинувачення і здійснення правосуддя.

Окрім того, необхідно відмітити, що в статті 23 КПК виокремлюється лише один вербальний доказ – показання, проте як процесуальним джерелом доказів у кримінальних справах щодо проступків є ще один різновид – пояснення. Саме під другу частину статті 23 КПК підпадають випадки законного обмеження безпосередності дослідження доказів у справах щодо кримінальних проступків. Тому доцільним є доповнення цієї норми ще одним вербальним процесуальним джерелом: «2. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, поясненнях (у провадженнях щодо кримінальних проступків), які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Суд може прийняти як доказ показання (пояснення) осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених цим Кодексом».

Із розмежуванням процесуальних функцій пов'язаний і принцип змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, регламентований статтею 22 КПК. На його порушення при спрощеному провадженні теж вказують прибічники вилучення частини третьої статті 349 із КПК України [66; 97; 114; 178]. При цьому, належне обґрунтування такої позиції у їх наукових доробках відсутнє і представлене констатацією цього факту. Така позиція, напевно, ґрунтується на законодавчих положеннях про те, що сторони подають докази до суду і доводять їх переконливість саме перед судом.

Попри назву статті 22 КПК, в якій акцентується на такому суб'єкті як суд, загальною нормою (частина перша статті 22) є те, що змагальність передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК. Оскільки не вказано суб'єкта, перед яким обстоюються правові позиції сторін, можна зробити висновок, що ця діяльність відбувається на усіх стадіях кримінального провадження, зокрема й перед такими незалежними суб'єктами

як суд, слідчий суддя. Принцип змагальності, як відомо, властивий і досудовому розслідуванню.

Для реалізації змагальності сторони повинні мати рівні можливості в обстоюванні своїх прав і законних інтересів. З одного боку, розгляд акта у спрощеному порядку поставлено у залежність від волевиявлення окремих учасників провадження – передусім, прокурора як ініціатора такого порядку розгляду, а також підозрюваного (обвинуваченого), потерпілого і представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, що є проявом реалізації засади диспозитивності у кримінальному провадженні [117]. З іншого боку, прокурор зобов'язаний прийняти таке рішення на підставі доказів, які сторони подали на досудовому розслідуванні. Погоджуючись на спрощений порядок судового провадження, сторони тим самим підтверджують достатність наданих їм можливостей у поданні доказів.

Право на змагальний судовий процес в кримінальному провадженні в обов'язковому порядку передбачає, що сторони по справі: обвинувачення і захист, зможуть бути здатними ознайомитись із матеріалами кримінального провадження та висловити свою думку щодо зауваження та доказів, представлених іншою стороною. Реалізація цього права і обвинуваченому (його захиснику), і потерпілому (його представнику) гарантується частиною п'ятою статті 301 КПК.

Таким чином, до моменту погодження на проведення спрощеного судового провадження сторонам гарантуються рівні можливості. Погодження на спрощений судовий розгляд презюмує достатність використання сторонами правових можливостей у досягненні їх законних інтересів. Також сторони мають однакові наслідки спрощеного судового розгляду – вони позбавляються права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідування обставини. Отже, дія принципу змагальності сторін перед судом у провадженнях щодо кримінальних проступків жодним чином, на нашу думку, не обмежується у незаконний спосіб.

Варто звернути увагу і на забезпечення у провадженнях щодо кримінальних проступків права на захист та можливість його забезпечення у спрощеному судовому провадженні. Забезпечення права на захист гарантується статтею 20 КПК.

Тому слід ураховувати позицію Верховного Суду, наведену у постанові від 06 жовтня 2021 року у справі № 185/7793/20, в якій він наголосив, що, оскільки спрощене кримінальне провадження щодо кримінальних проступків є обмеженням фундаментального права людини на справедливий судовий розгляд (зокрема, права на захист, права брати участь у судовому розгляді, права на оскарження судового рішення), стороною обвинувачення мають бути належним чином виконані вимоги статті 302 КПК України, тоді як суди повинні належним чином переконатися, що сторона обвинувачення виконала зазначені вимоги, а також належним чином перевірити скарги сторони захисту (у разі їх наявності) на порушення прокурором, слідчим положень указаної статті (порушенням було визнано ситуацію, коли під час написання заяви про визнання вини був відсутній адвокат, а орган досудового слідства належним чином не роз'яснив підозрюваному обмеження, які передбачені кримінальним процесуальним законом у разі розгляду кримінального провадження у спрощеному порядку). Така позиція вищої судової інстанції підтверджує гарантування реалізації права на захист і доступ до правосуддя шляхом участі захисника при усіх процесуальних діях, зокрема при погодженні сторін на спрощене судове провадження, а також шляхом оскарження. Отже, якщо до обвинувального акта з заявленим клопотанням про розгляд у спрощеному провадженні судом кримінального провадження, буде долучена письмова заява підозрюваного щодо безспірного визнання своєї винуватості та погодження із встановленими досудовим розслідуванням обставинами і ознайомлення його з обмеженням права на апеляційне оскарження, під час складання якої був відсутній захисник, такі дії мають визнаватися істотним порушенням положень кримінального процесуального закону.

До ознайомлення з матеріалами закінченого провадження розслідування сторона захисту не може визначитись зі згодою на розгляд обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду.

Прокурор зобов'язаний забезпечити надання особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання шляхом їх вручення, а у разі неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, зокрема шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб. Висловлюється думка, що надсилання копій матеріалів справи щодо кримінального проступку за останнім відомим місцем перебування підозрюваного не забезпечує належне ознайомлення із закінченим досудовим розслідуванням і тим самим порушує права підозрюваного [17, с. 62]. Щодо цієї тези слід зауважити, що надсилання копій матеріалів підозрюваному є останнім із можливих варіантів забезпечення ознайомлення із матеріалами закінченого дізнання, тобто підозрюваного можуть запросити для такого ознайомлення, ознайомити захисника (без участі підозрюваного), у матеріалах кримінального провадження повинна бути актуальна контактна інформація. Таким чином, законодавцем передбачено достатньо процесуальних механізмів реалізації цього права. У протилежному випадку може виникнути ризик зловживання з боку підозрюваного (його захисника) й затягування процесуальних строків і, як наслідок, об'єктивна неможливість спрощеного судового провадження. Обвинувачений має право зробити вибір: або його справа буде розглянута за загальними правилами, або ж за правилами спрощеного провадження. З одного боку, не допускається примушування обвинуваченого до згоди з пред'явленим йому обвинуваченням і постановленням вироку в «спрощеному провадженні» [169, с. 294]. З іншого ж боку, небажання контактувати із дізнавачем, прокурором, в цілому робити вибір – повинно розцінюватися (презюмуватися) як відмова щодо спрощеного судового провадження.

Захисник, на нашу думку, є важливим суб'єктом спрощеного провадження, зокрема й щодо кримінальних проступків. Оскільки діяння, що

можуть розглядатися за спрощеною процедурою, не являють підвищеної суспільної небезпеки, участь захисника у таких провадженнях не визнається обов'язковою і здебільшого не застосовується. Проте, на практиці, доцільною видається зміна концепції – участь захисника повинна максимально забезпечуватися, насамперед шляхом роз'яснення особі, що притягується до кримінальної відповідальності, права на захисника і можливості майбутнього спрощеного провадження. Саме участь захисника у провадженні щодо кримінального проступку убезпечить від порушення прав особи, затягування процесу і сприятиме виконанню мети диференціації кримінального провадження з балансом у виконанні його завдань.

Також слід підтримати позицію щодо доцільності згоди потерпілого на спрощене судове провадження: «вимога кримінального процесуального закону про встановлення згоди потерпілого є гарантією захисту його прав, сприяє активній участі потерпілого у кримінальному судочинстві, не дозволить обвинувачу і обвинуваченому із захисником вступити в неформальні переговори, наприклад, щодо визнання тільки частини обвинувачення чи іншого злочину з пом'якшуючими обставинами в обмін на більш м'яке покарання» [169, с. 298], оскільки таким чином реалізується принцип змагальності і принцип рівності сторін.

Ще однією складовою порушення права на захист називають процес відібрання пояснень: «при відібранні пояснення особі не роз'яснюється можливість звернення за правовою допомогою чи право відмовитися давати будь-які пояснення до моменту отримання такої правової допомоги, як це передбачено в ч.ч. 3, 4 ст. 224 КПК для допиту, а будь-яка процесуальна форма відібрання пояснення не передбачена взагалі. Така пропозиція законодавця суперечить правовій позиції ЄСПЛ, висловленій у справах «Сальдуз проти Туреччини» та «Яременко проти України», де вказувалося, що для здійснення обвинуваченим свого права на захист йому зазвичай повинна бути забезпечена можливість отримати ефективну допомогу захисника із самого початку провадження» [65, с. 52]. Дійсно, процедура відібрання пояснень КПК не закріплена. Разом із тим: показання і пояснення прирівнені у змістовному

викладенні принципу свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї (стаття 18); надання пояснень з приводу підозри розглядається у контексті забезпечення права на захист частина перша статті 20); отримання пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від їх давання та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права визнається істотним порушенням прав людини і основоположних свобод та недопустимим доказом (частина друга статті 87). В цілому термін «пояснення» досить часто зустрічається в КПК, зокрема й в контексті, що потребує тлумачення (роз'яснення). Тому, попри те, що до процедури відібрання пояснень може бути застосована аналогія кримінального процесуального закону, зокрема статті 224 КПК (з огляду на визнання показань і пояснень, отриманих під час допиту і опитування, процесуальними джерелами доказів), необхідно підтримати пропозицію про доцільність законодавчого виокремлення процедури відібрання пояснень у провадженнях щодо кримінальних проступків.

Варто відмітити, що незважаючи на деякі законодавчі неузгодженості і недостатню урегульованість в оскарженні рішень суду першої інстанції, твердження деяких дослідників стосовно порушення права осіб на оскарження у провадженнях щодо кримінальних проступків не відповідає дійсності. Ця позиція доведена у підрозділі 2.2. цієї дисертаційної роботи, у якому обґрунтовано доцільність і показано практичну сторону апеляційного оскарження, а також можливості касаційного оскарження, з наведенням прикладів роботи Верховного Суду.

«Арбітрування» суду у справах щодо кримінальних проступків у спрощеному судовому розгляді, яке прирівнюється деякими дослідниками до порушення засади його незалежності, не свідчить, на нашу думку, про таке порушення.

Так, відповідно до частини третьої статті 21 КПК, в якій йдеться про доступ до правосуддя і незалежний та неупереджений суд, кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків, у порядку, передбаченому цим Кодексом. По-перше, вказано на

право кожного і по-друге – на порядок, передбачений кодексом, що свідчить про належність закріпленої правової процедури розгляду справи про кримінальний проступок у спрощеному порядку. У свою чергу, незалежність суду (судді) гарантується Основним Законом і цій засаді присвячено не одне Рішення Конституційного Суду; її зміст розкривається й у ряді міжнародних документів та зводиться у здійсненні правосуддя до заборони будь-яким чином впливати на суд. Вивчення матеріалів кримінального провадження на основі наявних матеріалів (документарний механізм), при відсутності сумнівів щодо доказової бази і щодо добровільності сторін стосовно спрощеного провадження не є впливом на переконання судді щодо ухвалення того чи іншого рішення.

Підсумовуючи розгляд питання належного гарантування прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків, можна констатувати, здебільшого, необґрунтованість тверджень щодо законодавчого порушення таких прав. Регламентовані кримінальним процесуальним законом обмеження (що не ототожнюється з категорією «порушення») прав учасників судового провадження, які проявляються через об'єктивну усіченість можливостей реалізації деяких принципів кримінального провадження, узгоджуються із загальновизнаною практикою диференціації кримінального провадження у бік його спрощення. В цілому, чинний КПК України закріплює достатню концепцію гарантування прав осіб при здійсненні провадження щодо кримінальних проступків. Проте, окремі елементи цієї концепції доцільно уточнити шляхом внесення відповідних законодавчих змін, що сприятиме насамперед правовій визначеності і припиненню дискусії стосовно законодавчого порушення прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків.

Висновки до розділу 3

Розглянувши удосконалення судового провадження щодо кримінальних проступків, провівши, зокрема, моніторинг проблемних питань здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків та напрямів їх

вирішення, а також дотримання гарантій прав учасників судового провадження у справах щодо кримінальних проступків, можна констатувати наступне.

1. Міжгалузевий характер терміносистеми «судове провадження щодо кримінальних проступків» спонукає до досліджень матеріального права – в частині приналежності діяння до кримінальних проступків, зокрема критеріїв диференціації і процесуального права – в частині застосування належної правової процедури судового провадження відносно таких проступків, зокрема спрощення кримінального провадження. При цьому, виділяються проблеми об'єктивного і суб'єктивного характеру.

2. Авторське бачення проблемних питань судового провадження щодо кримінальних проступків узагальнено за напрямками: теоретико-методологічного характеру: розвиток диференціації процесуальної форми кримінального провадження, терміносистеми «спрощене судове провадження» та інших складових категоріально-понятійного апарату; колізійність оперування категорією «спрощення» в кримінальному провадженні; та ін.; нормотворчого характеру: наявність стадії підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків та доцільність ухвалення рішення про призначення судового розгляду; відсутність дискреції суду стосовно форми обрання судового розгляду провадження щодо кримінального проступку (спрощеної чи загальної); неможливість застосування усіх правил (належної правової процедури) судового розгляду і процесу доказування; та ін.; правозастосовчого характеру: відсутність єдиного підходу до викладу судових рішень у справах щодо кримінальних проступків; порушення матеріального і процесуального закону, що створює підґрунтя для оскарження; незабезпеченість гарантій прав учасників судового провадження у справах щодо кримінальних проступків та ін.

При цьому, категоричного розмежування між деякими теоретико-методологічними і нормотворчими питаннями об'єктивно не існує, зважаючи на їх взаємозумовленість і різновекторне значення як для теорії, так і практики правозастосування.

Шляхами вирішення нормотворчих проблемних питань є авторські пропозиції щодо внесення змін до КПК України, зокрема до статей: 291, 302, 314, 318, 381, 382, 394; уточнення назви § 1 глави 30 «Процедура спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків».

3. Особливістю наукових (дослідницьких) поглядів на судове провадження щодо кримінальних проступків є поєднання підтримки спрощеного провадження в цілому, як диференціації процесуальної форми в кримінальному провадженні і критичне ставлення до такого спрощення у контексті дотримання прав учасників кримінального провадження та неможливості повноцінної доказової діяльності.

Прибічники теорії спрощення і доцільності диференціації кримінального провадження щодо кримінальних проступків вказують на такі проблемні питання: зміну процедурних концептів щодо проступків і доцільність їх розгляду мировими судьями; процесуальні уточнення окремих правових процедур судового провадження, зокрема підготовчого та апеляційного; посилення вимог до обвинувального акта і усунення зловживань з боку прокурора. При цьому, примітною є майже відсутність конкретних пропозицій щодо удосконалення законодавчих норм (статей 381, 382 КПК).

4. Важливою є практична (правозастосовна) складова досліджуваних питань. Зокрема, питаннями, на яких акцентує увагу Верховний Суд, щодо судового провадження відносно кримінальних проступків є:

- підстави призначення судового розгляду щодо кримінальних проступків;
- дії суду щодо повернення/неповернення обвинувального акта прокурору;
- визнання обставин істотним порушенням вимог кримінального процесуального законодавства;
- межі обвинувачення та вихід суду за такі межі;
- право потерпілого на доступ до суду;
- підстави оскарження вироку суду першої інстанції;

– продовжувані та триваючі проступки і строки давності для звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Щодо практики ЄСПЛ, то окрім загальних підходів ЄСПЛ стосовно тих чи інших порушень прав людини при розслідуванні/судовому розгляді кримінальних правопорушень, Суд наголошує на поширенні положень ЄКПЛ саме на кримінальні проступки – усі провадження, в яких висувуються обвинувачення.

5. Законотворча діяльність у напрямку удосконалення досудового розслідування і судового провадження щодо кримінальних проступків останніми двома роками не вирізняється активністю, що свідчить про відсутність динаміки розвитку суспільних відносин у цій сфері, а це не є виправданим з огляду на неналежну правову урегульованість регламентованих кримінальним процесуальним законом правових процедур і неоднозначну судову практику.

6. Думки, наведені у наукових доробках щодо порушення спрощеним кримінальним провадженням, провадженням щодо кримінальних проступків ряду принципів: презумпції невинуватості та доведення вини особи, безпосередності дослідження доказів, змагальності сторін, забезпечення апеляційного оскарження, забезпечення права на захист, незалежності суду, рівності перед законом і судом тощо, – не мають належного підґрунтя.

Примітним є відсутність оспорювання дотримання/обмеження прав учасників кримінального провадження практичними працівниками, а також відсутність звернень до Конституційного Суду України з приводу неконституційності «дискусійних, обмежувальних положень».

Міжнародна судова практика (практика ЄСПЛ) вказує на послаблення процесуальних гарантій у справах, що розглядаються за спрощеною правовою процедурою, проте диференціація процесуальної форми і спрощений порядок сприймається позитивно, об'єктивно доцільно, як такий, що має значні переваги.

7. Права учасників судового провадження щодо кримінальних проступків гарантуються кримінальним процесуальним законом. Гарантії виникають як

реакція держави на загрози об'єктивного і суб'єктивного характеру, які існують у зв'язку із реалізацією суб'єктами своїх прав, відстоювання законних інтересів. «Правові гарантії» і «гарантії прав» є взаємопов'язаними, але не взаємопоглинаючими поняттями. Коли мова йде про гарантії прав учасників судового провадження, потрібно розуміти, що на законодавчому рівні передбачено права відповідних суб'єктів і механізми їх забезпечення та реалізації. Роль таких механізмів виконують, принципи кримінального провадження і належна правова процедура, що забезпечує процесуальний порядок здійснення судового провадження і досягнення завдань кримінального провадження. Гарантії прав видаються складовим компонентом системного утворення «правові (юридичні) гарантії», яке є ширшою категорією.

У кримінальному (судовому) провадженні на законодавчому рівні гарантуються права і свободи, визначені Конституцією України, які додатково розкриті через принципи кримінального провадження. Двом протилежним сторонам кримінального провадження (обвинувачення і захисту) законодавцем гарантуються рівні можливості у виконанні їх процесуальних функцій, базисом яких є загальні засади (принципи) кримінального процесу.

8. Дослідження правової процедури судового провадження щодо кримінальних проступків вказує на не достатнє дотримання принципу правової визначеності у законодавчій регламентації цієї процедури, насамперед при підготовчих діях до судового розгляду, судовому розгляді та оскарженні рішень суду, а також на практиці – при підготовці судових рішень.

9. Презумпція невинуватості і права обвинуваченого, доведення винуватості перебувають в узгодженій законодавчій проекції, у фокусі балансу між процесуальною економією та забезпеченням прав і свобод учасників спрощеного провадження. Проте, має місце колізія між обов'язком суду з'ясувати, чи правильно розуміють особи зміст неоспорюваних обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції й ін. (частина третя статті 349 КПК) та процедурою спрощеного судового провадження – без участі сторін у судовому засіданні.

Доцільним є доповнення статті 23 КПК ще одним вербальним процесуальним джерелом: «2. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, поясненнях (у провадженнях щодо кримінальних проступків), які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Суд може прийняти як доказ показання (пояснення) осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених цим Кодексом».

10. Погодження на спрощений судовий розгляд презюмує достатність використання сторонами правових можливостей у досягненні їх законних інтересів. Також сторони мають однакові наслідки спрощеного судового розгляду – вони позбавляються права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідування обставини. Отже, дія принципу змагальності сторін перед судом у провадженнях щодо кримінальних проступків жодним чином не обмежується у незаконний спосіб.

11. Якщо до обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні додана письмова заява підозрюваного щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження, під час складання якої був відсутній захисник, такі дії мають визнаватися істотним порушенням положень кримінального процесуального закону. Участь захисника у провадженні щодо кримінального проступку убезпечить від порушення прав особи, затягування процесу і сприятиме виконанню мети диференціації кримінального провадження з балансом у виконанні його завдань.

Попри те, що до процедури відібрання пояснень може бути застосована аналогія кримінального процесуального закону, зокрема статті 224 КПК (з огляду на визнання показань і пояснень, отриманих під час допиту і опитування, процесуальними джерелами доказів), доцільною є пропозиція законодавчого виокремлення процедури відібрання пояснень у провадженнях

щодо кримінальних проступків, що забезпечуватиме й реалізацію права особи на захист.

12. Вивчення матеріалів кримінального провадження на основі наявних матеріалів (документарний механізм), при відсутності сумнівів щодо доказової бази і щодо добровільності сторін стосовно спрощеного провадження не є впливом на переконання судді щодо ухвалення того чи іншого рішення.

ВИСНОВКИ

За предметом дослідження, згідно з визначеними у вступі науковими завданнями, в дисертації із розглянутих проблем обґрунтовуються і висвітлені такі основні положення, висновки і рекомендації, спрямовані на досягнення поставленої мети.

1. Кримінальний проступок у кримінальному праві, з огляду на його правову природу і зміст, є різновидом кримінальних правопорушень, а у кримінальному процесі, зважаючи на особливості кримінальної процесуальної діяльності щодо його розслідування і судового розгляду, – розглядається у контексті диференціації процесуальної форми. Тому при аналізі стану наукової розробленості судового провадження щодо кримінальних проступків дослідницький інтерес представляють наукові доробки у трьох сферах: інституційного (матеріально-правового) значення інституту кримінальних проступків; досудового розслідування кримінальних проступків; судового провадження щодо кримінальних проступків. Особливу роль у виробленні концепції стану наукової розробленості обраного предмета наукового пошуку відіграє категорія «диференціація» в кримінальній і кримінальній процесуальній науці. Із досліджуваним об'єктом пов'язані наукові доробки, присвячені забезпеченню прав особи під час кримінального провадження щодо кримінальних проступків, верховенству права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження, принципу процесуальної економії, заочному кримінальному провадженню, а також – з'ясуванню правової природи інституту кримінальних проступків у матеріально-правовому контексті. Висвітлення особливостей судового провадження щодо кримінальних проступків має фрагментарний характер і не втрачає актуальності.

2. Місце спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків в системі кримінального процесуального права, з теоретико-методологічної точки зору, є дискусійним. Терміносистема «спрощене судове провадження» змістовно пов'язана з такими категоріями як: «диференціація»,

«процесуальна форма», «судова процедура», «особливі порядки», «особливі провадження», «заочний розгляд». Практична реалізація спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків потребує наявності ряду умов-вимог, вичерпне закріплених в кримінальному процесуальному законі. Провадження щодо кримінальних проступків (досудове розслідування і судовий розгляд) є диференційованою формою кримінального провадження, у якому можуть поєднуватися («накладатися») різні диференційовані форми. За своїми ознаками саме кримінальне провадження щодо кримінальних проступків є особливим видом провадження.

Судове провадження щодо кримінальних проступків – єдиний вид провадження, законодавчо названий спрощеним. Маючи особливості у процесуальних строках і скороченні процесуальних дій, спрощена форма судового провадження щодо кримінальних проступків не виступає окремою диференційованою формою кримінального провадження, а оцінюється як можливий прояв диференціації правової процедури судового провадження. Судове провадження щодо кримінальних проступків – це частина особливого кримінального провадження щодо вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого вчиненням кримінального проступку, з розгляду його судом, зокрема й за спрощеною правовою процедурою, при наявності законодавчо визначених умов, яка проявляється у скороченні процесуальних строків і прискоренні провадження (вирішення його завдань, досягнення мети) за рахунок відсутності окремих процесуальних дій, та характеризується ознаками документарності, з метою економії процесуальних ресурсів й підвищення ефективності системи правосуддя.

3. Аналіз європейського досвіду здійснення судового провадження, зокрема й щодо кримінальних проступків, дозволяє констатувати відсутність єдності у нормотворчості стосовно виокремлення особливостей кримінального провадження щодо проступків/нетяжких злочинів (від запровадження таких особливостей (Німеччина, Франція) до ігнорування ними (Болгарія, Чехія, Польща) або визначення особливого, протокольного, (позасудового) способу вирішення конфлікту, зумовленого проступком (країни Балтії)). При цьому,

європейський законодавець активно використовує категорію «спрощення» (у широкому розумінні) для окреслення диференціації процедури судового провадження. Кримінальний проступок у такому спрощенні не відіграє вирішальну роль. Підставами спрощення є: міра покарання, не пов'язана із позбавленням волі; визнання вини обвинуваченим; беззаперечна доказова база. Деякі країни встановлюють ряд умов, за яких може застосовуватися судове спрощення. Також наявні механізми усунення ризиків зловживання стороною обвинувачення процедурою спрощеного судового провадження. Спрощення, здебільшого, розцінюється як письмове провадження, без проведення судових слухань, без участі обвинуваченого, з прийняттям рішень у формі судового розпорядження (наказу) та можливого застосування загальної судової процедури, із ймовірністю «повернення до гіршого».

На відміну від європейських, більшість країн пострадянського простору не виокремили кримінальний проступок і, відповідно, спрощене провадження щодо нього. Відсутня однаковість й відносно диференціації процесуальної форми кримінального провадження. Деякі країни запровадили особливості кримінального провадження щодо кримінальних проступків, не називаючи таке провадження спрощеним, інші – не виокремлюючи проступків, диференціюють процесуальну форму кримінального провадження у бік спрощення, прискорення, скорочення. Підставою таких процесів є очевидність злочину та його нетяжкі наслідки.

Подальший розвиток спрощення судового провадження щодо кримінальних проступків вбачається у запозиченні європейської концепції «явка обвинуваченого в суд – це його право» та механізму захисту обвинуваченого при розгляді справи за його відсутності.

4. Підготовче судове провадження як самостійна стадія кримінального процесу властива і провадженням щодо кримінальних проступків. Зважаючи на завдання цієї частини судового провадження та його призначення, попередній розгляд матеріалів кримінального проступку судом має важливе значення для визначення подальшого вектору руху відповідного провадження. При цьому, має місце правова невизначеність і, як наслідок, неоднакове правозастосування

щодо: (1) звернення до суду з усіма процесуальними рішеннями, якими завершується досудове розслідування; (2) проведення підготовчого судового провадження (підготовчого судового засідання) у справах щодо кримінальних проступків, як підготовки до судового розгляду; (3) вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого кримінальним проступком, безпосередньо у підготовчому судовому провадженні, без судового розгляду; (4) залежності спрощення судового провадження щодо кримінальних проступків від внесення відповідного клопотання прокурора.

Підготовчі дії проводяться як у справах про кримінальні проступки, що надійшли з обвинувальним актом (та угодою сторін), так і у справах, що надійшли з клопотанням про застосування примусових заходів виховного/медичного характеру, клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності. За переконання у нетотожності понять «підготовче судове провадження» і «підготовче судове засідання», у провадженні щодо кримінального проступку проведення підготовчого судового засідання (у скорочені строки) є дискрецією суду, яка не повинна впливати на загальний спрощений порядок здійснення такого провадження. Розв'язання суспільно-правового конфлікту, зумовленого кримінальним проступком, може відбуватися за спрощеною процедурою, але під час судового розгляду (як обов'язкової стадії кримінального провадження), що забезпечить реалізацію конституційної засади ухвалення вироку (ухвали) ім'ям України.

5. Судовий розгляд як різновид соціальної діяльності, є чітко упорядкованим і формалізованим, здійснюваним за належною правовою процедурою, що ураховує таке поняття теорії систем як емерджентність. Судовий розгляд, зокрема, й щодо кримінальних проступків у спрощеному провадженні повинен відбуватися у формі судового/судових засідань за обов'язкової участі секретаря судового засідання і ведення журналу судового засідання. Саме у спрощених кримінальних провадженнях доцільно розвивати можливість долучення до судового засідання учасників судового розгляду у режимі відеоконференцзв'язку, за рішенням судді або за попередньо висловленим бажанням сторони провадження.

Спрощений судовий розгляд щодо кримінальних проступків не виключає застосування до таких проваджень окремих загальних правил (положень) судового розгляду, зокрема: дотримання розумних процесуальних строків; незмінність складу суду; безперервність судового розгляду; об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень; а також правил щодо меж судового розгляду. При цьому, ефективне застосування окремих загальних положень судового розгляду при спрощеному провадженні потребує уточнюючих змін до КПК України.

Правова процедура спрощеного судового розгляду повинна включати правила щодо: відкриття судового засідання і оформлення цієї дії у журналі судового засідання, з підтвердженням того, що є усі підстави для розгляду матеріалів провадження щодо кримінального проступку за спрощеною процедурою; дослідження судом наявних доказів із вказівкою на особливості такої діяльності; ухвалення рішення судом. Назва § 1 глави 30 КПК потребує, на нашу думку, уточнення: «Процедура спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків».

6. Судове рішення, ухвалене за результатами розгляду провадження щодо кримінального проступку у суді першої інстанції, може бути оскаржене в апеляційному і у подальшому – в касаційному порядках з дотриманням правил, передбачених для застосування інституту оскарження та його специфічних рис для цієї категорії кримінальних проваджень. Суб'єктом апеляційного оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною судовою процедурою, зазвичай, виступає прокурор, а касаційного оскарження – захисник засудженого. Невід'ємною умовою подання скарги, на яку звертається увага у всіх досліджуваних судових рішеннях, є неоспорюваність обставин, встановлених під час досудового розслідування та викладених у судовому рішенні.

В силу колізійності та правової невизначеності, нормативний порядок: особливостей апеляційного оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною правовою процедурою (частина перша статті 394 КПК); питань, пов'язаних із обчисленням строків подання апеляційної скарги у таких

провадженнях, а також порядку оскарження (частина п'ята статті 382 КПК) – потребує законодавчого уточнення.

70% вироків, ухвалених щодо кримінальних проступків за спрощеним судовим провадженням, оскаржуються з підстави неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність. У більшості випадків прокурор, як суб'єкт оскарження, звертається з проханням погіршити становище засудженого (наприклад, збільшити термін громадських робіт) або перекваліфікувати покарання. На відміну від апеляційного перегляду, більшість скарг, поданих до касаційної інстанції, містять обґрунтування істотного порушення вимог кримінального процесуального закону та невідповідності призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення й особі засудженого.

7. Проведений моніторинг проблемних питань здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків дозволив сформулювати авторське бачення щодо їх узагальнення за об'єктивним і суб'єктивним підходами:

(1) теоретико-методологічного характеру: розвиток диференціації процесуальної форми кримінального провадження, терміносистеми «спрощене судове провадження» та інших складових категоріально-понятійного апарату; колізійність оперування категорією «спрощення» в кримінальному провадженні; взаємозв'язок заочного провадження і спрощеної процесуальної форми; втілення європейської концепції «явка обвинуваченого в суд – це його право» та механізму захисту обвинуваченого при розгляді справи за його відсутності; уточнення назви першої судової стадії кримінального провадження – «попередній судовий розгляд» або «попереднє провадження в суді/попереднє судове провадження»; взаємозв'язок судового розгляду і судового засідання;

(2) нормотворчого характеру: наявність стадії підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків та доцільність ухвалення рішення про призначення судового розгляду; відсутність дискреції суду стосовно форми обрання судового розгляду провадження щодо кримінального проступку (спрощеної чи загальної); неможливість застосування усіх правил (належної правової процедури) судового розгляду і процесу

доказування; недоцільність об'єднання двох етапів судового провадження при розгляді кримінальних проступків: судового розгляду і ухвалення вироку; некоректність деяких законодавчих положень щодо оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною судовою процедурою; потреба зв'язку перебігу строку для апеляційного оскарження з моментом надіслання копії судового рішення;

(3) правозастосовчого характеру: відсутність єдиного підходу до викладу судових рішень у справах щодо кримінальних проступків; порушення матеріального і процесуального закону, що створює підґрунтя для оскарження; невикористання суддями законодавчих можливостей (наприклад, долучення до судового засідання учасників судового розгляду у режимі відеоконференцзв'язку) і загальних засад судового провадження до спрощеної форми; незабезпеченість гарантій прав учасників судового провадження у справах щодо кримінальних проступків.

Шляхами вирішення нормотворчих проблемних питань є авторські пропозиції щодо внесення змін до КПК України, зокрема до статей: 291, 302, 314, 318, 381, 382, 394; уточнення назви § 1 глави 30 «Процедура спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків». З точки зору теоретико-методологічних позицій, судове провадження щодо кримінальних проступків залишається актуальним для наукових розвідок і вироблення єдиної концепції щодо удосконалення понятійно-категоріального апарату цієї частини кримінального провадження.

8. Оцінка законодавчого гарантування прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків дозволяє стверджувати хибність тезису щодо порушення таких прав. Обмеження прав у спрощеному кримінальному провадженні, регламентоване КПК України, відповідає міжнародним стандартам і не ототожнюється з категорією «порушення».

Забезпечення прав особи у судовому провадженні щодо кримінальних проступків слід розуміти як правовий механізм законодавчого гарантування (забезпечення державою) прав учасників судового провадження та можливостей їх реалізації, правомірного обмеження таких гарантій у справах

щодо кримінальних проступків, які зокрема розглядаються й за спрощеною процедурою. Гарантії прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків є складовим компонентом системного утворення «правові (юридичні) гарантії» в кримінальному провадженні.

Усі права сторін кримінального провадження, учасників судового провадження щодо кримінальних проступків гарантовані на законодавчому рівні і в цілому створені умови для їх реалізації. Разом із тим, задля уникнення дискусії щодо доцільності спрощеного судового провадження у таких кримінальних провадженнях та обмеження прав його учасників, усунення деяких колізій, законодавчої уваги потребує втілення принципу правової визначеності у нормотворчий виклад окремих положень стосовно процедури здійснення спрощеного судового провадження.

9. Законодавчі положення КПК України потребують уточнення в частині правового регулювання: безпосередності дослідження показань, речей і документів (частина друга статті 23); подання обвинувального акта (частина п'ята статті 291); клопотання прокурора про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні (стаття 302); підготовчого судового засідання (стаття 314); строків і загального порядку судового розгляду (стаття 318); загальних положень провадження щодо кримінальних проступків (стаття 381); розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні (стаття 382); особливостей апеляційного оскарження окремих судових рішень (стаття 394); виокремлення процедури відібрання пояснень у провадженнях щодо кримінальних проступків та ін.

Зокрема, пропонується:

(1) виклад частини першої статті 381 у редакції: ««Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у провадженнях щодо кримінальних проступків та клопотання про розгляд справи за спрощеною процедурою суд у підготовчому судовому провадженні невідкладно вивчає матеріали справи і, за умови відповідності внесених прокурором клопотань встановленим вимогам,

призначає судовий розгляд. Судовий розгляд повинен бути призначений не пізніше п'яти робочих днів з моменту надходження провадження до суду, а у разі затримання особи – у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, невідкладно.

Суд вправі, не пізніше трьох робочих днів, призначити підготовче судове засідання за участі сторін кримінального провадження та інших учасників судового провадження з метою переконання, що надання згоди на проведення спрощеного судового розгляду є добровільною, а також, з'ясування інших обставин, які мають значення для ухвалення вироку. Підготовче судове засідання може бути проведене в режимі відеоконференції»;

(2) виклад частини першої статті 382 у редакції: «Судовий розгляд обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку здійснюється у визначений судом час впродовж п'яти робочих днів, а в разі затримання особи у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, невідкладно в судовому засіданні за обов'язкової участі секретаря судового засідання, яким оформлюється журнал судового засідання відповідно до вимог цього Кодексу. Суд, за результатами судового розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку, ухвалює вирок.

За результатами підготовчого судового засідання, призначеного відповідно до вимог частини першої статті 381 цього Кодексу, суд має право прийняти такі рішення:

1) закрити кримінальне провадження, якщо встановлено підстави, передбачені пунктами 6-7 частини першої або пунктами 1, 12, 2 частини другої статті 284 цього Кодексу;

2) направити прокурору обвинувальний акт або клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру у разі їх невідповідності приписам цього Кодексу;

3) надіслати у випадку встановлення невідсудності кримінального провадження до відповідного суду обвинувальний акт або клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру для визначення підсудності;

4) призначити судовий розгляд не пізніше п'яти робочих днів після постановлення ухвали про його призначення на підставі обвинувального акта або клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру;

5) покласти на представника органу пробації обов'язок скласти досудову доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

Суд вправі вирішити інші питання, пов'язані з підготовкою до судового розгляду, визначені частиною другою статті 315 цього Кодексу;

(3) виклад частини другої статті 382 у редакції: «У вирoku суду за результатами спрощеного провадження зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорюються учасниками судового провадження та перевірені судом, поза розумним сумнівом, на підставі наданих документів та інших матеріалів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Д. С. Трансформація адміністративних правопорушень у кримінальні проступки: концептуальні засади. *Наука і правоохорона*. 2013. № 1(19). С. 149–155.
2. Алексєєва-Даниленко Ю. В. Правові наслідки вчинення кримінальних проступків: дис. ... докт. філософ. Харків, 2023. 228 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ccc935f8-e29e-40aa-bc9c-1627c1fb9bea/content>
3. Алексєєнко І. В. Фінансово-економічна безпека держави. Словник-довідник. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро. ДДУВС, 2021. 218с.
4. Андрушко П. Кримінальна відповідальність: поняття, види та диференціація. URL: https://law.knu.ua/images/stories/pro_ukrainske_pravo/
5. Аракелян М. Забезпечення конституційного права людини на захист прав і свобод судом. *Право України*. 2006. № 3. С. 19–21
6. Аулін О. Інститут кримінальних проступків в Україні. *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 9 (194). С. 26–28. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2020/9.pdf>
7. Бабаєва О. В. Підготовче провадження у системі стадій кримінального процесу України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 292 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Babaeva/d_Babaeva.pdf
8. Бабаніна В. В. Кримінальне законодавство України: механізм створення та реалізації: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2021. 600 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/18566/1/Dis%20Babanina_vv.pdf
9. Балов П.О. Особливості дізнання як спрощеної форми досудового розслідування кримінальних проступків. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 512–517. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/290784>
10. Барабаш Т. М., Левицька Л. В. Сучасний стан законодавчого забезпечення кримінально-правової політики в Україні. *Наукові записки Інституту*

законодавства Верховної Ради України. 2020. № 5. С. 22–31. URL: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/>

11. Баулін О. Спеціальне кримінальне провадження у контексті верховенства права. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3. URL: <https://rd.ua/>

12. Бегма А. П., Муляр Г. В., Ховпун О. С. Кримінальні проступки як новела кримінального та кримінально-процесуального законодавства. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 365–368.

13. Бережнюк В. М. Поняття та загальні критерії індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2021. 225 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/dissertation/11681/dismukanovberezhnyuk.pdf>

14. Білоус В. Т. Правове забезпечення фінансової безпеки України. *Монографія*. [Білоус В. Т. та ін.]. Ун-т держ. фіск. служби України. Ірпінь. Ун-т ДФС України, 2021. 429 с.

15. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Львів, 2016. 43 с.

16. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському та національному праві (змістовна характеристика). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/230566483.pdf>

17. Божик В. І. Забезпечення прав особи під час досудового розслідування кримінальних проступків: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020. 20 с.

18. Бойко О. В. Презумпція невинуватості як гарантія права на справедливий судовий розгляд. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 171–177. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/2_2021/27.pdf

19. Борисов В. І. Кримінальний проступок: концептуальні засади запровадження до національного законодавства. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 129–142. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/06_Borisov.pdf

20. Бортняк В.А. Адміністративно-правові основи фінансового контролю в Україні: теорія та практика. *Монографія*. Київ : Саміт-Книга, 2023. 295 с.

21. Бровко Н. І., Сімакова С. І. Інститут кримінальних проступків як механізм спрощеного порядку досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2020. С. 297–301. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/72>
22. Бурлака О. В. Забезпечення реалізації слідчим суддею функції захисту прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 18 с.
23. Великодний Д. Підстави і порядок скороченого судового розгляду в кримінальному процесі України. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. Кишинев. 2015. Август. С. 129–132. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/4/part_2/27.pdf
24. Великодний Д. В. Спрощені форми кримінального провадження: огляд досвіду Франції та України. *Митна справа*. 2014. № 2 (92), частина 2, книга 1. С. 120–123.
25. Великодний Д. В. Спрощене провадження в суді першої інстанції за законодавством окремих країн східної Європи. *LEX PORTUS*. № 6 (8). 2017. С. 15–26.
26. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України в частині удосконалення здійснення досудового розслідування та судового провадження щодо кримінальних проступків» (реєстр. № 6481 від 28.12.2021). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1494448>
27. Висновки Ради Європи щодо проекту КПК України від 02.11.2011 р. та від 10.05.2012 р. URL: www.coe.kiev.ua.
28. Власова Г. П. Спрощення кримінального судочинства: історія, теорія та практика: дис. ... докт. юрид. наук. Ірпінь, 2014. 420 с.
29. Власова Г. П. Сутність та завдання спрощеного кримінального судочинства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. С. 511–516. URL: <http://www.apdp.in.ua/v57/76.pdf>

30. Власова Г. П. Співвідношення кримінальних процесуальних проваджень та диференціації кримінальних процесуальних норм. *Науково-інформаційний вісник. Право*. 2015. № 11. С. 153–158.
31. Власова Г. П. Межі провадження щодо кримінальних проступків за прикладом зарубіжних країн. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 24–28.
32. Власова Г. П. Процесуальні особливості досудового розслідування кримінальних проступків. *Київський часопис права*. 2022-10-20. С. 154–158. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.23>
33. Войнарович А. Б. Характерні ознаки кримінального процесу країн континентальної системи права та України: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Серія ПРАВО. Випуск 51. Том 2. С. 117–122. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.51/part_2/29.pdf
34. Галаган О. І., Письменний Д. П. Наукові засади реформування кримінального процесуального законодавства України. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/>
35. Гловюк І. Судове провадження щодо кримінальних проступків у суді першої інстанції: теорія і практика. *Право України*. 2021. № 3. С. 61–72.
36. Гловюк І. Судове провадження щодо кримінальних проступків: чи справдяться очікування? URL: <https://unba.org.ua/>
37. Глущенко С. В. Касаційне оскарження як конституційна засада перевірки судових рішень в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2010. 19 с.
38. Гуртієва Л. М. Деякі проблемні питання визначення меж судового розгляду. 2022. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/>
39. Дванадцятий Конгрес Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Сальвадор, 12-19 квітня 2010 г.). URL: <https://www.un.org/ru/conf/crimecongress2010/>
40. Демидова Л. М. Кримінальний проступок як кримінально-процесуальна новела і кримінально-правова проблема: колективна монографія

- «Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування». Одеса, 2018. 1148 с. [1071–1140].
41. Дмитрук М. М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2012. 228 с.
42. Дмитрук М. М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки: монографія. Одеса: «Юридична література», 2014. 224 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/>
43. Дрозд В. Г. Концептуальні засади правового регулювання досудового розслідування як стадії кримінального провадження: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2017. 40 с.
44. Дрозд В. Г. Досудове розслідування кримінальних проступків. Монографія. Київ, 2023. 568 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ca43f8aa-08ef-42ae-bff8-3b30ac16002c/content>
45. Євтушенко О. І. Інститут кримінального проступку в кримінальному процесуальному праві України: *I International Scientific and Theoretical Conference «Current Issues of Science, Prospects and Challenges» (December, 17, 2021, Sydney Australia)*. С. 97–99. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/issue/view/17.12.2021>
46. Євтушенко О. І. Місце спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків у кримінальному провадженні України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 29–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2022_1_6
47. Євтушенко О. Законодавче врегулювання судового провадження щодо кримінальних проступків: досвід країн континентальної системи права. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 4 (48). С. 331–337. (Польща). URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/jornal/74>
48. Євтушенко О. І. Судове засідання як форма розгляду в суді кримінального провадження щодо проступку: збірник матеріалів *Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України «Актуальні питання юридичної наук в дослідженнях*

молодих вчених» (м. Київ, 18 травня 2023 р.). Одеса, 2023. 1168 с. С. 937–941.

URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf-Aktualni-pytannya_traven_2023.pdf

49. Євтушенко О. І. Моніторинг проблемних питань судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 3. 2024. С. 72–77. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/81-ch-3>

50. Євтушенко О. І., Мілевський О.П. Право на захист у системі гарантій прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. Випуск 2(15). С. 243–251. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/issue/view/13>

51. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

52. Завальнюк І. В. Спрошене провадження в адміністративному судочинстві України: автореф. ... дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 22 с.

53. Задоя К. П. Спрошене провадження щодо кримінальних проступків за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 та законодавством європейських держав. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 29–39.

54. Замкова Я. Проблемні питання розгляду судом справ про кримінальні проступки у підготовчому провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 251–255.

55. Зубенко Г. В. Незалежність і законність як правові гарантії діяльності державних органів контролю за виконанням бюджету. *Наукові записки ХЕПУ*. 2005. № 2 (3). С. 36–43.

56. Іванюк В., Пустовий О. Інститут кримінальних проступків у законодавстві України та зарубіжних держав. *Актуальні проблеми правознавства*. 3 (27)/2021. С. 135–140.

57. Ігнатюк О. В. Судове провадження у першій інстанції в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 224 с.

58. Ільєва Т. Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.

59. Калганова О. А., Габрись О. М. Порівняльний аналіз інституту спрощеного провадження щодо кримінальних проступків в Україні та окремих країнах Європи. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 3–4 (12–13). 2018. С. 212–217.
60. Калінніков О. В. Досудове розслідування у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного (in absentia) в Україні та країнах Європи (порівняльно-правове дослідження): дис. ... доктор філософ. Київ, 2021. 314 с.
61. Канфуї І. В. Правовідносини слідчого, прокурора та слідчого судді у досудовому кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
62. Канюка І. М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
63. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права. *Монографія*. Харків, 2008. 296 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KaplinaMono.pdf
64. Карабут Л. В. Допустимість спрощення форми кримінально-процесуальної діяльності у досудовому провадженні. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2011. № 4. С. 138 – 142.
65. Карвацький А. М. Початок досудового розслідування кримінальних проступків: запрошення до дискусії. *Міжнародні стандарти справедливого правосуддя та їх імплементация в українське законодавство: матеріали міжнар. науково-практ. конф.*, м. Київ, 17 груд. 2018 р. Київ, 2018. С. 50–53.
66. Карпов Н. С. Проведення скороченого судового розгляду у кримінальному процесі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 10-2. Том 2. С. 104–106.
67. Кельман Л. М. Соціально-політичні фактори впливу на правозастосовну діяльність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 22 с.
68. Кириченко В. Л. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру: дис. ... докт. філософ. Дніпро, 2020. 314 с. URL: <https://dduvs.in.ua/>

69. Коваленко Л. Б. Проблемні аспекти спрощеного судового розгляду у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6–1. Том 4. С. 52–56.
70. Колос А. Теоретичні проблеми спрощеного провадження у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 32–35.
71. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96ВР (із змінам і доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
72. Консультативна рада європейських суддів. Висновок № 20 (2017) про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону. URL: <http://www.vru.gov.ua/content/file> (дата звернення 14.12.2021).
73. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України / Н.В. Глинська, Л.М. Лобойко, О.І. Марочкін та ін. *Монографія*: за заг. ред. О.Г. Шило. Харків: НДІ ВПЗ імені акад. В.В. Сташиса НАПрНУ, 2016. 264 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/monografia_12_10_18.pdf
74. Концепція реформування кримінальної юстиції: затв. Указом президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text>
75. Коровайко О. І. Реалізація міжнародних стандартів кримінального судочинства в судовому провадженні України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2017. 42 с.
76. Костюченко О. Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 18 с.
77. Котюк І. І. Судова гносеологія: проблеми методології та практики: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2008. 37 с.
78. Красницький І. В., Яременко Г. З. Кримінальний проступок: нові виклики тлумачення поняття. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 4 (10). С. 49–56. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/_2020_online.pdf
79. Кримінальний кодекс України: Закон України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

80. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / Переклад на українську мову О. В. Коротюк. Київ: ОВК, 2020. 264 с. URL: <https://jurkniga.ua/>
81. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (із змінами і доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
82. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. За заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. Київ: Юстиніан, 2012. 1224 с.
83. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: *колективна монографія*. За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Одеса, 2018. 1148с.
84. Кримінальний процесуальний кодекс Німеччини (Strafprozeßordnung – StPO). (Федеральний юридичний вісник 2024 I, No 54). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html
85. Кримінально-процесуальний кодекс (Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі). № 231-V ҚРЗ. Інформаційно-правова система нормативних правових актів Республіки Казахстан. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231>
86. Кримінально-процесуальний кодекс Азербайджанської Республіки: Закон від 14.07.2000 р. № 907-IQ. URL: <https://www.migration.gov.az/content/pdf/f5875139b52568b64830edb7a3d5855d.pdf>
87. Кримінально-процесуальний закон Латвійської Республіки: Закон от 20.04.2005 г. URL: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html
88. Кримінально-процесуальний кодекс Грузії: Закон от 09.10.2009 г. № 1772-Пс. Законодавчий Вісник Грузії. 31. 03.11.2009. URL: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_09_10_2009.pdf
89. Кримінально-процесуальний кодекс Естонської Республіки. URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/default/files/seaduste-tolked/УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ%20КОДЕКС%2001.04.2023.pdf>

90. Кримінально-процесуальний кодекс Киргизької Республіки від 28 жовт. 2021 р. № 129 (зі змінами та доповненнями станом на 02 серпня 2023 р.). URL: https://continent-online.com/Dokument/?doc_id=36639004
91. Кримінально-процесуальний кодекс Литовської Республіки. URL: <http://pravo.org.ua>
92. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Вірменії від 01.07.1998. URL: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4261/file/Armenia_CPC_am2006_ru.pdf
93. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова від 14 березня 2003 року. № 122-XV. URL: <https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/2003/ru/135031>
94. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Таджикистан. (Кодекси муруфіавии ҷиноятҳои Тоҷикистон). Закон від 03.12.2009 г. № 264. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30594304#pos=5;-142
95. Кузнєцов Д. В. Скорочене провадження в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2017. 20 с.
96. Кулянда М. І. Особливості апеляційного провадження в порядку судового контролю в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2021. 22 с. URL: <https://lpnu.ua/>
97. Лепей О. В. Спрощений судовий розгляд у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 36. Том 2. С. 153–156. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc36/part_2/37.pdf
98. Ліпіна В. В. Кримінальний проступок у контексті реформування кримінального законодавства. *Молодий вчений*. 2019. № 3(67). С. 157–160. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/3/32.pdf>
99. Лобойко Л. М. Допустимість спрощення порядку судового розгляду справи у кримінальному процесі змішаної форми. *Судова реформа в Україні: матеріали наук.-практ. конф.* Харків, 18-19 лютого 2002. Київ: Юрінком Інтер. С. 248–250.

100. Лутчин В. І. Класифікація кримінальних правопорушень за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльна характеристика: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2021. 208 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4313/1/lutchyn_d.pdf
101. Маленко О. В. Інститут заочного провадження в кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 20 с.
102. Маленко О. Відмежування заочної кримінальної процесуальної форми від суміжних категорій. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 200–205.
103. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. *Монографія*. Київ. Юрінком Інтер, 2005. 512 с.
104. Мамка Г. М. Засади кримінального провадження: наукові та правові основи: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2019. 478 с.
105. Мандриченко Ю.О. Правові гарантії діяльності органів фінансового контролю в Україні. *Монографія*. Київ. Центр учбової літератури. 2018. 199 с.
106. Манжук І. В. Інститут кримінального проступку у законодавстві зарубіжних країн. *Наукові записки*. Серія: Право. Випуск 12. 2022. С. 195–200. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/wps_download/141D1%96-250-1-10-20220822.pdf
107. Матвієвська Г. В. Заочне провадження в кримінальному судочинстві в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2013. 20 с.
108. Мельник П. В. Карні проступки проти довкілля Республіки Польща. *Науково-інформаційний вісник. Право*. 2013. № 7. С. 253–259. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/7-40-13.pdf>
109. Михайліченко Т. Кримінальні проступки: особливості правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 284–290.
110. Мілевський О. П. Ознаки системності і структурованості судового провадження в кримінальному процесі України. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2(65). С. 221–227.

111. Навроцька В. В. Особливі порядки кримінального провадження. *Монографія*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 169 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/>
112. Наказателно-процесуален кодекс на Бългaria. URL: <https://justice.government.bg/home/normdoc/2135512224>
113. Немчинов Є. С. Участь прокурора у кримінальному процесуальному доказуванні під час судового провадження: дис. ... докт. філософ. Одеса, 2021. 229 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/>
114. Нестор Н. В. Спрошене кримінальне провадження щодо кримінальних проступків: вітчизняний та міжнародно-правовий аспекти. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 64–70. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2017_Nestor.pdf
115. Нижник Л. Система кримінального процесу та диференціація кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 86–89.
116. Новак Р. В. Інститут угод як прояв диференціації кримінально-процесуальної форми. *Вісник Вищої ради юстиції*. № 3 (15). 2013. С. 74–85.
117. Оборнова І. В. Особливості спрощеного провадження щодо кримінальних проступків в суді першої інстанції. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. №3(21). 2022. С. 26–31.
118. Оборнова І. В. Диференціація кримінального провадження в суді першої інстанції. дис. ... докт. філософ. Хмельницький, 2023. 250 с. URL: <https://univer.km.ua/sites/>
119. Оверчук С. В. Запровадження мирової юстиції в умовах судово-правової реформи в Україні: теоретико-правове дослідження. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2019. №1(19). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/19osrvvul.pdf>
120. Омельчук Л. В. Міжнародний досвід заочного кримінального провадження. *Альманах міжнародного права*. Випуск 24. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v24/25.pdf>

121. Орловська Н. А. Проблеми класифікації кримінальних правопорушень (до питання про запровадження кримінальних проступків). *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 305–308.
122. Особливості провадження щодо кримінальних проступків. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/supreme/2022_10_04_Fomin.pdf
123. Оцінка впровадженості кримінальних проступків в Україні. Проєкт Ради Європи «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України». Київ, 2021. 58 с. URL: <https://rm.coe.int/ukr-criminal-misdem-research-final-main-body/1680a1e989>
124. Павленко Н. Г., Казміренко В. О. Заочний судовий розгляд справ про кримінальні проступки. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*. 14.11.2019. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/15489>
125. Пастух А. Є. Кримінальні процесуальні рішення суду, прийняті за результатами підготовчого провадження: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2021. 223 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3744/1/h_d
126. Песцов Р. Г. Правове регулювання заочного провадження в кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид наук. Ірпінь, 2012. 20 с.
127. Питання Комісії з питань правової реформи: Указ Президента України № 584/2019 від 07.08.2019 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949> (дата звернення 10.12.2021).
128. Підюков П. П., Калиновський О. В., Конюшенко Я. Ю. Досудове розслідування кримінальних проступків як спрощена форма кримінального провадження. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*. 14.11.2019. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/15489>
129. Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система. Харків: Arcis, 2002. 160 с. URL: http://kafedr.at.ua/_bd/5/513.pdf

130. Попелюшко В. О. Ще раз про спрощену процедуру правосуддя. *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи*: матер. наук.-практ. конф. (Харків, 18–19 квітня 2002 р.). К.; Х.: Юрінком Інтер, 2002. С. 246–248.
131. Попелюшко В. О. Формування кримінальної справи на стадії судового провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 46–51.
132. Правова наука та законодавча практика: аналіз дисертаційних досліджень. Заг. ред. В.О. Зайчука. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України. 2019. Випуск 7. 532 с.
133. Правове регулювання інституту кримінального проступку: *Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України*. URL: <https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/576338/>
134. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 10.12.2021).
135. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України в частині удосконалення здійснення досудового розслідування та судового провадження щодо кримінальних проступків: проект закону України (реєстр. № 6481 від 28.12.2021 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/38702>
136. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо удосконалення окремих положень про судовий розгляд та досудове розслідування: проект закону України (реєстр. № 5661 від 14.06.2021 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26991>
137. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України: проект закону України (реєстр. № 2411 від 11.11.2019 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/460>
138. Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального

кодексу України. Інформаційний лист ВССУ № 223-1446/0/4-12 від 05.10.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1446740-12#Text>

139. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.10.2012 р. № 223-1430/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12#Text>

140. Проблеми законодавчого забезпечення пріоритетних сфер суспільних відносин (на основі аналізу законопроектів, включених до порядку денного четвертої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання). Інститут законодавства Верховної Ради України; заг. ред. В.О. Зайчука. Том 19. Київ, 2021. 660 с.

141. Рафальонт С. Р. Система загальних положень судового розгляду кримінального провадження. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.62>

142. Рекомендація R (87)18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Відносно спрощеного кримінального правосуддя». 17 вересня 1987 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_87_18_1987_09_17.pdf

143. Рішення Конституційного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

144. Савицький Д. О. Запровадження інституту кримінальних проступків. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*. 14.11.2019. URL:

<https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/550c9e7d-b672-4fd7-9b35-6594dbaec2c6/content>

145. Савицький Д. О. Підстави диференціації процесуальних форм і їх реалізація у провадженні зі спрощеною формою. *Науковий вісник НАВСУ*. 2002. № 2. С. 214–223.

146. Самарін В.І., Луцик В.В. Сучасний кримінальний процес країн Європи. *Монографія*. Харків. Право. 2018. 792 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/451/3_Suchasnijkriminalnij_proces_krain_Evropi_vnutri.pdf?srsId=AfmBOosXtdFaNIHpWEqtR3GevE6wgRKB6PIWHPtJtsBPSsYySnNBPFa

147. Сачко О. В. Правова визначеність щодо інституту кримінальних проступків та процесуальної форми дізнання. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. Вип. 81. редкол.: В.В. Завальнюк (голов. ред.) та ін. Одеса: Гельветика, 2018. С. 127–133.
148. Сачко О. В. Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження: дис. докт. юрид. наук. Дніпро. 2019. 498 с. URL: <https://www.nusta.edu.ua/>
149. Семенюк І. Я. Моральні засади діяльності інституту адвокатури: теоретико-правовий аспект. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Луганськ, 2015. 20 с.
150. Сімонович Д. В. Доктринальні засади структури та системності кримінального процесу України: стадії та окремі провадження. автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2017. 40 с.
151. Сливич І. І. Прискорені та спрощені провадження в кримінальному судочинстві України: визначення та доцільність застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 31. Том 3. 2015. С. 97–100.
152. Слінько Д. С. Процесуальна економія репресивного впливу в кримінальному провадженні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2019. 40 с.
153. Сліпченко В. І. Апеляційне провадження в системі кримінально-процесуальних стадій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с.
154. Словопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/>
155. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/sukupnistj>
156. Слуцька, Т. І. (2020). Щодо питання спрощеного судового провадження стосовно кримінальних проступків: аналіз законодавства. *Протокол*. Available at: <https://protocol.ua/>
157. Солдатова В. Д. Сутність та загальна характеристика юридичних гарантій законності в діяльності ОВС України. *Форум права*. 2010. № 4. С. 846–852.
158. Сорочко Є. О. Інститут оскарження в адміністративно-деліктному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 204 с.

159. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2020 році. URL: <https://supreme.court.gov.ua/>
160. Судді ККС ВС та апеляційних судів обговорили питання щодо судової практики в кримінальній юрисдикції. *Робоча нарада керівництва Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду* (15.07.2021 р.). URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1153473/>
161. Талалай Д. В. Проблеми запровадження інституту досудового розслідування кримінальних проступків. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*. 14.11.2019. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/15489>
162. Тахтаров М. П. Поліваріативність як ознака підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 47. Том 3. 2017. С. 120–124.
163. Тацій В. Я. Пропозиції щодо запровадження інституту кримінальних проступків до законодавства України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2 (9). С. 300–737. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/?page_id=3392
164. Теорія юридичного процесу. Під ред. В.М. Горшеньова. Харків: Вища школа, 1985. 195 с.
165. Тертишник В. М., Тертишник О. І. Проблеми кримінального процесу сьогодення. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в умовах євроінтеграції*: матер. укр.-польськ наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 15.11.2015 р.). Дніпропетровськ, 2015. С. 20–23.
166. Тетерятник Г. К. Уніфікація та диференціація процесуальної форми: синергетичний підхід. *Верховенство права. Міжнародний науковий журнал*. URL: <http://sd-vp.info/2016/>
167. Ткачук О. Спрощене провадження: правова природа, ознаки, процедура. *Закон і Бізнес*. 24.06–30.06.2017. URL: <https://zib.com.ua/ua/129257>
168. Томин С. В. Порядок проведення судового засідання з розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному

- провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 3 (6), 2014. С. 316–327. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v3_2014/30.pdf
169. Томин С. В. Підстави та умови розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1 (4), 2014. С. 290–303. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2014/30.pdf
170. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми в кримінальному судочинстві. *Монографія*. Харків, 2016. 304 с.
171. Трофименко В. Диференціація процесуальної форми як пріоритетний напрямок реформування кримінального судочинства України. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3933/1/Trofimenko_242.pdf
172. Турій А. Особливості судового розгляду кримінальних проступків. 03.08.2020. URL: <https://turii.com.ua/publikatsii/>
173. Узбекистон Республикасининг Жиноят-Процессуал Кодекси. 22.09.1994 р. № 2013–XII. URL: <http://www.lex.uz/docs/111463>
174. Удалова Л. Д., Хабло О. Ю. Процесуальна форма досудового розслідування кримінальних проступків. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*. 14.11.2019. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/15489>
175. Фаринник В. І. Деякі особливості досудового провадження в спрощеному порядку. *Право і безпека*. 2012. № 3. С. 225 – 227.
176. Федоренко О. А. Правове регулювання інституту кримінального проступку в країнах Європейського Союзу. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*. 14.11.2019. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/15489>
177. Федотова Г. В. Особливості правового врегулювання інституту кримінального проступку в законодавстві Литовської Республіки та республіки Польща. *Право і суспільство*. 2016. № 2. Частина 2. С. 152–156.
178. Форостяний А. В. Проведення спрощеного судового розгляду за новим Кримінальним процесуальним кодексом. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 64–68.

179. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2007. 557 с.
180. Хавронюк М. І. До питання про кримінальні проступки в контексті спеціалізації органів досудового розслідування. *Право України*. 2010. № 9. С. 120–131.
181. Хавронюк М. І. Концепцію визначено: адміністративні проступки, кримінальні проступки, злочини. Настав час розмежувати. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 жовт. 2012 р. Харків, 2012. С. 182–186.
182. Хавронюк М. І., Хавронюк А. М. Щодо відмежування злочину від кримінального проступку. URL: <http://www.biglib.com/book/63>
183. Хавронюк М. І. Кримінальні проступки: науково-практичний коментар статей Кримінального кодексу України. Київ, 2020. 266 с. URL: <https://dakor.kiev.ua/wp-content/uploads/prostupky.pdf>
184. Хавронюк М. Проступок, його сутність і порядок досудового розслідування та судового розгляду: новітні середньоазійські підходи у порівнянні із вже відомими. *Право України*. 2020. № 2. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/27/havronyuk-m-i-prostupok-jogo-sutnist.pdf>
185. Харковець Ю. М. Інститут судових рішень в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2018. 236 с.
186. Харченко В. Б. Спрощений порядок здійснення правосуддя та інститут мирових суддів. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f86f60da-fdeb-4102-ae0c-0ac450f1c967/content>
187. Холодило П. В. Кримінальне провадження на підставі угод про визнання винуватості: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 298 с. URL:

<https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/72f820b8-046f-4771-a723-a02c8e9befe3/content>

188. Циганюк Ю. В., Кулебякін В. О. Диференціація кримінальної процесуальної форми та її значення для кримінального судочинства. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/63.pdf>
189. Цимбал П. В., Пластун М. С. Особливий порядок заочного провадження та ухвалення вироку. Хмельницький, 2015. С. 188–189.
190. Черней В. В., Чернявський С. С. Запровадження інституту кримінальних проступків у контексті реформування системи досудового розслідування в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 3(112). С. 7–14.
191. Черникова А. О. Диференціація процесуальної форми адміністративного судочинства України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 218 с.
192. Черниченко І. В. Кримінальний проступок: Рішення Європейського суду з прав людини проти України. *Закарпатські правові читання*. Том 2. 2018. С. 303–313. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/49687/1>
193. Чорний А. Інститут кримінального проступку як форма кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. 4(28). С. 92–98. URL: <file:///C:/Users/911/Downloads/1303-2637-1-SM.pdf>
194. Шаргей М. Е. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1927 року: Текст та постатейний коментар. Харків, 1928. 372 с.
195. Шепітько І. І. Судовий розгляд (судове слідство) в системі судового провадження у першій інстанції: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 281 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads%.pdf>
196. Шило О. До питання щодо диференціації процесуальної форми. *Право України*. 2010. № 9. С. 180–187.
197. Шинкарчук А. Я. Деякі міркування щодо ефективності спрощеного порядку провадження щодо кримінальних проступків, пов'язаних з домашнім насильством, в суді першої інстанції. *Актуальні проблеми правового*

- забезпечення протидії злочинності. Харків, 2020. С. 54–57. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/471-Текст статті-760-2-10-20210424.pdf>
198. Шминдрук О. Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. Острог, 2016. 231 с.
199. Шумило М. Є. Критерії спрощення процесуальної форми в кримінальних провадженнях. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*. 19.11.2019 р. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/15492/1>
200. Шумов В. В. Вирок суду при спрощеній формі судового розгляду кримінальних справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 20 с.
201. Юридична енциклопедія: в 6-ти т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ: «Укр. Енциклопедія», 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.
202. Юридичний словник: за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ, 2005. 473 с.
203. Яновська О. Г. Зміст засади змагальності та правові умови її реалізації в кримінальному провадженні. *Держава і право*. 2013. Вип. 59. С. 343–349.
204. Barabash, T. M. Die Verwirklichung der normativen und der rechtlichen Grundlagen der Gerichtsverhandlung im Strafverfahren der Ukraine. *Neue Tendenzen im Strafprozessrecht – Deutschland, Polen und die Ukraine*. Frankfurt am Main. Peter Lang GmbH. 2015. Band 79. 247–255.
205. Barabash, T. M., Humeniuk, I.O., Levytska, L.V., Muza O.V. Innovative Approaches to Judicial Modeling in the Context of E-Democracy Prospects for Ukraine. *Science and Innovation*. 18(4). 2022. Scopus. 120–130. URL: <https://scinn-eng.org.ua/ojs/index.php/ni/article/view/268/129>
206. Buhaichuk A., Milevskyi O. THE SIGNS OF CRIMINAL CODE OF PRACTICE OF UKRAINE AS BASE ELEMENT OF CRIMINAL JUDICIAL LEGISLATION. *Sciences of Europe*. VOL 5, No 48 (2020). (Czech Republic). P. 145–151.
207. Bradley Craig M. The Convergence of the Continental and the Common Law Model of Criminal Procedure (1996). 7 (2) Criminal Law Forum 477. URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/facpub/2499/>

208. Criminal Procedure Code of the French Republic (English). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/ca/France_CPC_am2006_en.pdf
209. CRIMINAL PROCEDURE ACT. (Spain. English). URL: <https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documentos/Criminal%20Procedure%20Act%202016.pdf>
210. Danish and Norwegian Law. A General Survey. Copenhagen, 1982. 244.
211. Djurdjić, V. (2013). Fundamental Principles of Criminal Procedure Law and Forms of Simplified Proceedings in Criminal Matters. Simplified forms of procedure in criminal matters: regional criminal procedure legislation and experiences in application, 60–71. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/d/103129.pdf>
212. German Code of Criminal Procedure. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html
213. Feld, F. (2017). Choice of Court: Summary Trial or Trial on Indictment. PrecedentAULA 59, 142. Precedent 36. URL: <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/PrecedentAULA/2017/59.html>
214. Hofmański, P. Proces karny. Zarys system: wydanie dwunaste. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016. 694.
215. Ignatiuk, O. W., Milevskyj, O. P. Die Stellung des summarischen Gerichtsverfahren bei Straftvergehen im Strafprozess der Ukraine. *Neue Tendenzen im Strafprozessrecht – Deutschland, Polen und die Ukraine*. Frankfurt am Main. Peter Lang GmbH. 2015. Band 79. 239–245.
216. Józef Wawel Louis. Początkowe Sądownictwo Austriackie w Galicyi (1772–1784). Lwów, 1897. 224 p.
217. Kodeks Postępowania Karnego. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970890555>
218. Smith, B. P. (2005). Did the Presumption of Innocence Exist in Summary Proceedings? *Law and History Review*, 23 (1), 191–199. DOI: <https://doi.org/10.1017/s0738248000000092>

219. Swiss Criminal Procedure Code of 5 October 2007 (Criminal Procedure Code, CrimPC) (Кримінально процесуальний кодекс Швейцарії). URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2010/267/en>
220. Swedish Code of Judicial Procedure. (SFS 1942:740). URL: <https://www.government.se/49e41c/contentassets>
221. Türkmenistanyň Jenaýat Iş Ýörediş Kodeksi. 2009-njy ýylyň 18-nji apreli, № 28-IV (2019-njy ýylyň 1-nji dekabryna çenli girizilen üýtgetmeler we goşmaçalar bilen). Hukuk Maglumatlary Merkezi. URL: <http://minjust.gov.tm/mcenter-single/34>
222. Vormbaum, T. A Modern History of German Criminal Law. Bohlander M. Heidelberg, New York, London: Springer, Dordrecht, 2014. С. 256–304.
223. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), ze dne 29.11.1961. Zákon č. 141/1961 Sb. ve znění. URL: <http://www.zakony.cz/zakon-SB1961141>
224. Summary proceedings for criminal offenses are a restriction on the fundamental human right to a fair trial. URL: <https://radako.com.ua/sproshhene-provadhennya-shhodo-kryminalnyh-prostupkiv-ye-obmezhenniam-fundamentalnogo-prava-lyudyny-na-spravedlyvyj-sudovyj-rozglyad>

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Євтушенко О. І. Місце спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків у кримінальному провадженні України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 29–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2022_1_6.

2. Євтушенко О. І. Моніторинг проблемних питань судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 3. 2024. С. 72–77. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/11-2.pdf>.

3. Євтушенко О. І., Мілевський О.П. Право на захист у системі гарантій прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. № 2(15). С. 243–251. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/217/217>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Євтушенко О. І. Інститут кримінального проступку в кримінальному процесуальному праві України. *Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), December 17, 2021. Sydney, Australia: European Scientific Platform*. Р. 97-99 URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/issue/view/17.12.2021/697>.

5. Євтушенко О. І. Судове засідання як форма розгляду в суді кримінального провадження щодо проступку: *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: збірник матеріалів Всеукраїнської науковопрактичної конференції до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18 травня 2023 р.)*. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 937–941. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf-Aktualni-pytannya_traven_2023.pdf.

які додатково відображають наукові результати дисертації

6. Євтушенко О. Законодавче врегулювання судового провадження щодо кримінальних проступків: досвід країн континентальної системи права. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 4 (48). С. 331–337. (Польща). URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/jornal/74>

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з навчально-
методичної роботи
Державного податкового
університету,
кандидат юридичних наук,
доцент

Іван ШЕМЕЛИНЕЦЬ

«02» березня 2024 року

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження в
навчальний процес**

м. Ірпінь

02 березня 2024 року

Комісія у складі: директора Навчально-наукового інституту права, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Топчія В.В., завідувачки кафедри кримінального права та процесу, доктора юридичних наук, професора Дідківської Г.В., заступниці директора ННІ права з навчально-методичної роботи, кандидата юридичних наук, доцента Лугіної Н.А. склали цей акт про те, що опубліковані результати дисертаційного дослідження Євтушенка Олексія Івановича за темою: «Судове провадження щодо кримінальних проступків в Україні», відповідно до навчально-методичних матеріалів при підготовці студентів кафедрою кримінального права та процесу використовувалися у навчальному процесі при вивченні дисципліни «Кримінальне процесуальне право: Судове провадження», а саме:

1. O. Yevtushenko. LEGISLACYJNE ROZSTRZYGANIE POSTĘPOWAŃ SĄDOWYCH DOTYCZĄCYCH WYKROCZEŃ KARNYCH: DOŚWIADCZENIA KRAJÓW PRAWA KONTYNENTALNEGO. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. № 4(48), 2022. С. 331-337

2. Євтушенко О.І. Інститут кримінального проступку в кримінальному процесуальному праві України. Матер. Міжнар. Конфер. *Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the International Scientific and Theoretical Conference* (Vol. 1), December 17, 2021. Sydney, Australia: European Scientific Platform. С.97 – 99

Зазначені матеріали підтвердили належний теоретичний рівень і практичну обґрунтованість та відповідають меті й загальним напрямкам вдосконалення професійної підготовки юридичних кадрів і можуть бути використанні в навчальному процесі Державного податкового університету при викладанні дисципліни «Кримінальне процесуальне право: Судове провадження» ННІ права Державного податкового університету.

Члени комісії дійшли спільного висновку, що представлені аспірантом Євтушенка Олексієм Івановичем матеріали дослідження ґрунтуються на значній кількості опрацьованих автором під час дослідження законодавчих, наукових, архівних та емпіричних джерел.

**Директор Навчально-наукового
інституту права, доктор
юридичних наук, професор**

В.В. Топчій

**Завідувачка кафедри кримінального
права та процесу, доктор юридичних
наук, професор**

Г.В. Дідківська

**Заступниця директора ННІ права
з навчально-методичної роботи,
кандидат юридичних наук, доцент**

Н.А. Лугіна

УКРАЇНА
ІРПІНСЬКИЙ МІСЬКИЙ СУД КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
вул. Мінеральна 7, м. Ірпінь Київської області, 08200, тел. (04597) 57-341

ДОВІДКА

Результати дисертаційного дослідження Євтушенка Олексія Івановича за темою: «Судове провадження щодо кримінальних проступків в Україні» враховані і використовувались в практичній діяльності Ірпінського міського суду Київської області, отримані на основі узагальнення існуючої практики, є науково обґрунтованими й корисними та закладають теоретичні основи провадження кримінальних проступків у кримінальному процесі, зважаючи на особливості кримінальної процесуальної діяльності щодо його розслідування і судового розгляду, виокремлюють проблемні питання у контексті диференціації процесуальної форми та є запорукою виключення судової помилки і гарантією правореалізації інституту кримінальних проступків в кримінальному провадженні.

Голова Ірпінського міського суду
Київської області

Л.В. Мерзлий

**САКСАГАНСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД м. КРИВОГО РОГУ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Демиденка, 3-А, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна, 50074
тел.: +38 056 411 50 32, +38 056 411 50 33, +38 056 411 50 34, e-mail: inbox@sk.dp.court.gov.ua

№ 624/25 21.01.2025р.

Д О В І Д К А

Результати дисертаційного дослідження Свтушенка Олексія Івановича за темою: «Судове провадження щодо кримінальних проступків в Україні» враховані і використовувались в практичній діяльності Саксаганського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області, отримані на основі узагальнення існуючої практики, є науково обґрунтованими й корисними та закладають теоретичні основи провадження кримінальних проступків у кримінальному процесі, зважаючи на особливості кримінальної процесуальної діяльності щодо його розслідування і судового розгляду, виокремлюють проблемні питання у контексті диференціації процесуальної форми та є запорукою виключення судової помилки і гарантією правореалізації інституту кримінальних проступків в кримінальному провадженні.

Заступник голови

Саксаганського районного суду

міста Кривого Рогу Дніпропетровської області

[Signature]
В.В. Попов